

**ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ
HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ**

Fatma AKBULUT

**Yüksek Lisans Tezi
Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Selami BAKIRCI
2020
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Fatma AKBULUT

ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Selami BAKIRCI**

ERZURUM-2020

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

17/01/2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "*Abdulvehhâb el-Beyâtî Hayatı ve Edebi Kişiliği* " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

17/01/2020

Fatma AKBUŁUT

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Selami BAKIRCI danışmanlığında, Fatma AKBULUT tarafından hazırlanan bu çalışma 17 / 01 / 2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Selami BAKIRCI

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Rümeysa BAKIR DAYI

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. TARİHTEN GÜNÜMÜZE IRAK.....	1
II. IRAK KÜLTÜR VE EDEBİYATI	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULVEHHÂB el-BEYÂTÎ: HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. NİSBESİ.....	7
1.2. HAYATI.....	8
1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	9
1.4. ESERLERİ	15

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ'NİN ŞİİRLERİNDE SEMBOL VE SEMBOLİZM

2.1. SEMBOL.....	17
2.2. SEMBOLİZM.....	19
2.3. EL-BEYÂTÎ'NİN ESERLERİNDE KULLANDIĞI SEMBOLLER.....	22
2.3.1. Kadın Sembolü	23
2.3.2. İştar Sembolü.....	33
2.3.3. Temmuz Mitolojisi	40
2.3.4. Kelebek Sembolü	44
2.3.5. Mum Sembolü	47
2.3.6. Şehir ve Şehir Hayatına Bakışı.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ'NİN ETKİLENDİĞİ KİŞİLER

3.1. EL-MUTENEBBÎ.....	59
------------------------	----

3.2. HALLAC-I MANSUR	65
3.3. ÖMER HAYYAM.....	70
3.4. EBU'L-‘ALÂ EL-MA’ARRÎ	74
3.5. MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ	77
3.6. FERÎDUDDÎN ATTÂR	80
3.7. NAZİM HİKMET	81
 SONUÇ.....	 88
KAYNAKÇA	91
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	100

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Fatma AKBULUT

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selami BAKIRCI

2020, 100 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Selami BAKIRCI

Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Rumeysa BAKIR DAYI

Bu çalışma, modern Arap edebiyatının en önemli temsilcilerinden Abdulvehhâb el-Beyâtî'nin hayatını, edebi kişiliğini, etkilendiği önemli simaları ve şiirlerinde kullandığı sembolleri ve Irak edebiyatına katkılarını ele almaktadır. Arap edebiyatında kendisine iyi bir yer edinmiş olan el-Beyâtî'yi her yönüyle ele alan bir çalışma bulunmaması bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

el-Beyâtî, Arap şiirine getirdiği yenilikler bakımından modern dönemin en önde gelen şairlerindendir. Birtakım görüş ayrılıkları ve eleştirileri nedeniyle sürgün edildiği hayatında; Batı edebiyatını daha yakından tanıma fırsatı bulmuş ve onu iyi kavramış olması, el-Beyâtî'nin Doğu ve Batı Edebiyatları'nı sentezleyerek modern bir bakış açısıyla birtakım ilklere imza atmasına vesile olmuştur.

el-Beyâtî, 1950'lerin sonlarından beri şiirdeki reformun öncülerinden biridir ve Fransız şiirine tepki olarak başlayan sembolizm hareketini şiirlerinde ustaca kullanmıştır. Duygu ve düşüncelerini sembollerle dile getirmeye çalışan şair, Mütenebbî, Maarî, Hallac-ı Mansur, Nazım Hikmet gibi ünlü edip, yazar ve şairlerin fikirlerini kendi anlayışı çerçevesinde şekillendirmeye çalışmıştır. el-Beyâtî, semboller düşünürüdür. Hatta bazı şiirleri de tasavvuf ile örülü, örtülü anlamlar içermektedir. el-Beyâtî'nin eserlerini anlamak ve onları çevirmek, kullanılan terimlerin ruhunun anlaşılmasıyla mümkündür. Aksi takdirde şiirlerin arkasındaki düşüncüyü ve bizlere verilen mesajı anlayamayız ve toplumsal arka planını göremeyiz.

Biz bu çalışmamızda Irak'ın tarihini ve Modern Arap edebiyatını okuyup anlama fırsatı bulduk. Bunun yanı sıra, Arap şiirindeki sembolizmin nasıl kullanıldığını ve çeviriyi nasıl etkilediğini uygulayarak anlamış olduk. Ayrıca islam alimleri de inceleyerek onları da yakından tanıma fırsatı bulup şiirlerinin özelliklerini keşfettik.

Çalışmamız içindeki Arapça beyitlerin mümkün olduğunca aslına en yakın ve anlamından uzaklaşmadan doğru bir şekilde çevrilmesine gayret edilmiştir. Çalışmamızda kaynak olarak el-Beyâtî'nin divanlarından ve onun hakkında yapılmış Arapça tez çalışmaları ve kitaplardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: e-Beyâtî, Irak, Modern Arap Şiiri, Sembol, Sembolizm, İştar

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE LIFE AND LITERARY PERSONALITY OF ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ****Fatma AKBULUT****Advisor: Prof. Dr. Selami BAKIRCI****2020, 100 pages****Jury: Prof. Dr. Selami BAKIRCI****Assoc. Prof. Dr. Nurullah YILMAZ****Assist. Prof. Dr. Rumeysa BAKIR DAYI**

This work analyzes Abdulvehhab el-Beyati one of the most important representative of the modern Arabic Literature. In this study the life of el-Beyati, his literary identity, symbols in his poetry, his influence on important figures and Iraqi Literature are contextualized. Although his contributions in Iraqi Literature are vital, there is no comprehensive study addressing every aspect of him. Therefore this study's aim is to fill this overlooked gap in doctrine.

He became one of the most leading poets of the modern period by bringing new perspectives / novelty to the Arabic poetry. Because of his political standing he was banished from Iraq. During this time he had the opportunity to learn Western Literature better. Thus, he could blend Eastern and Western Literature. His first works were written out with this modern and blended base.

Since the late 1950s el-Beyati was one of the pioneers of poetry reform. He was competent at symbolism which arose as a literary movement in response to French poetry. He tried to convey his feeling and thoughts by using symbols. He tried to interpret ideas of important writer such as Mûtenebbi, Maarri, Hallac-ı Mansur, Nazım Hikmet in his own concepts. El-Beyati was a symbolist, moreover some of his poems are glamorized with mysticism. Without understanding his specific usage of words one cannot comprehend the core meaning and thought behind his poems. Therefore a proper translation would require more than just linguistic competence. Semantic depth can only be acquired by truly understanding essence of his wordings. In this study, both the el-Beyati's aforementioned background and Word and substance / essence of his writings are kept in mind while translating his Works. Similarly without distinction we tried to make authentic translations to his couplets.

In this study we had the opportunity to read and understand modern Arabic literature and history of Iraq. In addition, while making translation we understood how symbolism in Arab poetry is used and how it affects translation process. In addition we had the opportunity to get to know Islamic scholars closely and to research features of their poetry. In this work we tried our best to make authentic translation. For this we tried to translate Arabic couplets as accurate as possible. Lastly, we used el-Beyâtî's divans and Arabic dissertations and books about him as source.

Keywords: el-Beyâtî, Modern Arabic Poetry, Symbol, Symbolism, İştar

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
ÇEV.	: Çeviri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h	: Hicri
HŞ	: Hicri - Şemsi
NŞR.	: Neşreden
S.	: sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSZ.	: Tarihsiz
TÜSTAV	: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
VD	: ve diğerleri
yy	: Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ء : '	ر : r	غ : ğ	ي : y
ب : b	ز : z	ف : f	آ، ا، ي، ء : â
ت : t	س : s	ق : k	رِ : î
ث : s	ش : ş	ك : k	َ : a, e
ج : c	ص : ş	ل : l	ي، ا، ا : i, i
ح : h	ض : d	م : m	ُ : u, ü
خ : h	ط : t	ن : n	و، ا : u, ü
د : d	ظ : z	و : v	قا : kâ
ذ : z	ع : '	ه : h	

1. Dipnot ve kaynakçada da arapça kaynaklar bu transkripsiyon sistemine göre yazılmıştır. Alî, Fâdl, Hasan el-Hâkânî gibi.
2. Başlarına “ال” takısı getirilerek okunan Şemsi ve Kameri harfler telaffuz esas alınarak yazılmıştır. el-Beyâtî, es-Seyyâb, et-Türkmân gibi.
3. Kelime sonlarında bulunan " ة " harfi, vakf halinde “e” ve “a” geçiş halinde ise “t” olarak gösterilmiştir. Eş-şi‘riyye, Eş-şi‘riyyetu’l-kâmile gibi.
4. Arapçada isim tamlaması şeklinde olan isimler, dilimizde kullanımı yaygın olduğundan bitişik verilmiştir. Abdulvehhâb gibi.

ÖNSÖZ

Modern Irak edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Abdülvehhâb el-Beyâtî'nin hayatı ve edebî kişiliğini ele alan bu çalışma dört bölüm olarak düzenlenmiştir. Araştırmanın giriş bölümü el-Beyâtî'nin doğup büyüdüğü yer olan ve edebî kişiliğinin oluşmasında önemli bir yeri olan Irak'ın tanıtımına ayrılmıştır. Ve ilk olarak Irak'ın tarih içerisinde kültür ve edebiyattaki yeri üzerinde durulmuş, ardından bu ülkenin Osmanlı Dönemi'nden günümüze kadar geçirdiği sosyal, politik vb. değişimlere yer verilmiştir.

Abdülvehhâb el-Beyâtî'nin hayatı ve edebî kişiliği üzerine durulan birinci bölümde öncelikle şairin hayatına, yaşadığı dönem özellikleri de dikkate alınarak yer verilmiş, ardından edebî kişiliğinin oluşmasında etkilendiği şahıslara da yer verilerek edebî şahsiyetine ve Irak kültür ve edebiyatındaki yerine değinilmiştir. Bu bölümün sonunda el-Beyâtî'nin hayatta iken kaleme aldığı eserler, isimleri ve yayım yılları ile sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Abdülvehhâb el-Beyâtî'nin şiirlerindeki konulara yer verilmiştir. Bunların başında sembol ve sembolizm gelmektedir. Bir edebiyat akımı olan sembolizmin doğuşu ve bu doğuşu hazırlayan olaylar, akımın önemli temsilcileri ve akımın edebiyat dünyasına etkilerine yer verilen bu bölümün sonunda el-Beyâtî'nin şiirlerinde kullandığı semboller, şiirlerinden örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde el-Beyâtî'nin şiirlerine konu olan kadın, kelebek, iştâr (aşk, güzellik ve savaş tanrıçası) ve mum gibi değişik semboller araştırmaya dâhil edilmiş ve şairin kullandığı nesnelerin neleri sembolize ettiği şiirlerden alıntılarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü ve son bölümü ise Abdülvehhâb el-Beyâtî'nin edebî anlamda etkilendiği ve edebî kişiliğinin oluşmasında katkısı olan isimlere ayrılmıştır. Bu isimler Arap Edebiyatının ünlü simalarından Mütenebbi, Hallac-ı Mansur, Ömer Hayyam ve Türk Edebiyatından Nazım Hikmet'tir. Adı geçen bu isimlerin Abdülvehhâb el-Beyâtî'yi ne şekilde etkilediklerine değinildiği gibi el-Beyâtî'nin de bu isimlere verdiği önem ve değer, eserlerinden örneklerle ele alınmıştır.

Çalışmamız, döneminde ne zaman ihtiyaç duysam bilgisini ve ilgisini benden esirgemeyen sorduğum soruları sabır ve sevgiyle cevaplayan ayrıca konu seçiminde, kaynak temininde beni destekleyen danışman hocam Prof. Dr Selami BAKIRCI'ya ve çalışmam süresince bilgileri ve önerileriyle daima yanımda olan eniştem Dr. Öğr. Üyesi Ömer KEMİKSİZ'e ayrıca her zaman beni destekleyen anneme, babama, kız kardeşlerime ve eşime teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

I. TARİHTEN GÜNÜMÜZE IRAK

Tarihte Mezopotamya olarak bilinen ve stratejik bir öneme sahip olan Irak, barındırdığı eski medeniyetler ile insanlık tarihinde önemli bir yer işgal etmiştir. Bugün Türkiye'nin güneyinde "Irak" olarak bilinen ve Dicle ve Fırat nehirlerinin yer aldığı bu topraklar, bilindiği kadarıyla tarımın ilk yapıldığı, yazının ilk icat edildiği ve taş, ağaç ve nihayet demirden el sanatlarının ilk yapıldığı topraklardır. Tarihi pek çok ilklerin ortaya çıktığı bu coğrafya, "Çivi Yazısı"nın mucidi, yazılı ve ilk çevirileri olan Sümer, Akad, Babil, Asur, Pers, Grek, Roma-Bizans ve Sâsâniler gibi büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Mesela Babil Kulesi efsanesi bu coğrafyadadır. Yine bu topraklarda Hz. İbrahim gibi pek çok peygamberin yaşamış olması, Nuh Tufanının burada meydana gelmiş olması, Gılgamış hadisesinin burada cereyan etmiş olması gibi pek çok tarihi sosyal olayların merkezi olmasıyla da ayrı bir önem arz etmektedir. Güney Arabistan'dan gelerek Hîre'de devlet kuran Lahmîler ve Câhiliye Araplarının bir kısmı da buraya yerleşmişlerdir.¹

Müslümanlar tarafından fethedilene kadar bu topraklar Farıslar, Bizans ve Sâsânîlerin hâkimiyeti arasında el değiştirmiştir. Diğer bir ifadeyle buralar, bu üç medeniyetin mücadele sahası olmuştur. İslamiyet geldikten sonra ilk fethedilen toprakların başında yer alan Irak, Arap Yarımadasının en fazla göç alan ülkesi haline gelmiş ve daha sonra siyasi, ilmi ve kültürel bakımdan kısa sürede gelişmiştir.²

İslamiyet'le birlikte özellikle Bağdat'ın başkent olmasıyla tarihi önemini sürdürmüş olan Irak, Afrika'dan Endülüs'e kadar genişlemiş olan İslam Coğrafyasının merkezi olmuştur. Zira bütün bu topraklar deyim yerinde ise hilafetin merkezi olan Bağdat'tan idare edilmekteydi.³

İlk fetihlerle birlikte İslamiyet'in hızla yayıldığı Irak'ta, göçebe hayattan yerleşik hayata geçişi oldukça hızlanmış ve yeni yeni şehirler kurulmuştur. Bu yeni merkezlere

¹Mahmûd Şâkir, *et-Târîhu'l-İslâmî et-Târîhu'l-Muâsır Bilâdu'l-İrâk*, Beyrut 1992; Abdülemir er-Refî'î, *el-İrâk Beyne Sukûti'd-Devleti'l-Abbâsiyye ve Sukûti'd-Devleti'l-Osmâniyye*, I, tsz., 43-45; Erdoğan Akkan, "Irak", *DİA*, XIX, 83-85; Kemâl Dîb, *Mûcez Târîhi'l-İrâk*, Dâru'l-Fârâbî, Beyrut-Lübnan 2013, 24.

² Akkan, 83-85

³ Dîb, 24

yerleşen gerek Arap olan veya olmayan yeni sakinler ile yerleşik Arap kabileleri kısa sürede kaynaşarak iktisadî, içtimaî, siyasî ve askerî bir birlik oluşturmuşlar ise de Irak'ta yerleşik olan Arap kabileleri özellikle Fars unsuruna karşı tepkili olmuşlardır. Bu da zaman zaman bölgenin siyasi istikrasızlığına yol açmaktaydı.⁴

Fetihlerle birlikte gelişen ilmi, siyasi ve sosyal olaylara bağlı olarak Irak'ta kurulmuş yeni yerleşim yerlerinin başında “Bağdat, Basra, Kûfe ve Vasıt” şehirleri gelmektedir. Hz. Ebû Bekir tarafından başlatılan ve Hz. Ömer zamanında tamamlanan ve her ikisine birden “Irakeyn” denilen Basra ve Kûfe şehirleri kısa süre içinde bütün İslâm dünyasının birer dinî, kültürel ve siyasî merkezi haline gelmiştir. Bunlardan Kûfe, Hz. Ali hilâfete gelince İslam dünyasının başşehri olmuştur. Şehirleşmenin hızla gelişmesiyle birlikte yeni ilim, kültür ve edebiyat merkezlerine kavuşan Irak, aynı zamanda farklı hatta birbirine muhalif görüşlerin geliştiği ve çatıştığı coğrafya olmuştur. Hadis, Tefsir, Fıkıh, Dil ve Nahiv gibi ilmi alanda birer ilim merkezi ve aynı zamanda birer ekol haline gelen Basra ve Kûfe şehirlerinin öncülük ettiği muhalif durum özellikle siyasi açıdan yol açtığı kargaşa, Emeviler döneminde de devam etmiştir. Bu merkezler Cemel, Sıffin, Tahkîm hadiselerinin ve daha sonra Hâricîler ve Zübeyrîler gibi birçok siyasi grupların yol açtığı ihtilâf ve çekişmelerle siyasi istikrarsızlığın kaynağı olmuşlardır.⁵

Irak, tarihin her döneminde taşıdığı öneme binaen her zaman doğu ile batının çatıştığı veya siyasi mücadelelerin sürdürüldüğü ve bunun sonucu en çetin ve en acımasız tarihi olayların cereyan ettiği topraklar olmuştur. İslami dönemde hilafet tartışmalarının başlamasından sonra Emevi ailesi ile Hz. Ali tarafları arasındaki mücadeleye istinaden yer yer halkın idareye karşı ayaklandığı ve kanlı isyanların yaşandığı Irak, inanç ve mezhep bakımından çok farklı unsurları hatta birbirine zıt ve düşman görüşleri barındırmıştır. Bundan dolayı gerek karşı dinler veya karşı mezhepler arasında şiddetli savaşlar yaşanmıştır. Bunların en önemli örneği Kerbela hadisesidir. Kısaca burası Farslar ile Greklerin arasındaki savaşlar, daha sonra siyasi mücadeleler ve nihayet Moğol istilasının büyük bir kısmı burada olmuştur.⁶

Emevîler zamanında idarî merkezi Kûfe olan ve siyasî teşkilât bakımından Basra,

⁴ Suheyl Zekkâr, *Târîhu'l-‘Arab ve'l-İslâm*, Dımaşk 1992, 99-101

⁵ Zekkâr, 147-153; Zekkâr, 374- 377; Dîb, 26-27; Akkan, 84.

⁶ Dîb, 25- 26

Umman, Bahreyn, Kirman, Sicistan, Horasan ve Mâverâünnehir gibi büyük eyaletlerden oluşan Irak, Abbasiler döneminde siyasi, ilmi ve kültürel merkez olma özelliğini devam ettirmiştir. 1500'lü yıllardan sonra İran ile Osmanlılar arasındaki mücadele sonucu Osmanlı topraklarına katılmış ve 1918 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olarak İslam dünyasının önemli bir bölgesi olmuştur.⁷

19. Asrın başlarında bu topraklarda petrolün keşfedilmesiyle birlikte bu coğrafyanın önemi daha da artmıştır.

Avrupalı sömürgecilerin göz diktiği, siyasi ve iktisadi mücadele yanında sömürge hareketinin başladığı Arap dünyasıyla birlikte Irak tarihi için de daha sıkıntılı ve kritik bir dönem başlamıştır. 1920'li yıllara kadar bir eyalet olarak Osmanlı hâkimiyetinde kalan Irak bölgesi, İngilizlerin Ortadoğu'daki nüfuzunun güçlenmesini istemesi sonucu 1921'de Irak adıyla bir "devlet" olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak bu bölgenin sahip olduğu yeraltı zenginlikleri yüzünden durum başka bir boyut kazanmıştır.⁸ Irak'ın petrol zenginlikleri ve ekonomik durumun ön plana çıkması, dünya ile bağlantısı hızlı bir şekilde artırdı.⁹ Dünyanın modern döneme girdiği yıllarda I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin yenilgiyle çıkması ve bundan sonra devletin yıkılmaya yüz tutmasından sonra Irak Devleti bugünkü şekliyle ortaya çıkmıştır. O zaman İngiltere, Irak bölgesinde özellikle Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerini yer altı zenginlikleri ve ticaret yollarını elinde bulundurmak amacıyla buralara hâkim olmak istiyordu.¹⁰ Avrupalı devletler aralarında taksimattan sonra 1920'de ilan edilen ve Basra ile Bağdat eyaletlerini de içeren Irak Devleti oluşturuldu. Ancak Irak halkından Şii Araplar herhangi bir hak elde edemedikleri gerekçesiyle İngiliz istilasına karşı ayaklandı.¹¹ Buna daha sonra Sünni Araplar ve Kürtler de katılmıştır. İngilizlerin korkuya kapıldıkları bu ayaklanmadan sonra uçaklarla bombalama sonucu pek çok insan hayatını kaybetmiştir.¹² Bunun üzerine İngilizler, Irak halkı ile anlaşarak devletin başına Kral Faysal getirilmesini sağlamışlardır. Böylece Kral Faysal, Irak'ın ilk devlet başkanı olmuş oldu.¹³

⁷ DİB, 25- 28

⁸ Şâkir, 19-24

⁹ DİB, 24

¹⁰ DİB, 33-35

¹¹ DİB, 41

¹² DİB, 42.

¹³ DİB, 43.

Ortadoğu, tarih boyunca bulunduğu jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı güçlü devletlerin ilgi odağı olmuştur. Irak'ın zengin petrol yataklarının olması, etnik ve dini yapısı hep bir çatışma, rekabet ya da müdahale gerekçesi olmuştur.¹⁴ 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere, bölgedeki petrol ve doğalgaz yataklarını keşfetmiştir.¹⁵ Buna paralel olarak İngiltere'nin emperyalist isteklerinden dolayı Irak, diğer büyük devletlerin de söz sahibi olduğu bir ülke haline gelmiştir.

1920'de yapılan son Roma Konferansı'nda İngiliz mandası altına girmesi kararlaştırılan Irak'a, İngiltere 1930'da sözde bağımsızlık tanıdı. 1933'te de Faysal'ın oğlu Gazi, kral oldu. Irak, İkinci Dünya Savaşına girmemesine rağmen bütün İngiliz sömürgeleri gibi savaştan etkilendi.¹⁶ 14 Temmuz 1958'de Tümgeneral Abdülkerim Kasım ve Yüzbaşı Abdülislam Muhammed Arif tarafından düzenlenen bir darbeye kraliyet devrildi. Böylece Irak Cumhuriyeti ilan edildi ve Arif başbakan oldu.¹⁷ Ancak ülke 1958-2003 yılları arasında 'cumhuriyet' adı altında otoriter rejimler tarafından yönetildi.

II. IRAK KÜLTÜR VE EDEBİYATI

132/749'da Kûfe'de Abbâsî halifeliğinin kurulmasıyla başlayıp 656/1258'de Moğolların başkent Bağdat'ı istilâsıyla son bulan Abbasiler dönemi, Irak, Suriye, Arap Yarımadası, İran ve daha sonraları Mısır'ı da içerisine alacak şekilde büyük bir coğrafi alana yayılmıştır. Ancak bu bölgelerden Irak, siyasi olduğu kadar ilmî, edebî ve kültürel yönden de bu geniş coğrafyanın merkezi durumunda olmuştur.

Irak, fetihten hemen sonra doğuya doğru İslamiyetin yayılması için merkez konumunda olmuştur. Bağdat'ın başkent olmasından sonra, özellikle de Basra ve Kûfe şehirlerinin kurulmasından sonra burası artık bir ilim ve kültür hayatının merkezi haline gelmiştir. Bir taraftan Abbasîlerin iktidar merkezi, diğer taraftan ise İslami ilimler yanında Arap dili ve edebiyatına dair çalışmalarının ana üssü; dolayısıyla Irak, İslâm dünyasının ilim ve kültür muhiti olmuştur. Halife ve devlet adamları tarafından da desteklenen ilmî faaliyetler neticesinde Bağdat, âlimlerin akın ettiği, kitapçı ve varrâk

¹⁴ Zafer Akbaş, *Irak*, Barış Kitap Basım Yayın, Ankara 2011, ix.

¹⁵ Ferhat Güngör, "Ortadoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, I(2), Aralık 2014.

¹⁶ <http://www.tarihsayfasi.com/ulkeler-tarihi/irak-in-tarihi.html>

¹⁷ http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/040202_irak_kronoloji.shtml

dükkânlarının sayısının arttığı, ilim ve münazara meclislerinin sıkça görüldüğü bir yer oldu. Beytülhikme merkezli tercüme faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli ilim dallarında birçok eser telif edildi.¹⁸

Emeviler döneminden itibaren şiir çalışmaları desteklenmiş, şiirin medih, hiciv, mersiye ve gazel gibi her türü hızlı bir şekilde gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Özellikle Cerir ile Ferezdak'ın irticalen söyledikleri hicivleri oldukça meşhur olmuş ve bu şiirler, o dönemde Irak edebiyatına damgasını vurmuştur.

Abbasi döneminden itibaren Farslar ve Türkler başta olmak üzere etnik ve mezhepleri farklı pek çok milletin Irak'a yerleşmesi sonucu, ilmi faaliyetler ve tercüme hareketleri hızla gelişmiştir. Bununla birlikte ilim ve edebiyat alanında değişik edebi üslup, düşünce ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ilk ansiklopedik eserler yazan Iraklı edip ve ilim adamı el-Câhiz (öl.255/869)¹⁹ İbnKuteybe (öl.889) ve daha pek çok edebiyatçılar yetişmiştir.²⁰

600 yıl gibi uzun bir dönem ilim, edebiyat ve kültür merkezi olan Irak ve yöresi Moğol istilâsı sırasında tahrip edilerek yağmalanırken kütüphaneler de yıkılmış ve çoğu yakılan kitapların geriye kalanları Dicle nehrine atılmıştır. Bu dönemde Irak'taki bilgin, edip ve filozoflar Dimaşk, Halep, Kahire, İskenderiye, Mağrib ve Endülüs'e kaçarak oralarda bilim ve edebiyat hayatına canlılık kazandırdılar. Moğol istilâsının ardından tamir edilen medreseler tekrar faaliyete geçmişse de Irak edebiyatı bir daha eski seviyesine ulaşamamış, durgun, verimsiz ve taklitçi bir düzeyde kalmış olmakla birlikte zaman zaman bazı önemli simaların da yetiştiği görülür.²¹

Başta Bağdat olmak üzere Kahire, Şam, Musul, Halep vs. gibi metropol şehirlerin birer ilim merkezi olup birbirleriyle yarıştıkları görülür. İlmi ve kültürel faaliyetlerinde başta medreseler olmak üzere camiler, mescitler ve ilim adamlarının evleri gibi farklı mekânlarda sürdürülmüştür. Avrupa ile karşılıklı ilmi alışverişler hatta ilmi alanda rekabet dikkat çekmektedir. Avrupa'dan gönderilen geometri/matematik probleminin, tıp, felsefe ve diğer pozitif ilimlerinin merkezi haline gelmiştir. Dönemin eserlerine

¹⁸ Akkan, *Irak*, 103.

¹⁹ Akkan, *Irak*, 103.

²⁰ Selami Bakırcı, *IV. Abbasi Döneminde Edebi Çevre* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1997, 39-41; İbrâhim ed-Dâkûkî, "Irak Kültür ve Medeniyet", *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 105.

²¹ Bakırcı, 24-25; ed-Dâkûkî, 106

bakıldığında müelliflerinin hemen hemen her alanda söz sahibi olma özelliğine sahip oldukları görülür. Şöyle ki, matematik, astronomi, tıp, felsefe vs. gibi ilimler konusunda söz sahibi pek çok edip ve şâir göze çarpmaktadır²².

İlim ve kültürü bir propaganda aracı olarak kullanan siyâsî fırkalar da kültürel hayatın canlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Her dini gurup kendi kültürünü yaymaya çalışmıştır. Kelâm ve felsefenin ilerlemesi yine mezhepler arası görüş farklılıklarından doğmuştur. Bunlara karşı verilen siyâsî mücadele yanında ilim ve fikirle verilen mücadele, bu kültürel canlılığın temel dinamiklerinden biridir. Bunların yanında tasavvufun hareketlenmesiyle birlikte, camilerin yanında kurulan tekke ve zaviyelerdeki ilmi faaliyetlerin katkısı da önemli ölçüde olduğu görülür.²³

²² İbnu'l-Cevzî *el-Muntazam fi-tarihî 'l-umem ve 'l-mulûk*, I- XVIII, Beyrut 1992-1995, 203.

²³ Bakırcı, 40-41.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULVEHHÂB el-BEYÂTÎ: HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. NİSBESİ

Irak'ta doğmuş ve daha sonra Bağdat'a yerleşmiş olan Abdulvehhâb el-Beyâtî, isminden de anlaşılacağı üzere “el-Beyâtî” nisbesiyle tanınmaktadır. “Beyat” kelimesi Arapça kaynaklarda البياتي şeklinde verilirken Türkçe kaynaklarda “Bayat” olarak verilmektedir²⁴. Ancak biz bu kelimeyi çalışmamız içerisinde, Arapça aslına bağlı kalarak yazılmasının doğru olacağını düşünerek “el-Beyâtî” şeklinde aldık. Beyât/Bayat'ın ise Irak Türkmenlerinden bir aşiret ismi olduğu görülmektedir.²⁵

“Beyat” kelimesinden ilk bahseden kaynağın Kaşgarlı Mahmud olduğu görülmektedir. 460/1074 yılında kaleme alınmış olan bu eserin 1. Cild 56. sayfasında geçmektedir. Buna göre 22 kola ayrılan Oğuz boyuna bağlı Türkmen kabilelerinden biri (dokuzuncusu) olduğu belirtilmektedir. Aynı eserin 2. cildinde 128. Sayfasında ise “Beyat Aşireti”nin Türkmen Oğuz boylarından biri olduğu belirtilir. Buna göre “Beyat” Gün Han b. Oğuz Han'ın oğullarından biridir ki, bu da Bozok Kabilelerinden birinin lideridir. Dolayısıyla bu bilgiye göre “Beyat” Oğuz Türkmenlerinin ailelerinden biridir.

Arapça sözlüklerden biri olan Kamus şerhinde şöyle geçmektedir: Beyat, Vâsıt yakınlarındaki oymaklardan birinin adıdır. İleri gelenlerden biri olan Hasan b. Ebi'l-Âşâir el-Beyâtî de buraya nisbetle tanınır.²⁶ Firuzâbâdî'nin Kamusu'l-Muhît adlı eserinde ve dolayısıyla bunun tercümesi olan Mütercim Âsım Efendi'nin Okyanus adlı eserinde de teyit edilmektedir. Buna göre, “Beyât” Vâsıt yakınlarında bir sancak adıdır.²⁷ Yine tarih kitaplarında “Beyat”ın Oğuz boylarından biri olduğu ve Ebu'l-Gâzî Bahadır Han Türkân Hatun'un Beyat kabilesinin ileri gelenlerinden biri olan Muhammed Harzemşah'ın annesi olduğu belirtilmektedir.

Beyat aşireti ise Türklerdendir ve oldukça çokdurlar. Araplara karıştıklarından

²⁴ Faruk Sümer, “Bayat”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 218-219.

²⁵ Erşed el-Hurmuzî, *et-Türkmân ve 'l-Vatanu' l-'Irâkî*, Kerkük Vakfı Yayını, Kerkük 2003, 159.

²⁶ el-Murteâ ez-Zebîdî, *Tâcu' l-'Arûs*, c.I, tsz, 521.

²⁷ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu' l-Basît fî tercemeti' l-Îkâmûsu' l-Muhît*, I, 296.

dolayı Arapça konuşurlar. Sultan Murad ile birlikte Irak’a yerleştikleri söylenir.²⁸

Meşhur Irak tarihçisi Abbâs el-Azzâvî “Tarîhu’l-İrâk beyne’l-İhtilâleyn” adlı eserinin üçüncü cildinde Türkmenlerle ilgili bilgi verirken bunların en eskilerinden birinin “Beyat” aşireti olduğunu belirtir. Kerkük ve Vasıt yöresinde ikamet ettiklerini, daha sonra bunların çoğalıp yayıldıklarını ve Araplara karışarak Arapçayı güzel bir şekilde konuştuklarını belirtir.²⁹

(Beyat kelimesinin Divanu Lügati’t-Türk’de de geçtiğini ve Ahmed Vefik Paşanın “el-Lehcetu’l-Osmaniyye” adlı eserinde de geçtiğini, Tâcu’l-Arûs ve Evliya Çelebi’de bulunduğunu belirtir. Meşhur şair Fuzuli’nin de bu soydan olduğu belirtilir.³⁰

Son zamanlarda bu aşiretin kökeni hakkında değişik görüşler ileri sürülmektedir. Ancak bu görüşlerden bazıları bilimsel bir veriye veya herhangi bir araştırmaya dayanmadığı için hakikatten uzak gibi gözükmektedir.

1.2. HAYATI

Abdülvehhâb el-Beyâtî, 1926 yılında Irak’ın bir köyünde dünyaya gelir ve çocuk yaştayken Bağdat’a yerleşir. Gençlik yıllarını bir camide imamlık yapan dedesiyle geçirir. Dini bir çevrede yetişir. Ticaretle uğraşan babası oğlunun eğitimi için maddi manevi hiçbir harcamadan kaçınmaz. Onun eğitimine büyük bir önem verir.

Abdülvehhâb el-Beyâtî 1950 yılında Irak’ ta Arap Dili ve Edebiyatı’ndan mezun olduktan sonra Irak’ta ve Lübnan okullarında edebiyat öğretmenliği yapar. Sonrasında gazeteciliğe yönelerek eû-Şekâfetü’l-Cedîde (Yeni Kültür) dergisinde yazılar yazmaya başlar. Burada sol eğimli yazılar yazdığından yöneticiler tarafından, bir milletin, topluluğun veya bir zümrenin diğerleri üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak siyasi, ekonomik ve kültürel egemenliğin baskısı olarak bilinen³¹ emperyalizmin taraftarı olmakla suçlanır. Bu arada komünizme duyduğu ilgiyi artık açıkça ifade ederek komünizmi öven yazılar yazar. Bunun sonucunda işinden ve ülkesinden olur. 1958’e

²⁸ İbrahim Fasîh b. Sıbgatullah el-Haydarî el-Bağdâdî, *Unvânu’l-Mecd fî beyâni aḥvâli Bağdâd ve’l-Başra ve Necd*, Dâru’l-hikme, 1998, 122.

²⁹ Mîr Basrî, *‘Alâmu’t-Türkmân ve’l-Edebu’t-Turkî fî’l-İrâk*, London 1997, 20.

³⁰ Basrî, 21

³¹ Bkz: Lütfi Sunar, “Türkçe’de Emperyalizm Literatürü”, *Sosyoloji Dergisi*, 3.dizi, sayı:16, 2008/1, 193-222.

kadar SSCB’de sürgün hayatı sürer.³²

Moskova Üniversitesinde hocalık yapmaya başlayan el-Beyâtî araştırmacı olarak Batı Avrupa’nın çeşitli ülkelerine seyahat eder. 1959-1964 yılları arasında SSCB’de Nazım Hikmet’le tanışır ve onun devrimci fikirlerinden etkilenir.³³ Nazım’ın etkisi sadece el-Beyâtî ile sınırlı kalmamış, *Arap kültürüne hakim olan toplumsal, sosyalist ve solcu akımların öncüsü Bağdat’da Yeni Kültür (es-Sakâfe el-Cedide)* dergileri de Nazım Hikmet’in şiirlerini farklı dillerden Arapça’ya çevirerek yayımlamıştır. Bu dönemde Arap kültür dünyasında klasik Arap şiirinin kalıplarını kıran, mısra şeklini değiştiren ve Aruz Vezni ile kafiyeye sadık kalan, milliyetçi Nazik el-Melâike, toplumcu Bedir Şakir el-Seyyâb ve sosyalist Abdulvehhab el-Beyâtî gibi şairlerin önderliğinde Irak’ta Arap serbest şiir akımı doğmuştur. Bu durum Arap şiirinde yeni bir çığır açmış, özellikle el-Beyâtî’nin ilk divanı “Ebârik Muhaşşeme” Kırık Testi’nde, Nazım Hikmet’in etkisi çok bariz görünmektedir ki zaten bu etkiyi de red etmemektedir.³⁴

Sadece Nazım Hikmet’le etkilenmekle kalmayıp tasavvuf ilminin önde gelen simalarından Ömer Hayyam, Hallâc-ı Mansur, el Mütenebbi gibi isimlerden de etkilenip onların yaşamlarını ve ölümlemlerini, devrim için büyük bir model olarak ele aldı. Ve onları şiirlerinde, teşbih sanatını da ustalıkla kullanarak devrimcilere örnek olarak sunmuştur. El Beyati’nin tasavvufa yakınlığı şühesiz ki çocukluğunda dedesinin ilgisi ile alakalıdır. Fakat el- Beyati’de bu durumun sadece şekilsel olarak kaldığını görmektediriz.

Evli ve dört çocuk sahibi olan şair 3 Ağustos 1999’da Şam’da vefat eder ve vasiyeti üzerine İbn-i Arabi’nin türbesinin yanına defnedilir.

1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Irak modern Arap edebiyatının öncülerinden biri olan Abdulvehhâb el-Beyâtî, pek çok fakirin, satıcıların, işçilerin, kırsal göçmenlerin ve az sayıda burjuvazinin de içinde bulunduğu bir mahallede büyümüştür. Büyüdüğü bu muhit, onun acıları, hüznüleri ve mutlulukları üzerinde derin etkisi olmuştur. Bulunduğu çevrenin kozmopolit yapısı el-

³² Tur, Salih, “Abdulvehhâb el-Beyyâtî ve Nazım Hikmet ile İlgili Şiirleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı; 24 yıl: 2014-1 s. 148-149.

³³ Tur, “Abdulvehhâb el-Beyyâtî ve Nazım Hikmet ile İlgili Şiirleri”, 149.

³⁴ ed-Dâkûkî, “Arap Kültüründe Nazım Hikmet”, *Birikim Dergisi*, 111-112, Temmuz/ Ağustos 1998, 192-194

Beyâtî'nin insani ilişkilerinin şekillenmesinde, mazlum ve ezilmiş kesimden yana güçlenmesinde, diğer taraftan bu tür duygularını ifade etmek için dili etkin bir şekilde kullanmasında önemli bir rol oynamıştır.³⁵

Çocukluk yıllarını, bir camide imamlık yapan büyük dedesinin yanında geçiren el-Beyâtî başta Kur'an ve hadis olmak üzere çeşitli dini ilimler tahsil etmiş³⁶, zekâsının farkına varan ve kendisine bu yönde eğitim vermeye çalışan dedesi torununu, Muhyeddîn İbnu'l-Arabî, Ömer İbnu'l-Farîd, Hallâc-ı Mansûr, Ebû Bekr Şiblî, Rabi'atu'l-'Adeviyye gibi önde gelen mutasavvîf şairlerin şiirleriyle tanıştırmıştır. Hatta el-Beyâtî edebi gücünü edebiyat, tarih, din, tasavvuf, halk kültürü ve mitoloji gibi farklı kaynaklarla beslediği ve bunu bizzat kendisi şiir yazmadaki amacını ve şiirdeki gücünü söylerken dile getirdiği görülür.³⁷

Fakir bir aileden doğmasına rağmen iyi eğitim alan el-Beyati yaşı ilerledikçe kendisini her yönden yetiştirmiş, bundan dolayı “bilgiye karşı doyumsuz biri” olarak tanınmıştır. Aynı zamanda okuma ve bilgi edinme alanını oldukça çeşitlendirmiştir. Yüksek Öğretmen Okulu'na girdikten sonra şairliğin kendisinde var olan bir yetenek olduğunu keşfeden şair, şiire ilk başlangıcı yaşadığı çevre, dedesinin ezberlettirdiği şiirler, ninesinden dinlediği masallar, halktan dinlediği doğunun hikâyeleri ve bütün bunlar el-Beyatinin şiirine farklı bir tat katarak kendine has bir üslup yakalamasına sebep olmuştur.

Yaşadığı ortam ve dedesinden aldığı bu eğitimin etkisini şiirlerinde görmek pekâlâ mümkündür. “Azâbu'l-Hallâc (Hallâc'a Yapılan İşkence)” gibi pek çok şiirlerinde tasavvuf etkisi açıkça görülmür. Ancak, etkilendiği şairlerin hemen hemen hepsinin en büyük özelliği tasavvuf şairi olmalarına rağmen el-Beyâtî'nin kendisinde tasavvuf ile ilgili bir ruh ve hayat tarzı olmadığı gibi şiirlerinde kullandığı tasavvuf konularını ise sadece bir sanat unsuru olarak ele almıştır.

El-Beyâtî edebi gücünü edebiyat, tarih, din, tasavvuf, halk kültürü ve mitoloji gibi çok değişik kaynaklardan beslediği görülür. Bunu kendisi bizzat şiir yazmadaki amacını

³⁵ Abdulvehhâb el-Beyâtî, “*el-‘Amâlû'l-kâmile (Ellezîye'ti ve lâ ye'ti)*”, Dâru's-şuruğ, Kahire, 1985, 72; el-Beyâtî, *el-‘Amâlû'l-kâmile - Kitabu el-Baḥr*, 2. Baskı, Dâru's-şuruğ, Kahire 1985.

³⁶ Tur, 147-169.

³⁷ el-Beyâtî, *Yenâbi'ü's-Şems*, 1999, 10-14; Salâhuddin Abdî, *İstid'âu't-turâş fî Mir'âti Eş'âri Abdulvehhâb el-Beyâtî, Fasliyyetu'n-nakdve'l-Edebi'l-Mukaren, Külliyyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, Câmi'atu Razi-Kirmanşah, Birinci sene, sayı: 4, yıl 1433/ 2012 s. 28

ve şiirdeki gücünü söylerken dile getirmiştir.³⁸

19. asrın son çeyreğinden itibaren, dünyada klasik veya geleneksel şiir karşısında serbest şiir rüzgârları esmeye başlamıştır. Şekil bakımından vezin ve kafiye ölçülerine bağlı kalmayan serbest şiir, bazı eleştirmenlere göre anlam bakımından derinliği olmayan bir üsluptur. Fransa, İngiltere ve Rusya gibi Avrupa ülkelerinde yaygın hale gelen bu şiir türü Modern Arap şairlerinde görülmeye başlamıştır.³⁹

Arap edebiyatında serbest şiir ilk olarak Irak'ta ortaya çıkmıştır. Bunu ilk olarak nazmeden ise “Kolera” ve “Âzâr” adlı şiirleriyle Abdulvehhâb el-Beyâtî'dir. “Melâike ve Şeyâtîn” adlı ilk divanında daha başka serbest şiirleri de bulunmaktadır. Bundan sonra Bedir Şâkir es-Seyyâb ve diğer şairler izlemiştir.⁴⁰

El-Beyâtî, Irak'ta Modern Arap Şiirinin önemli üç şairinden biridir. Bunlar Bedir Şâkir es-Seyyâb, Nâzik el-Melâike ve bizim araştırmamızın konusu olan Abdulvehhâb el-Beyâtî'dir. Hatta el-Beyâtî, modern şiir konusunda diğer şairlerden her zaman önde olmuştur. El-Beyâtî'nin öncü oluşu sadece şiirinin güçlü oluşu ile değil, aynı zamanda eski Arap kültürünü ve hayal gücünü iyi kullanmış olmasından ve aynı zamanda şiirinin içerik ve üslup bakımından güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Modern Arap şiirinin hayal zenginliği, yaratıcılık ve sanat gücü yönünden gerçek ustası sayılır. Özellikle “el-Kitâbetu ‘ala't-tîn” (balçıkla yazı yazmak) adlı şiirinde bu durum açıkça görülmektedir.⁴¹

1954 yılında işinden ayrılmasına rağmen şiirle iletişimini hiç kesmedi. Şiirlerini daha da zenginleştirerek hümanist bir yaklaşımın tohumlarını ekti. Hem Arapça hem İngilizce bilmekte ve özellikle İngilizcede başarılı çeviriler yapmıştır. el-Beyâtî toplumun yaralarının farkında olup olayları ve yaşananları gören, kendi bakış açısıyla yorumlayan, hayallerinin ve mantığının sınırlarını iyi bilen bir solcudur. Henüz 12 yaşında bir çocukken Irak'ın kurulduğu yıldan beri halkın gördüğü zulmün, yapılan haksızlıkların ve işkencelerin farkında olup yaşananları, göz yummadan kendi bakış açısıyla yorumlamıştır. Ayrıca el-Beyâtî henüz on iki yaşındayken engin fikirli, ileri görüşlü bir çocuk olduğunu ve büyük şair olduğunda kendini, o dönemde adeta bir alim

³⁸ el-Beyâtî, *Yenâbi'u 'ş-Şems*, 1999, 10-14; Şeref, 1999, 45; Salâhuddin Abdî, 28

³⁹ Ömer Ferruh, *Hâze's-Şi'ru'l-Ĥadîş*, Beyrut tsz. 82-83.

⁴⁰ Ferruh, 114.

⁴¹ Abdî, 27.

olarak görmüş ve bunu şiir biyografisinde belirtmiştir. Beyatî şöyle söyler: “O yıllarda memleketim diğer tüm Arap şehirlerinin bir suretinden başka bir şey değildir. Bağdat, yeryüzündeki fakir toplumlara ait olan pek çok insani hüznün tablosuna sahiptir. Acı çeken bir yüze baktığımda hissettiğim şey bu zamanda yüzler acı çekmek için değildir. Fakat bu her asırda yaşanmaktadır. Allah’ın insanları acı çekmek için değil daha çok mutluluk için yarattı. Fakat yaşanan şeyler her asırda değişmeden aynı şekilde tekrerrür etmektedir. İlahları, efsaneleri, mabetleri ve kitapları buldum onlara şu soruyu sormak için: Neden bu sefalet (hüznün)? Evren kurulduğundan bugüne kadar insanın çabası nereye gitti? Çocukken sorduğum sorular... Bir insan kendisi için bir şeyler üretir ve onun için mücadele eder. İnşa ettiğin şeylerin yok olup gitmesi hayatın değişen yüzüdür. Tüm bunların arkasında neler saklandığını merak edip araştırdım ve bir yaratıcı arıyorum ki yaratıcı aramak tamamen insanın doğasında var olan bilinçdışı yapılan bir eylemdir. Fakat annemin, ninemin ve eski Arapça kitaplarından okuduğum diğer hikâyelerdeki ayrıntılar bana bunların cevabını vermedi... Bundan dolayı solu kendimle bütünleştirdim. Değişim ve devrim siyaseti ayakta tutan tek yoldur. Doğru olan ne ise onu bırakmadığında işte o zaman siyaset olur ve tüm işler rayına girer. Yani mesaj ve davet böyle olursa otoriteleşir. Böyle yapılan tüm işler bir devrimdir.”⁴²

Abdulvehhâb el Beyâtî, arkadaşlarına yazdığı mektuplar ve yazılar aracılığıyla kısa sürede Arap dünyasından çıkarak evrenselliğe ulaşmıştır. el-Beyâtî toplumun yaralarının farkındadır ve bu yaraları, toplumun deneyimlerini şiirlerinde doğal ve benzersiz şekilde aktarmaktadır. Şiirleri aslında bir mesaj niteliğindedir ve bunu kendine has üslubu ile ortaya koymaktadır. Modern şiirdeki görüş ve gözlemleri herkes tarafından kabul görmüştür. Hatta şiirleri pek çok yabancı dile çevrilmiştir. Birçok uluslararası radyolarda onun şiirleri hala okunmaktadır. Bu kadar kısa zamanda ki büyük başarı tabi ki zamanla kişilik özelliklerinden olan aşırı narsisizm⁴³ politikasını benimsemesine neden olmuştur.⁴⁴

⁴² <http://www.ahram.org.com>; el-Beyâtî, el-‘Amâlu’l-kâmile I; Ahmed Nuheyrât, *Şahsiyyât İrânîyye fî Dîvân Abdilvehhâb el-Beyâtî*, el-Mecelletu’l-‘İlmiyye el-İrânîyye li’l-Luğati’l-‘Arabiyye ve âdâbiha, sayı: 26, 2013, 17; Abdî, 1-29; Samî Mehdî, “*Fi-ttariḫ ilâ Ḥadâseti, d-irâsât fi’ş-şî’ir il’Irakî el-Mu’âsır*,” 1.Baskı, Dârul Mezopotamya, 2013, 9-84.

⁴³ Kişinin kendi vücuduna yönelttiği cinsel arzu ve haz manasına gelmektedir. Kişinin kendini beğenmesindeki zirve nokta. Bkz: Meryem Karaaziz ve İrem Erdem Atak, “Narsizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme”, *Nesne*, 1(2), 44-59.

⁴⁴ <http://www.ahram.org.com>; el-Beyâtî, el-‘Amâlu’l-kâmile I; Nuheyrât, 1-29; Mehdî, 9-84.

El-Beyâtî'nin henüz basılmamış kitapları vardır. Bunlar:

- A) Nazım Hikmet'e Mektup: İngilizce'den tercüme edilmiş ve Dr. Ali Said tarafından araştırılıp incelenmek üzere şairlere ve bilim adamlarına sunulmuştur.
- B) Paul Eluard: Aşk ve Özgürlüğün Şarkıcısı, Fransız yazar Claude Roy ve Mütercim Mısırlı sanatçı Ahmet Morsy'in birlikte çevirdiği Fransız şairin şiir modelleriyle ilgili bir çalışma.

Ve şiirlerinden iki dergi basıldı. Bunlar da:

- A) Sevgi kasidesinden olan "Melekler ve Şeytanlar"
- B) 1954 yılında Kırık Sürahi- Bağdat- İlk baskı
1955 yılında Kırık Sürahi Beyrut – İkinci baskı⁴⁵

Bu şiirler hümanist eğilimli şiirlerdir. Modern şiir alanında tam bir çalışma yapan şair neredeyse yok denecek kadar azdır. Onlardan biri Dr. İhsan Abbas'ın yazdığı "Abdulvehhab el-Beyâtî ve Modern Irak Şiiri" dir. Çeşitli dergilerde bununla ilgili pek çok makale yayınlanmıştır.⁴⁶

el-Beyâtî'nin yayınlanan ilk kasidesi اباريق مهشمة Kırık Sürahi adlı eserinden sonra üne kavuşmuştur. Bu durum es-Seyyab'da olduğu gibi kurmuş olduğu bazı sıkı dostlukların bozulmasına neden olmuştur.

1954 yılında el-Beyâtî ile tanışan Lübnanlı yazar Muhammed Dakroub, onun samimi arkadaşı olduğunu ve bunu kendisine Şam, Bağdat, Moskova, Kahire gibi çeşitli ikamet yerlerinden gönderdiği mektuplarla ifade etmiştir. El-Beyati, mektubun bir bölümünde şöyle yazıyor: "Bu mektubu, "Partime Mektup" adlı uzun kasidemi bitirdikten sonra yazıyorum. Her bir harfini ruhumun derinliklerinden çıkartarak yazdım. Tabir-i caizse "Şiir Hayatımdır." Etkilendiğim her şeyi yazıyorum sana. Her durumda yapabileceğimin en iyisini yapmaya çalışıyorum ve daha iyisini yapamadığım için Rabbim'den beni affetmesini istiyorum ki böyle olduğu zaman devrim kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor. Bu da yeterli zaten."⁴⁷

El-Beyati, narsisizmi benimsemiş olmasına rağmen herkese derin sevgi besleyen

⁴⁵<http://www.ahram.org.com>; el-Beyâtî, el-'Amâlu'l-kâmile I; Nuheyrât, 1-29; Mehdî, 9-84.

⁴⁶<http://www.ahram.org.com>; el-Beyâtî, el-'Amâlu'l-kâmile I; Nuheyrât, 1-29; Mehdî, 9-84.

⁴⁷<http://www.ahram.org.com>; el-Beyâtî, el-'Amâlu'l-kâmile I; Nuheyrât, 1-29; Mehdî, 9-84.

büyük bir Arap şairidir. 1950'lerin sonlarından beri şiirdeki reformun öncülerinden biridir ve 20. yy. tüm döneminde iz bırakan bütün şairler ve yazarlar hatta eleştirmenler tarafından usta şair olarak tanınmıştır. Bu dönemde büyük şair olan Nazım Hikmet onun hakkında şöyle söyler: *“İyi bir şiir düşündüğümüzde farklı zamanlarda farklı halkların klasik şairlerin beyitleri gelir aklımıza. Şimdi ise bu şiirleri kastetmiyorum. Zamanımızın genç şairlerin şiirlerinden bahsediyorum. Çağdaş bir genç şairin divanıyla güne başlamak bir zevktir. Özellikle onun görüşleri sizin görüşlerinle uyuyorsa o zaman bu zevke doyulmuyor. Çağdaşlarımın birinin mükemmel sanatı hakkında konuşmak istiyorum. Irak şairi olan Abdulvehhab el-Beyati'yi kastediyorum. Bu şairin şiirlerini Rusça'dan öğrendim. Şiirlerinde insani ve vatani meselelerin yanı sıra kişilik konusu, mana çeşitliliği arasındaki uyum ve tüm dokunuşlar bana sevgiyi sevdirdi. Bu şairin doğallığı, sadeliği, açık sözlülüğü, net oluşu ve şiirdeki müthiş mana vurgu kabiliyetini seviyorum.”*⁴⁸

Lakin Nazım Hikmet, El-Beyati'nin en büyük şairler ve yazarlar arasındaki tek dostu değildi ki, şairin şiir biyografisinde bu dostlukların ayrıntılarını bulabiliriz.

Beyati'nin şiirleri özellikle sekiz kitabının tercümesinin yapıldığı İspanyolca, “Ateş Hırsızının Biyografisi” adlı eseri Fransızca ayrıca Yunanca, İngilizce, Almanca gibi dünya dillerinin çoğuna çevrilmiştir.

⁴⁸ <http://www.ahram.org.com>

1.4. ESERLERİ

Şairin yazılı pek çok eseri ve iki ciltlik bir divanı vardır.

Bunlar;

Melekler ve Şeytanlar	1969	ماتكة و شياطين	1
Kırık Sürahi	1970	اباريق مهشمة	2
Çocukların ve Zeytinlerin Görkemi	1969	المجد للأطفال و الزيتون	3
Sürgündeki Şiirler	1969	أشعار في المنفى	4
Berlinden 20 Kaside	1970	عشرون قصيدة من برلين	5
Ölmeyen Kelimeler	1971	كلمات لا تموت	6
Ateş ve Kelimeler	1965	النار و الكلمات	7
Yoksulluk ve Devrim Seyahatleri	1971	سفر الفقر و الثورة	8
Gelen ve Gelmeyen	1985	الذي يأتي ولا يأتي	9
Hayat İçinde Ölüm	1971	الموت في الحياتي	10
Ölü Köpeklerin Gözleri	1969	عيون الكلاب الميتة	11
Çamur Üzerine Yazı	1969	الكتابة على الطين	12
Dünyanın Yedi Kapısında Aşk	1985	قصائد حب على بوابات العالم السبع	13
Deniz Kitabı	1985	كتاب البحر	14
Bir Yangın Hırsızının Biyografisi	1985	سيرة ذاتية لسارق النار	15
Parlak Yılların Sesi	1985	صوت السنوات الضوئية	16
Şirazın Ayı		قمر الشيراز	17
Başaklar Memleketi		مملكة السنبله	18

Şairin el-‘Amâlu’l-kâmile adı eserinde bulunmayan şiirleri de bulunmaktadır.

Bunlar:

Kasideler	1965	قصائد	19
Paralı Askerler ve Haziran Güneşine Ağlar	1969	بكائية ألى شمس حزيران و المرتقة	20
Profosyonel Siyasi Günlük	1970	يوميات سياسي محترف	21
Nazım Hikmet’e Mektup ve Diğer Kasideler	1956	رسالة إلى ناظم حكمت و قصائد أخرى	22
Paul Eluard Aşk ve Özgürlüğün Şarkıcısı Ahmet Morsy ile Birlikte ClaudeRoy	1957	بول ايلوار مغني الحب و الحرية الكلود روا بالاشتراك مع أحمد مرسى	23
Louis Aragon Şair MalcomKoleVe Peter’e Karşı Direniş	1958	بالاشتراك مع أحمد مرسى	24
Nişabur Oyununda Yargılama	1973	محكمة في نيسابور	25
Şiir Tecrübelerim	1971	تجربتي الشعرية	26
İki Ciltte Şiir Koleksiyonu	1971	المجموعة الشعرية الكاملة في مجلدين	27

49

⁴⁹El-Beyâtî, el- ‘Amalu’l-kamile I-II, Kitabu el-Baḥr-Darul Mezopotamya, 2013, 9-84

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ'NİN ŞİİRLERİNDE SEMBOL VE SEMBOLİZM

2.1. SEMBOL

Sembol sözcüğünün kökeni, eski Mısır dilinde symbolon sözcüğünün, Grekçeye geçmiş hali olan symballein fiilidir. Birlikte tartışmak, birlikte birleştirmek, bir araya toparlayıp bağlamak anlamlarına gelir. Latince ‘symbolum’ biçimine dönüşmüştür.⁵⁰

Sözlükte sembol (remz) “işaret etmek, işaret suretiyle bir şey anlatmak; işaret, sembol, nişan, üstü kapalı anlatım” mânalarına gelir.⁵¹ Daha derin anlamı ise bir araya getirmek demektir. Başka bir ifade ile sembol, mevcut olmayan veya algılanması imkânsız olan bir şeyi çağrıştıran somut bir şeydir.⁵² Bu yönüyle sembol, açıklanması güç şeylerin ifade biçimidir. Zira sembolik anlatımı tercih eden kişi, anlattığı şeyin gizemli yanlarını ve cisim âleminin ötesini çağrıştırmalıdır.⁵³

Sembol terimi; simge, remiz, timsal anlamlarında da kullanılmaktadır ve eşya âleminden ya da tabiattan alınarak bir toplumun veya kavmin hafızasındaki tarihi akış ve birikim içinde özel bir anlam kazanan ve bir duygu ve düşüncenin anlatımında kullanılan ifadelere verilen ortak addır.⁵⁴ Sembol, zihinle kutsal arasında aracılık yaparak görülmeyen bir realiteyi somut, elle tutulur derecede açık olmayan bir algılayış ile anlamamıza yardımcı olan bir tasvirdir, işaret yollu bir anlatımdır, gizemli olanı keşfetmeye yönelten bir iletişim ögesidir.⁵⁵

Duyusal ve algılanamaz herhangi bir şeyi temsil etmek için kullanılan bir işaret olarak tanımlanan sembol, değişik şekillerde karşımıza çıkabilir. Bu bir resim olur,

⁵⁰Pınar Olguner Ergene, *18.y.y ve 19.y.y Türk İşleme Motiflerinde Sembol Dili ve Sembolizm İçerikli Yeni Yorumlar*, (Yüksek Lisans) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eser Metni, İstanbul 2011

⁵¹İsmail Durmuş, “Remiz”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 556.

⁵²Tahir Uluç, *İbn-i Arabî’de Mistik Sembolizm*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, 22.

⁵³Büyükcünal Zeynep, *Mevlana’nın Tasavvuf Felsefesinde Sembolizm*, (Doktora Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2014.

⁵⁴Ayşe Nihal Alodalı, *“Mimarlıkta Sembolizm Kutsal’ın Mimariyle Buluşması ve Kâbe Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2015.

⁵⁵Turan Masallah, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

işaret, motif, sayı, renk veya şekil olarak da ortaya çıkabilir. Semboller, insanlar arasında ortak bir dil oluşturmaktadır. “*Etnik kökenler, diller, dini inançlar ve yaşam şekilleri farklı olsa da kullanılan sembol dili genellikle ortaktır.*”⁵⁶ “*Ayrıca semboller; anlamların, toplumun değer yargılarının veya kültürel mirasın aktarımını sağlayan ve kişilerarası iletişimi mümkün kılan bir araç olarak da kullanılmaktadır.*”⁵⁷

Semboller kimi eserlerde kişinin bilinçaltını ve komplekslerini yansıtan rüya ve arketiplerin içine gizlenerek karşımıza çıkarken kimi eserlerde de sembolik anlam taşıyan mekân, zaman, kişi, renk, şekil ve sayı olarak entrik kurguyu şekillendirirler. Felsefî ve psikolojik açıdan da değerlendirilmesi gereken sembol dili, edebî eserlerin tahlilinde farklı görüntü seviyelerinde karşımıza çıkarlar.⁵⁸

İnsan, içinde hissettiği duyguları, düşünceleri, hayal dünyasını sanat anlayışını, dile getiremediği inancını sembollerle ifade ederek kullandığı her sözcüğe bir anlam yüklemiş ve onları dillendirmiştir. Sembol, insana söyleyemediğini söyleme kolaylığı veren bir nevi insanın içindeki düşünce özgürlüğüdür. Sanatta konular ve eşyalar yerine sembol kullanılarak geniş bir ürün yelpazesi meydana getirilerek sanat renklendirilmiştir. Bundan dolayı sembolün kıymeti artar ve etkisi kimi zaman ortak vicdanı temsil eden bir ifade yaratır. Sembol gerçeklerden başlayabilir ancak gerçekleri resmedemez. Sadece olayların etkisi onunla artar, gelişir, büyür ve kişiden kişiye değişen bir durum haline gelir.

Bu tanımlardan yola çıkarak sembol bir toplumu birleştiren, aradaki tezatlıkları kaybettiren ortak kültürdür yorumunu getirebiliriz.

Sembol kavramının kendine özgü çeşitli özelliklerinden bahsetmek mümkündür. Sembolün ilk ve temel vasfı, kendisi dışında ve kendisini aşan bir hakikati temsil etme ve daha da önemlisi onun yerine geçme kabiliyetidir.⁵⁹

Sembolün bir özelliği de görünmez, algılanamaz, tasavvur edebilmenin güç olduğu bir şeyin onda somutlaşmasıdır. Sembol sayesinde kişi, anlatılmak isteneni

⁵⁶ Sadaf Dıanar, *Mimarlıkta Sembolizm ve Simgesel Anlam*, (Yüksek Lisans Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2015, 3

⁵⁷ Turancı Eda ve Özgen Özlen, “Türk Kültüründe Ağaç Sembolizmi Ve filmlere Yansıması”, *Etkileşim*, sayı:1, Nisan 2018, 156

⁵⁸ Ebru Burcu Yılmaz, “Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme,” Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, *Bilig*, Kış 2011, Sayı56:45 Malatya;

⁵⁹ Uluç, “İbn-i Arabî’de Mistik Sembolizm”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı:16, 7(2006), 151-190.

nesnelleşmesinden dolayı daha iyi kavrar.

Bazı düşünörlere göre sembollerin toplum tarafından kabul görmesi sembolü yaratmakla beraber oluşmalıdır, zira bunlar birbirinden ayrı düşünölemez. Aksi takdirde sanatçının ne dediğini toplum anlamaz ve kabul etmez. Bir diğör görüş de sembollerle ne anlatılmak istenildiğı eğer okur tarafından hemen anlaşılabilse o zaman sembolün bir ehemmiyeti kalmayacağı yönündedir. Bu yüzden sembollerle verilmek istenenin havada asılı kalarak pek çok düşünceyi çağrıştırmasının daha doğru olacağı düşünösesi üzerinde durulmuştur. Onlara göre eğer bir sembol açıklansa tüm özelliğini kaybeder, böylece bir işareten öteye gidemez.⁶⁰

Kısaca özetleyecek olursak sembol, kavramların işaretlerle karşılanmasıdır. İlhamını gücünden alır. Bu ise metnin çağrışımını zenginleştiren etkili bir yoldur. Burada sembolü anlamak okuyucunun yaşantısına, kültürüne, bilgisine bağılı olarak değişir. Aslında edebi anlamda sembolü anlamak okuyucunun yorumudur yani öznel bir durumdur. Sembol, tekrar değil yenilik ister, tembel beyinlerde yetişmez. Çünkü böyle bir zihin sahibi hâlihazırdaki simgeleri kullanacaktır. Ancak acı çeken ve özlemle kavruanlar ile bir şeyler üretme heyecanı içinde olanlar yeni bir sembol ortaya koyabilirler. Sanatçı duyguları somutlaştırabilir ve yazdıklarından hissettiklerini okuyucuya hissettirir. Böylece anlatımda uyum ve ahengin gücü artar. Dinamik çevrede çelişki ve çoğunluğun olduğu yerde hoşgörü hâkim olursa işaretler ve ilişkiler yoğunlaşarak artar. Çelişkiyi reddeden dar kalıplar, demirbaş kavramlar ve veriler katı bir tedavi gibi hiçbir fayda vermeyen estetikten yoksun bir anlatımdır. Bu da sembolün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2.2. SEMBOLİZM

Sembolizm (simgecilik), 1885 yıllarına doğru Fransa'da gerçekçiliğe tepki olarak yaygınlaşan ve özellikle şiir sanatını etkileyen bir akımdır.⁶¹ Bireyin duygusal yaşantısını dolaysız bir anlatım yerine simgelerle yüklü ve örtük bir dille anlatmayı

⁶⁰ Tüten Özkaya, *Rus Edebiyatında Sembolizm*; Kevser Tetik, *Rus Edebiyatında Sembolizm ve Valeriy Yakovleviç Bryusov'un Şiir Sanatı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012; Musa Kaval, "Mistisizm'in Dili; Sembolizm", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/6 Spring, Ankara 2015, 555-566.

⁶¹ Özkaya, 411

amaçlar. Simgecilik, geleneksel Fransız şiirini hem teknik hem de tema açısından belirleyen katı kurallara tepki olarak başlayan bir harekettir.⁶² C. Baudelaire (1821-1867) *Correspondances* başlıklı şiirinde, dünyanın "semboller ormanı" olduğunu ifade ederek sembolizmin prensiplerini belirlemiştir. P. Verlaine (1844-1896), A. Rimbaud (1854-1891) ve S. Mallarme (1842-1898) ise sembolizmi hazırlayan Fransız şairleridir.⁶³ Bu akım modern Batı kültürüne egemen olan bilimsel anlayış ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan materyalizme ve pozitivistliğe karşı bir tepkinin sonucudur.⁶⁴ Daha sonraları resim ve tiyatro alanlarına da yayılan bu akım 20. yy. Avrupa ve ABD edebiyatları üzerinde de önemli etkiler bırakmıştır.⁶⁵

Baudelaire, sanat görüşleriyle sembolizmi hazırlayan kişi olarak nitelendirilebilir.⁶⁶ Sembolizmi bir sistem haline getiren şair ise Mallarme'dir. Alman filozofu Hegel ve Fichte'nin estetiğinden hareket ederek kâinattaki gerçek varlıkların fikirler olduğunu, maddî âlemin bütün şekillerinin bu fikirlerin birer remzi, işareti, sembolünden ibaret bulunduğunu söylemektedir. Sembolizmi bir edebiyat akımı olarak ilk tanıtan ise Rum asıllı Fransız şairi Jean Morias'tır. Baudelaire'in "*Sembol ormanları arasından geçer insan*" mısrasında kullandığı sembol (symbole) kelimesine -izm ekleyerek terimi meydana çıkarmış, Figaro gazetesinin edebiyat ekinde sembolizmin beyannamesini yayımlayarak akımın tarihini ve özelliklerini açıklamıştır.⁶⁷

Duygusalığa, insanın iç dünyasına yönelen sembolistlere göre somut varlıklar, dış dünya ile insanın duyuları arasında köprü kurmaya yarayan birer simgedir. Çünkü dış gerçek ancak insanın algılayış biçimiyle var olur. Yani insan onu nasıl algılıyorsa öyle değerlendirir. Sembolistler de semboller aracılığıyla dış çevrenin insan üzerindeki etkilerini ve izlenimlerini anlatmışlardır.⁶⁸ Sembolistlere göre dış dünya her insan tarafından farklı algılanmaktadır. İşte sembolizm de bu algılaşımın ifade edilme şeklidir. Dış dünya ve insan duyguları sembolist sanatçılar tarafından sembolik tabirlerle verilmektedir. Sembolizm, kendisini şiirde fazlaca göstermiş ve bir şiir akımı halini almıştır. Bu durumun nedeni olarak bireylerin hislerini anlatması hususunda en etkili

⁶²Bilal Elbir, *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*, Baskı.5, Pegem Akademi, Ankara 2017

⁶³ Özkaya, 411

⁶⁴ Tetik, 2012

⁶⁵ <http://www.deyimsanatgalerisi.com/tr/sembolizm-k12.html>

⁶⁶ Elbir, 1-13

⁶⁷ <http://www.edebiyatkultur.com/index.php/edebiyat-akimlari/103-sembolizm>

⁶⁸ <https://www.cokbilgi.com/yazi/sembolizm-simgecilik-nedir-ozellikleri-temsilcileri/>

türün şiir olması gösterilebilir.⁶⁹

Sembolist sanatçılar, belli ölçü ve biçimlerden uzak durmuşlardır. Anlatım için seçilen kelimelerdeki çağrışım gücünün çok olmasına özen göstermişlerdir.⁷⁰

Sanatın amacı gerçek hayatın tasviri değildir ve olmamalıdır. Onun asıl amacı, üzerimizde bıraktığı etkiyi ve gördüğümüzde bizde uyandırdığı hissi, yani ‘yüce gerçekliği’ iletmektir. Bu ise ancak sembollerle mümkündür. Sembol onlara göre geleneksellikten çıkar ve yazarın en yüce düşüncelerinin, sağduyusunun ifadecisi olarak kendini gösterir.⁷¹ Sembolistler, şiiri açıklayıcı işlevinden ve kalıplaşmış bir hitabetten kurtarmayı, şiirle insanın yaşantısındaki anlık ve geçici duyguları betimlemeyi amaçlamışlardır. Dile getirilmesi güç sezgi ve izlenimleri canlandırmaya, şairin ruhsal durumunu ve gerçekliğin belirsiz ve karmaşık birliğini dolaylı biçimde yansıtabilecek özgür ve kişisel eğretilere ve imgeler aracılığıyla varoluşun gizemini aktarmışlardır.⁷²

Şiiri sessiz bir şarkı olarak tanımlayan sembolistler, müziği şiirin amacı durumuna getirmişlerdir. Onlara göre şiir düşüncelere değil duygulara seslenmelidir; çünkü şiir bir şey anlatmak için yazılmamaktadır. Yine onlara göre şiirde anlam kapalı olmalıdır ve herkes şiire kendince yorum getirebilmelidir. Şiirde sözcüğün anlam değerinden çok müzikal değeri önemlidir. Anlam kapanıklığı ve farklı çağrışımlar yaratabilme amacı, bol bol mecaz ve istiarelerin kullanılmasına yol açmış, dolayısıyla dil de ağırlaşmıştır.⁷³ Sembolistler aynı zamanda şiiri, açıklayıcı işlevinden ve kalıplaşmış bir hitabetten kurtarmayı, şiirle insanın yaşantısındaki anlık ve geçici duyguları betimlemeyi de amaçlamışlar; alışılmamış, yepyeni birtakım taze imge ve düşünceleri anlatmak için de yeni yeni sözcükler türetme yoluna gitmişlerdir.⁷⁴

Sembolizm akımı sadece şiiri etkilemekle kalmamış, tiyatro alanını da etkilemiştir. Belçikalı yazar M. Maeterlinck, tiyatro alanındaki en özgün örneklerini vermiştir.⁷⁵

⁶⁹ <https://www.bilgiustam.com/seMBOLizm-nedir/>

⁷⁰ Elbir, 3-4

⁷¹ Sevinç Üçgül, “Rusya’da İlk Dekadan Görüşlü Okul: Rus Sembolizmi” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, 2002, 243

⁷² Fatemeh Zangeneh, *Mevlâna Şiirlerinde Aşk, Ney ve Gül İncelemesiyle Sembolizm*, II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi, Bildiriler Kitabı III, Bursa, 2013, 820

⁷³ https://www.turkedebiyati.org/edebiyat_akimlari/seMBOLizm.htm

⁷⁴ <https://www.edebiyatogretmeni.org/seMBOLizm-simgecilik/>

⁷⁵ Elbir, 3-5

Charles Baudelaire, Stephane Mallarme, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud ve Paul Valery bu akımın Batı edebiyatındaki⁷⁶, Cenap Şahabettin ve Ahmet Haşim de Türk edebiyatındaki başlıca temsilcileri olarak söylenebilir.⁷⁷ Cibrân Halîl Cibrân, Lübnanlı Tabip, şair Edîb Mazhar ve üç divan sahibi Yûsuf Gassûb, İlyâ Ebû Mâdî, Saîd Akl, Nizâr el-Kabbânî, Bîşr Fâris, Salâh Lebkî, Salâh el-Esîr, Yûsuf el-Hal, Ali Mahmûd Tâhâ, Sâlih Cevdet ise modern Arap şiirinde sembolizmin başlıca temsilcileridir. Sembolizmin tesiriyle modern şiir ve serbest şiir hareketine geçenler arasında Nâzik el-Melâike, Bedr Şâkir es-Seyyâb, Salâh Abdüssabûr, Bülend el-Haydarî, Abdülvehhâb el-Beyyâtî, Halîl Hûrî görülür.⁷⁸

2.3. EL-BEYÂTÎ'NİN ESERLERİNDE KULLANDIĞI SEMBOLLER

Arap şiiri, Avrupa edebiyatı ile tanıştıktan sonra özellikle 18. yüzyıldan itibaren yaygın hale gelen felsefi/edebi akımlardan yeterince nasibini almıştır. Bunlardan özellikle Sembolizm akımı pek etkin olmuştur. Çağdaş Arap şiirinde sembolizm etkisinin bir sonucu olarak özellikle tasavvufi kavramları sıkça görmekteyiz. Bu dönem şairlerinin tasavvufi düşüncelere çok yer vermesinin en büyük sebeplerinden biri de yaşadıkları dönemin siyasi çalkantıları yanında yalnızlık, gurbet, hapishane hayatı ve uğradıkları haksızlıklardır. Bundan dolayı tasavvufi düşünceleri, kendilerini iyi hissetmelerine ve nefes almalarına imkân sağlayan bir kapı olarak görmüşlerdir; bu onların ruhen rahatlamalarını sağlamıştır. Diğer taraftan yaşadığı dönemin zorlukları ve yöneticilerin baskılarından dolayı şiirlerinde sembol ve sembolizmi kullanarak bunları rahat bir şekilde eleştirmişler ve hayallerini, aşklarını, eleştirilerini sembolik ifadelerle dile getirmişlerdir. Irak bölgesi Modern Arap şiirinin öncülerinden ve özellikle serbest şiirin öncüsü olan Abdülvehhâb el-Beyâtî sembolizmi en güzel kullanan şairlerden biridir. Hemen hemen bütün şiirlerinde görülen sembol unsurları çok farklı yapılardadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

⁷⁶ https://www.dersimiz.com/ders_notlari/Sembolizm-ve-Sembolizmin-Ozellikleri-oku-22481.html

⁷⁷ <http://www.edebiyatfakultesi.com/sebolizm-akimi.htm>

⁷⁸ <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?>

2.3.1. Kadın Sembolü

Arap Edebiyatında Cahiliye döneminden itibaren şairlerin değişik vesilelerle kadınlardan ve kadın isimlerinden bahsettiğini görmekteyiz ki o dönemlerde kadını özellikle isimsiz zikretme şair için en güvenli yoldur. Kadının parıltılı görüntüsü, tutkulu duyguları, hayal gücü, melankoli tarzı gibi halleri şairlerin hafızalarında yer etmiş önemli unsurlardır. Aslında Cahiliye döneminde geniş hayal dünyasını ortaya koyabilecek şiirsel özgürlük olmasına rağmen şairlerin dilindeki kadın edebiyatı kadının bedeninden öteye gitmiyordu. İslami dönemle yeni bakış açısının ortaya çıkması, Emevi ve Abbasilerle birlikte şehirleşmenin olağanüstü bir şekilde gelişmesi, insanları etkilemiş ve onları kadına bakışının da değişmesini sağlamıştır. Edebiyat alanında bunun en güzel örneği Emeviler döneminde “gazel” türünün başlı başına bir edebi tür olarak gelişmesidir.

Klasik dönem Arap şiirinde daha çok sevgi ve aşk gibi gazel konularıyla veya diğer bir ifadeyle daha çok maddi varlığıyla ele alınan kadın, modern döneme geçildiğinde sosyal, siyasi, iktisadi ve hatta felsefi yönleriyle ele alınmaya başlanmıştır. Yani toplumun bir parçası, hatta ana unsuru olarak ele alınan kadın daha geniş ve daha derin bir perspektifte değerlendirmelere tabi tutulmuştur.

Modern döneme geçilmesiyle birlikte Arap şairleri de bambaşka bir dünyaya geçmiş, sosyal hayatın en önemli göstergesi olarak gördüğü kadını yeni yeni sembollerle anlatmaya çalışmışlardır. Yenidünya ile şekillenen şiir dünyasındaki kadın hakkındaki düşüncelerini cesur ve toplumu derinden etkileyici düşüncelerle anlatmıştır. Tek kelimeyle anneye, eşe, mutlak olarak kadına pek çok anlamlar yükleyerek en hür bir şekilde ifade etmeye, dile getirmeye başladı. İşte felsefi akımların etkisinde gelişen bu tarz şiir akımının adı da “sembolizm” akımıdır.⁷⁹

Şairler sembol sayesinde kuru gerçeklikten kaçınarak güçlü motifler kullanıp hayallerde sınır tanımayarak özgür bir şekilde sanatsal ifadeler ortaya koymaya başladılar. Sembol ile şairler, evrensel ve toplumsal zulümlere itiraz eder duruma geldiler. Dolayısıyla sembol insanlığın varoluşuyla ilgili temel meseleleri ifade etmek için başlangıç noktası olmuştur. Bu da konunun içerik ile anlatmak istenenin

⁷⁹ Hasan ‘Abd ‘Avde Hamîdî el-Hâkânî, *et-Termîz fî Ş‘ir ‘Abdulvehhâb el-Beyâtî*, (Doktora Tezi), Küfe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Küfe 2006, 167

farklılığından kaynaklanmaktadır. Modern şiirde sembol ile bu özelliklerinden yararlanarak daha özgür bir anlatıma gidilmiştir.

Şüphesiz kadın genelde edebiyatta, özelde ise şiirde sevgi duygularının ve bunu ifade eden sembollerin kaynağıdır. İnsani duyguların ve sevginin kimliği olan kadın benliği, tasavvufi imgede ilahi tezahürün bir görüntüsü olarak algılanır. Diğer bir ifadeyle kadın hem tasavvuf hem de edebiyat açısından ortak ilham kaynağı olarak görülmüştür. Bundan dolayı İslam tasavvufu kadını bu yönlerinden özellikle “anne” oluşuyla yüceltir.⁸⁰

Modern dönem Arap şairlerinden biri ve pek çok konuda önder olan Abdulvehhâb el-Beyâtî şiirsel vizyonunun bir kısmını tamamlayarak ısrarla üzerinde durduğu şeylerin bazılarını açıklayarak şöyle söyler: *“Marksizm ve varoluşçuluk gibi felsefeler bana bütünsel bir vizyon kazandırdı. Şiirlerim onun renkleriyle boyanır ve hayattaki konumum, insanlar veya herhangi bir şey birbirleriyle çelişmez ama birlikte gelişirler. Tasavvufun şekli karakter veya dildir fakat amaç değildir. Mutasavvıfların hedefi cennettir ama benim hedefim tasavvuftur. Yeryüzündeki devrim işte budur... Amacım bu topraklarda adaleti kurmak.”*⁸¹ Bu nedenle el-Beyâtî, ‘kadın’ sembolü ile sevgiyi kullanır ve sevgiyle pek çok şeye ulaşır. el-Beyâtî’nin eserlerinde kadın sembolü dünyanın tüm güzelliklerini ve insani duyguları barındırır. İnsan nefsi bununla yüceldikçe yücelir.

Abdulvehhâb el-Beyâtî, pek çok yazar gibi kadının pek çok yönüyle şiir nazmetmiştir. Bunun nedeni belki de daha çocuk yaşta iken anneden yetim kalmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı “anneyi” sevgi ve şefkat sembolü olarak ele almış ve kendisi için bir ilham kaynağı olarak görmüştür. Sevgi ve şefkatin gölgesini her kadında ararken kendi hatıralarını da çocukluğunda kaybettiği annesi üzerinden anlatmaya çalışmış, “anne” onun için her zaman aranan bir varlık olmuştur. Bir “anne” olarak kadının değerini en yüksek mertebelerde görmüş ve “anne” onun için örnek şahsiyet olmuştur.⁸² “el-Bahruesma’uhuyetenehhadu” adlı kasidesinde şöyle demektedir:

⁸⁰ Nahide Fevzi, “Şûretu’l-mer’e fî şî’ri Abdulvehhâb el-Beyâtî ve Ahmed Şamlû”, *Kufa studies center journal*; Year: 2011 Volume: 1 Issue: 23 Pages: 77.

⁸¹ el-Hâkânî, 168-169

⁸² Fevzi, 86.

أمي كانت كاهنة
تبحث عن ينبوع الحب الضائع
في الملكوت
و أنا كنتُ أتابع رحلتها في الغيب⁸³

Annem bir kahindi,
Kaybolmuş sevgi kaynaklarını arıyor,
Melekût (ruhlar) aleminde,
Ben de o gayb aleminde onun yolculuğunu takip ediyordum.

Burada görüldüğü gibi annesi bir kâhin olarak görmekte ve annesini makamların en yükseği olarak bilinen “melekût” aleminde, ruhların veya melekler aleminde dolaştırmakta ve kendisi de annesini aramaktadır.

Diğer bir şiirinde annesine şöyle seslenmektedir:

أنا أهواك، لستُ أدري لماذا؟
أ لائي وجدتُ صورة نفسي
أم لائي حرمت من عطف أمي
فنشدت الحنان منك ليأسي⁸⁴

Ben seni çok seviyorum, bilmiyorum niçin?
Ben sende kendi resmimi mi görüyorum, ondan mı?
Yoksa annemin şefkatinden mahrum kaldığımdan mı?
Ümitsizliğim yüzünden, sende sevgiyi aradım.

El-Beyâtî bir sevgili olarak kadını, “romantizm” anlayışıyla ele almaktadır. Buradaki sevgiyi sembollerle anlatmaya çalışan el-Beyâtî’nin daha ilk şiirlerine hakim konunun, sevgi ve sevgili olduğu görülür. Sevgiyi arayan biri olarak el-Beyâtî, kendisine bir kapı açması ve kabul etmesi için ağlayarak sevgilisine sığınmaktadır.⁸⁵ Ve bir şiirinde şöyle demektedir:

⁸³ el-Beyâtî, “el-Baḥru Esmāu’uhu yetenehḥadu”, 66

⁸⁴ Fevzi, 86

⁸⁵ Fevzi, 90

وَأنت خيالي يذوب رويدا
 على معزف نابض يخفق
 تمر عليه كلمس الندى
 يداك فينطق ماينطق
 تنادينني من ظلام البكاء
 بلحن به كنت أَسْتَعْرِق
 بلحن به كنت أبكي الحياة
 فَيَفْتَحْ لي بابها الغلق⁸⁶

Ve sen yavaş yavaş eriyip yok olan bir hayalimsin,
 Çalgı aletinde ki telin titreyişinde,
 O çalgının üzerinden geçiyor,
 Ellerin, bir çiğme dokunmuşçasına,
 Konuşacağını konuşuyor,
 Çağırıyor beni, ağlamanın karanlığından,
 Boğulduğum ezgileriyle,
 Hayata ağlıyordum ezgileriyle,
 Açıyordu bana kapalı kapılarını.

Başka bir şiirinde annesine şöyle seslenmektedir:

من هاهنا أمه! اعود المشانق و الحريق
 من ها هنا بدأوا و نبدأ، و الطريق
 وعر طويل
 لا عاش رعديد ذليل

İşte buradan anneciğim! İdam sehpası ve yangın
 Buradan başladılar ve bizde buradan başlayalım
 Ve yol! uzun ve meşakkatli
 Zelil ve korkaklar (burada) yaşayamasın!

⁸⁶ Fevzi, 89

El-Beyâtî, insan hayatında önemli bir yeri olan aileye de değinmektedir. Aile ve ailenin bireylerini tek tek önemseyen el-Beyâtî özellikle “Ümmü Ali (Ali’nin annesi)” olarak isimlendirdiği eşini de değişik şekillerde anmaktadır. Bilhassa modern şiirle ön plana çıkmış olan kadının sosyal hayatıyla ilgili olarak erkek ve kadına bakış açısını eleştirel bir şekilde işlemektedir. “Öteki” kavramıyla toplumdan dışlanan veya pek çok hususta ötelenen kadının sosyal konumuna her şeyden önce bir insan olarak bakmaktadır. “Tecribetî eş-şi’riyye” adlı eserinde “Benim bu dünyada kadınlarla olan hikâyem, hala bir cehennem olmaya devam etmektedir, bir sürgünden diğer sürgüne taşımış olduğum şey de budur.”⁸⁷ sürgün hayatında iken dahi cehennem olarak gördüğü kadının dumu ile ilgisini kesmediğini dile getirmiştir. Taa çocukluğundan ve gençliğinden beri kadına olan sevgisini vatanla bütünleştirmiş olan el-Beyâtî “vatan” ve “kadın” sembollerini birbirinden ayırt edilmeyecek derecede özdeşleştirmiştir. Bunun temel nedeni elbette ki, çocuk iken annesini kaybetmesi ve genç yaşta iken buna vatanından sürgün edilmesidir¹. Bir şiirinde şöyle demektedir:

أنتِ منفاي ووطني
وقصيدي المنتظرة
عندما أراك تدب الحياة في عروقي
وعندما تحتفين ، تنطفئ النار
والسحابة والبرق والمطر في قلبي
أيتها المعبودة التي قهرت جميع معبوداتي
وتربعت ملكة على عرشهن
آمنت بك
وبكلماتك
وإبداعاتك التي رأيتُ في سطورها
شمس العالم وهي تولد من جديد...⁸⁸

Sen benim vatanım, sürgünümsün,
Beklenen marşımsın,
Seni gördüğümde damarlarımda hayat kıpırdıyor,

⁸⁷ el-Beyâtî, *Tecribetî eş-Şi’riyye*, 1972, 91

⁸⁸ el-Beyâtî, “*el- vechü ve el-mer’at*”, 19

Ve sen kaybolunca ateş sönüyor, kalbimde,
 Bulut, yıldırım ve yağmur,
 Ey taptıklarımın hepsini kahreden mabud,
 Ve taptıklarımın tahtına oturdun,
 Sana inandım,
 Ve sözlerine,
 Ve satırlarında gördüğüm yaratıklarına,
 Dünyanın güneşi, yeniden doğuyor.

İkisinin (kadın ve vatan) varlığında da hayat ve umut varken (ki bunu güneş temsil ediyor) yokluklarında korku ve ölüm bulunmaktadır. Şiir eleştirmenlerine göre el-Beyâtî'nin burada dile getirdiği sevgi “kadın sevgisi” dir. Şiirlerinde kapalı bir üslubu da sürdüren el-Beyâtî'nin burada “sevgi” ile ifade ettiği ikinci bir anlam ise vatani, ülkesi ve doğup büyüdüğü topraklardır. Bazen bu durumu, yani “kadın sevgisi” ile “vatan sevgisini” daha açık ifadelerle anlatmaya çalışır. Ancak yukarıda belirttiğimiz gibi bu hususları birbirinden ayırmak zorlaşır. Örneğin şu şiirinde olduğu gibi:

لون عينيك وميض البرق في أسوار بابل
 ومرايا ومشاعل
 و شعوب و قبائل
 غزت العالم لما كشفت بابل أسرار النجوم
 لون عينيك سهوب حطمت فيها جيوش الفقراء
 عالم السطوة والإرهاب باسم الكلمة ...⁸⁹

Gözlerinin rengi şimşek çakması gibi,
 Babil surlarında
 Aynalar ve meşaleler
 Halklar ve aşiretler
 Babil, yıldızların sırlarını keşfettiğinde, dünyayla savaştı
 Gözlerinin rengi, fakir orduların yok edildiği bir bozkırdır.
 Kelimelerin adıyla zulüm ve terör dünyası....

⁸⁹ el-Beyâtî, el-‘Amâlu’l-kâmile II, 209; el-Ḥâkânî, 204

Sürgün hayatı yaşayan Abdulvehhâb el-Beyâtî'nin bu durumu, ailesinden, ülkesinden ve sevdiklerinden uzakta kalmasından dolayı özellikle kadına olan duyguları daha da nazik bir durum halini almıştır. Zaman zaman arayışlar, hasret ve hüznün birbirini takip etmiştir. Bir şiirinde şöyle demektedir:

و خيالُ أُمِّي الراعش الباكي الكئيب
تومي إليَّ بأنْ أعود
و إلى خطِّي ساعي البريد
تُصغي ، و تُصغي: ليس في الدنيا جديد
حتى الرسائل لا تُعيد...
صلي لأجلي، أنتِ يا أمّاه من وطني البعيد
و تظلّ تلثمها كأن غلافها وجهي الكئيب
و حيث إخوتي الصغار
يتساءلون: متى أعود؟⁹⁰

Ve titreyen, ağlayan, kasvetli annemin hayali
Geri dönmeme işaret ediyor,
Ve postacının ayak izlerine,
Dinliyor, kulak kesiliyor: bu dünyada yeni bir şey yok
Mektuplar bile geri dönmüyor...
Âh annem! Benim için dua et, uzak ülkemden,
Onun zarfı benim gamlı yüzüm gibi, yüzün örtmeye devam ediyor,
Küçük kardeşlerimin olduğu yerden,
Soruyorlar, ne zaman döneceğim?

Şair burada görüldüğü gibi kendinden uzaklarda kalan, üzgün ve ağlayan annesine seslenmektedir. Kendisinin dönmesini bekleyen annesinden kendisi için namaz kılmasını istemektedir. Aslında bununla yine kendisine dua istemektedir. Zira en makbul duaların namazdan sonra yapılan dua olduğuna da işaret etmektedir. Dünyadan ümitsiz gibi görünen şair, annesinden veya vatanından bir mektup dahi alamadığından yakınmaktadır. Anne, aile, kardeşler ve vatan sevgisini hep birlikte işleyen şair mektubun zarfında dahi kendi ümitsiz yüzünü görmektedir.

⁹⁰ el-Beyâtî, el-‘Amâlu’l-kâmile I, 171

El-Beyâtî'nin şiirlerindeki 'kadın' teması, aslında gerçek kadınla bir ilişkisi yoktur. Asıl amaç sevginin temeli ve özüdür.⁹¹ el-Beyâtî'ye göre kadın üretendir, koruyandır yani annedir, kadın merhamettir, kadın sevgidir, kadın aşktır ve kadın fiziksel olarak da üstündür. Bu yönüyle el-Beyâtî, Nizar Kabbani gibi kadını sadece görünüşüyle algılamamaktadır. Bir kadın, kadının suretini Nizar Kabbani'nin şiirlerindeki gibi de anlatamamıştır. Nizar Kabbani'de kadın saçlar, dişler, eller ve dudaklar vs. fiziki duygulara hitap eden yönleriyle değil, kadını daha çok üstün özellikleriyle, estetik yönleriyle ifade etmeyi ön sıraya almıştır.⁹² Kabbani'de kadının bedeni ile ona arzuyla yaklaşma esas alınmıştır. Fakat el-Beyâtî ise kadını dişiliğinin ve anneliğinin yanısıra kadının kendisinin dahi bilemeyeceği gizemi keşfetmiştir. Bu O'nun İranlı Fruozande adlı kadına duyduğu sevgisinden de kaynaklanmaktadır denilebilir. Kadın, birçok isimle ortaya konan ve birçok imgede somutlaşan bir ilham ve hoşgörü kaynağıdır. Kadın imajı büyümlü bir kişiliktir, sürrealizme benzer.⁹³

El-Beyâtî kadını bu yönleriyle algılaması ve onu şiirlerinde kullanması, 'kadın' simgesini ifade etmede geniş bir imkân bulmaktadır. Dar çevrelerden uzaklaşarak daha geniş insan ifadesine doğru olan vizyon ve fikirlere uygunluğunun yanı sıra, insanın kendisine baskı ve yabancılaşma konusunda dayattığı fikirleri ortadan kaldırmaya çalışır. El-Beyâtî bu gerçekleri şöyle anlatır: *"Aşk fikri, devrim düşüncesiyle bağlantılıdır, bu yüzden devrim hakkında konuşmadan aşk hakkında konuşmam mümkün değildir. Ve burada herkesçe bilinen yaygın anlamını kastetmiyorum. İstedğim şey her şeye kafa tutan insanla beraber doğan şamil aşk. Sonra devrimin sevgisini birleştirin ve sembollerle değiştirin. Ve böylece devrim ve sofilik arasındaki farkı anlamış olursunuz. Burada kötü sofileri ve Allah'ın mahlûkatlar arasında en iyisi olarak insanı yücelten devrim sofizmini de anlamış oluyoruz. Böylece Tasavvuf, toplumun meselelerine kendini adanmış, haksızlıklara karşı savaşmış ve doğru söz ile hayat bulmuştur."*⁹⁴

el-Beyâtî'nin "kadın" sembolünü kullandığı şiirini inceleyelim.

⁹¹ Sevim Özdemir, "Bir Sürgün Şairi Olarak 'Abdulvahhâb el-Beyyâtî (1926-1999)", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/1, sayı:18, 62

⁹² Aysel Ergül Keskin, *Şiirin Galip Aşkın Devrik Kralı Nizar Kabbani'de Aşk ve Kadın*, Araştırma yayınları, İstanbul, 2006, 274

⁹³ el-Hâkânî, 171

⁹⁴ el-Beyâtî, el-'Amâlu'l-kâmile I-II; Mehdî, "fî-eṭṭarîḳ ila Ḥadâsetü- dırasâtü fî eş-şi'irel'Irakî el-Mu'asır;" <http://www.ahram.org.com>

نامي!

و قبل شعرها

-اختناه نامي

بيني و بين سماءك الزرقاء

اجيال من البؤساء

نامي!

صم عن الدنيا، بلون الخوف

كانو والرغام

عاشوا على الاوهام

كالديدان تنهش في الرمام

احياؤهم موتي

و موتاهم خفافيش الظلام

لم يعرفوا نورا السماء

و لا تباريح الغرام

اما نساؤهم

فجرذان تعيش على الهوام

بيني و بين سماءك الزرقاء

صخرتهم

فنامي!⁹⁵

⁹⁵ el-Beyâtî, el-'Amâlu'l-kâmile I, 120; Mehdî, 49

Nami!

Saçlarını öptü
 İki kız kardeşi, Nami!
 Benim ve masmavi gökyüzü arasında
 Sıkıntılı yaşayan nesiller
 Nami!
 Her türlü korkuyla, dünyadan geri dur,
 Toprakla bir oldular
 Korkularla yaşadılar
 Çürümüş şeyleri dişleyen kurtçuklar gibi
 Dirileri ölüdür.
 Ölüler ise karanlığın yarasaları
 Gökyüzünün aydınlığını bilmiyorlar
 Sevda sıkıntıları yok
 Kadınlarına gelince
 Zehirli böcekler üzerinde yaşayan fareler gibi
 Benim ve masmavi gökyüzü arasında
 Onların kayaları vardır.
 Ya Nami!

Bu şiirde el-Beyâtî, Irak'ta yaşanan savaşlar, enkazlar, ölümler ve kalanlar... Kalanlar ölülerinin arkasından gözyaşı dökmektedir. Şair "Benim ve onun arasında senin masmavi gökyüzün var" diyerek ölümler ve kendisi arasındaki tek farkın fakirlerin, zulme uğramışların el değmemiş hayallerinin olduğunu anlatmak istemiştir. Ülkede yapılan bu haksız işgal, zulüm dünyaya yanlış lanse edilmesi ve ülkelerin aynı durumu kendilerinin de yaşamamaları için bütün bu olaylara sessiz kalarak izlemektedirler. Ve onlar seyirci olarak yok olup gitmekte. Şair şehitlik inancını öne çıkararak bizim ölülerimiz canlanıp bizimle savaşmaktadırlar. Fakat onların dirilerinin de ölülerinin de zalim, zorba ve işe yaramaz olduğunu ifade eder. Fakirlerin eşsiz hayalleri, umutları varken, zalimlerin ise katı yürekten başka hiçbir şeye sahip olmadığını ifade etmektedir. "Gökyüzünün ışığını bilmiyorlar" dizesinde şair Allah inancını ortaya koymaktadır. Allah inancı olmayanlarda da kötü alışkanlıkların hemen hepsi mevcut olduğunu vurgular. Bu şiirinde şairin, ahiret inancının var olduğunu, İslamda olan şehitlik inancını benimsediğini çıkarmak mümkündür.

2.3.2. İştar Sembolü

Eski zamanlardan beri insanın hayatta kalması gıdaya ve neslini devam ettirmeye bağlı olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bu iki temel ihtiyacın zaman zaman kısıtlandığı olur. Yani zaman zaman doğurganlığın yerini kısırlığın, otlaklardaki verimliliğin yerini kıtlığın alması nedeniyle insanlar da bu olumsuz sonuçlardan kaçmaya ve çıkış yolu aramaya yönelmiştir. Hatta bu durum bazen insanları olağanüstü inançlara, sihir ve büyü gibi insanüstü inançlara ve arayışlara sevk etmiştir. Yapılan arkeolojik kazılar yanında yazılı kaynaklar da insanlığın taa ilk dönemlerinden beri bu durumun var olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılara göre insanlar, doğada gördükleri her şeyi mağara duvarlarına resmetmeye çalışmışlar; özellikle kadını doğurganlığından dolayı bir nevi verimliliğin sembolü haline getirmişlerdir. Daha sonraları bu doğurganlığın tüm yönleri İnana gibi tanrıçalara atfedilmiştir. Sadece doğurganlığı değil yağmur, kıtlık, güneş, sel, deprem gibi iyi veya kötü, meydana gelen doğa olaylarını da hayali olarak ürettikleri tanrılara atfetmişlerdir. Ve böylece İnana, Temmuz gibi tanrılar ortaya çıkmıştır.⁹⁶

İştar, Akad mitolojisinde bir tanrıçadır. Asur ve Babil'in en gözde tanrıçasıdır. İştar, İnanna'nın Akad mitolojisindeki halidir.⁹⁷ Bu durumu güzel, büyüleyici, gizemli ve güçlü bir kadının farklı uygarlıklarda farklı isimle adlandırılması olarak nitelendirilir. Sümerler'de İnanna, Babil'de İştar, Asur'da Astarte... gibi. Hepsi aynı özellikte ve güzellikte fakat farklı isimlerledir.⁹⁸ Aşk, şarap, bereketin sembolü olduğu gibi savaşın ve gücün de simgesidir. Tanrıça İştar, Venüs gezegenini temsil eder. Venüs gezegeni, eskiden beri insanın dikkatini çeken ışıltısı, güzelliği ve gökyüzüne olan bağlılığı ile sabaha kadar yanmaktadır. Gözde olan bu gezegen her uygarlıkta farklı isimlerle anılmıştır tıpkı İştar gibi. Bundan dolayı da İştar, sabah yıldızına benzer ve cennetin kraliçesi, ışık, aşk ve hayat tanrısıdır. *Annesi Nigal, kardeşi Utu güneş tanrısıydı.*⁹⁹ İştar'ın güzelliği ve parlaklığı da buradan gelmektedir denilebilir.

Tanrıça İnana (İştar) tarihin her döneminde ibadetin, kültürel zenginliğin, icatların merkezi olan çok büyük şöhrete sahip antik bir kent olan Mezopotamya'daydı. Bu şehir

⁹⁶ Fâdl 'Abdel-Vâhid 'Alî, “ ‘İştar ve Me'sau Temmuz”, Ehâli Basım, Yayın ve Dağıtım, Suriye,1999, 12-28

⁹⁷ <http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat>

⁹⁸ <http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat>

⁹⁹ Fâdl 'Abdel-Vâhid 'Alî, 43-58

Sümer kültür merkezlerinin ilkidir. Yazının icadı, heykelin ortaya çıkışı, mührün icadı gibi uygarlığın yapı taşının temeli burasıdır. Bunların yanısıra dini, kültürel ve siyaset merkezlerinden biridir. Bu kentin en önemli diğer bir özelliği de tapınakların merkezi olmasıdır. İhtar'ın tapınağı da buradadır ve yaklaşık olarak MÖ 4 bin yıla dayanmaktadır. Tapınağın en önemli özelliği her bir penceresinin farklı cephelere bakmasıdır. Bu özelliği belki de İhtar'ın kendinde bulunan zıt yönlerini içinde barındırdığı farklı özelliklerinden kaynaklı olarak yapılmıştır. Tavanları geometrik motiflerle süslenmiştir.¹⁰⁰

İhtar'ın yeraltına gitmesiyle ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Derlediğim bilgiler ışığında genel inanış şu şekildedir: İhtar tabiat tanrısı Dumuzi (Temmuz) ile evlenir. Evliliğinden kısa bir süre sonra İhtar karanlığın, ölümün kralı olan kardeşini ziyarete gider. Kardeşi, İhtar'ın kendi yerini alacağını düşünerek onu yeraltında tutsak eder. Diğer tanrılar İhtar'ı kurtarmak için Bilge Tanrıya giderler ve İhtar kendi yerine başkasının koyulması şartıyla kurtulur. İhtar yeryüzüne çıkınca diğer tanrıların üzgün olduğunu fakat eşi Dumuzi'nin güzel giyinişiyile tahtında oturduğunu görünce sinirlenir ve bunun üzerine Dumuzi'yi cezalandırmak için esir olarak tutulduğu kardeşinin yanına kendi yerine gönderir. Bundan sonra kışın altı ay yeraltında kalan Dumuzi baharın gelişiyile yeryüzüne çıkar ve İhtar ile birleşir. İnanış bu ya, bu birleşmeden tabiat yeşillenerek ürünler vermeye başlar. Hatta günümüzde kutlanan Nevruzun tarihi de bu olaya dayanmaktadır.

Şiirlerinde İhtar ve Temmuz' u en çok kullanan Arap şairlerden biri Bedir Şakîr es-Seyyab'tır. Özellikle gerek Irak'ın çalkantılı dönemleri gerekse es-Seyyab kendi içinde bulunduğu durumu anlatmak için bu sembolleri kullanır. Ve bu sembolü kullanarak anavatanında yaşanan adaletsizliklere, insanların yarım kalmış hayallerine ve kendi ailesindeki hastane serüvenine değinir. 8 Şubat 1963 tarihinde yapılan devrim ve başa gelen liderden, es-Seyyab çok umutlu olduğunu ve parlak bir geleceğin yeniden başladığını belirtmek için efsanevi sembol İhtar'ın dirilişi ile ilişkilendirir. Ve İhtar'ın yeryüzüne dönmesiyle bahar gelir; baharın gelişiyile iyilik, güzellik, neşe, bereket gelir. Yaşam ve ölüm onun özellikleridir. Sevinç, hüzn, doğum, ölüm gibi zıtlıkların bir arada bulunmasıdır. Ağaçların, kuşların, yıldızların dahi ölümü ve sonrasında dirilişi ona aittir. "Dumuzi" ile buluşmasında bahar olur ve her tarafı sevince boğar,

¹⁰⁰ Fâdl 'Abdel-Vâhid 'Alî, 43-58

ayrılıklarında ise acısını bırakır gider. Zıtlıkları içinde barındıran güç olarak tabir edilebilir.¹⁰¹

و تغرقان في ضباب من اسي شفيف
كالبحر سرح اليدین فوقه المساء
دفع الشتاء فيه و ارتعاشة الخريف
و الموت و الملا د و الظلام و الضياء
فتستفيق ملأ رحي رعشة البكاء
و نشوة و حشية تعانق السماء
كنشوة الطفل اذا خاف من القمر

Akşamın ellerini üzerine yaydığı deniz gibi

Şeffaf bir acı sisine dalar gözlerin;

Kışın sıcaklığını barındıran, sonbaharın titreyişini,

Ölümü, doğumu, karanlığı ve aydınlığı ve bütün ruhumda ağlamanın titreyişi uyanır,

Ve vahşi bir mutluluk kucaklar gökyüzünü

Aydan korkan bir çocuğun mutluluğu gibi!¹⁰²

İştar ve Dumuzi, el-Beyâtî'nin önemli sembollerinden biridir. Enerjisi, geniş yorum gücü ve yeteneklerini kullanma becerisinden dolayı el-Beyâtî onun birçok özelliğini kullanmıştır. İştar'ın Mezopotamya ve diğer medeniyetlerde farklı isimler ve işlevlerde varlığını sürdürmesi onu daha dikkat çekici kılmıştır. İştar, hızlılığıyla bilinir ve inanışa göre İştar yüce şehirlerden süratle geçer ve dilediğini yapmak için emek sarf ederek onu gerçekleştirir. Sümer, medeniyetin merkezi haline gelmesi ve bölgenin refahı, huzuru ve akabinde kendi şöhreti için eski uygarlıklara ve bilgelik memleketine gidip tanrıların düşüncelerini öğrenmek ister. Bu ziyaretinden dolayı Tanrı Enki Anana'ya muhteşem bir merasim hazırlar. İnsanların ve ilahların önünde şanını yüceltir. Bunlar sümerler tarafından yazıya dökülmüş ve günümüze kültürden kültüre toplumdan topluma seyahat ederken isim ve kimlik değiştirmelerine rağmen varlığını sürdürmüş

¹⁰¹ Muhammed 'Abd er-Rahman Yunus, "Feḍâu' mevt ve uşura (Temmuz ve 'Îştâr) fî ş'ir Bedr Şâkir es-Seyyâb", İbnü Rüşt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili böl.

¹⁰² Rahmi Er, "Bedr Şâkir es-Seyyâb ve Yağmurun Türküsü", Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, 27-29 Mayıs 2004 ss.1-23

bilgilerdir. Bu durum eski Iraklı şairlerin bu azametli ilahilerden beslenmelerine vesile olmuştur.

İştar'ın diğer bir özelliği olan yeraltı dünyasına girişi Babil metinlerinde cehennem fikrini ortaya koymuştur. Günahkâr insanın hesap gününde günahının türüne göre azaba uğradığı yerdir diye tanımlamaktadırlar. Bu cehennem fikri, iyi ve kötüyü, kötülüğün derecesini, niteliğini, eylemin ne için yapıldığını, köle ve efendinin eşit olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, tüm günahkârlara, efendi ve köle, zengin ve fakir arasında ibadet dışında hiçbir fark olmadığını göstererek insanlar eşittir ve iyilikleri ödüllendirilir, kötülükleri ise hiçbir fark gözetilmeden cezalandırılır. Bu cezalandırmada kişinin makam ve mevkiine bakılmaz. Çünkü ikinci dünya bu eşitsizliği kabul etmez. Bu dünyada yapılan iyilik veya kötülüğün karşılığı, ikinci dünyada herkesin yaptığı biçimde karşılık bulacaktır.

Burada her insanın ahiret inancının olduğunu fakat her insanda farklı şekillerde zuhur ettiğini görebiliriz.

Divan'daki İştar'ın gerçek görünüşü (ki bu da gelen ve gelmeyen) Divanındaki Hayyam'ın yaşamı ile ilgilidir, farklı tezahürlerde ortaya çıkar. Örneğin bu kasidede bulut, bu tezahürlerden biri olabilir.

مولاي، لا غالب الا الله
فالتغسل السحابة
ادران هذه الأرض هذه الغابة
و لينهض الموتى من القبور¹⁰³

Efendim, Allah'tan başka galip yok,
Bulutlar yıkasın,
Bu pislik içinde ki yeryüzünü, bu ormanı
Kalksın mezarlardaki ölümler.

İştar'ın bir özelliği olan yeniden diriliş ve canlanma eylemi sabahyıldızı adıyla anılan "Çocukluk" şiirinde ortaya çıkıyor.

¹⁰³ el-Ĥâkânî, 198

كَلِمَتِ نَجْمَةِ الصَّبَاحِ قُلْتُ يَا صَدِيقَةَ
أَتَزْهَرُ الْحَدِيقَةُ
وَتُولَدُ الْحَقِيقَةُ

من هذه الاكذوبة البلقاء¹⁰⁴

Sabahyıldızıyla konuştum, dedim ki ey arkadaş,
Bahçe çiçeklenir mi?
Hakikatler doğar mı,
Bu yalancı Amman¹⁰⁵ şehrinden.

İştar, Babil şehrine aittir. Aktarılanlara göre güç, şiddet ve büyüklük sembolüdür. Şayet iktidardaki krallar tahtlarını kaybederse bu defa zulmünden dolayı haksızlığın sembolü olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden de İbranilere göre günah ve kötülük sembolüdür. El-Beyâtî bu sembolü Arap Ulusunu sarsan Haziran hezimetindeki¹⁰⁶ yıkım ve ölümler sonucunda ele aldı. Bunu ölümün egemen olduğu ‘‘ Babilden Dönüş’’ kasidesinde görürüz.

معجزة الانسان ان يموت واقفاً، و عيناه الى النجوم
و انفه مرفوع
ان مات او اودت به حراق الاعداء¹⁰⁷

İnsanın mucizesi ayakta ölmesidir. Gözleri yıldızlara
Ve burnu yükseklerle bakarak
Eğer ölürse, ya da düşmanların külleri onu boğarsa (küle gömülürse) ...

Bu ölüm, gurur ve haysiyetin ölümüdür. Fakat Beyâtî, Babil ve İştar’a uzak da olsa bir güven duymaktadır.

¹⁰⁴ el-Hâkânî, 199

¹⁰⁵ Ürdün’ün başkenti

¹⁰⁶ 1967 tarihinde başlayıp sadece altı gün süren fakat Araplarda ağır kayıplara neden olan ve pan arabizm düşüncesinin yıkılıp İsrail’in topraklarda kalıcılığının sağlandığı savaştır. Bkz: Kenan Olgun, Türk Basınında 1967 Arap-İsrail Savaşı, 2231-2254; <https://www.mepanews.com/alti-gun-savasi-arap-devletlerinin-hezimet-i-israilin-mesruiyeti-6287h.htm>

¹⁰⁷ el-Hâkânî, 200

بابل تحت قدم الزمان
تَنْتَظِرُ البعث، فيا عشتار
قومي ، اَمْلِي الجرار
و بللي شِفاه هذا الاسد الجريح¹⁰⁸

Babil zamanın ayakları altında
Dirilmeyi bekliyor, ey İştar
Kalk, testileri doldur,
Bu yaralı aslanın dudaklarını ıslat (su ver).

Fakat İştar sembolü ortaya çıktıktan sonra ellerin kesilmesi, acımasız ölümler;
bütün bunlar çarmıha gerilmiş, kurtarıcı Mesih'in suretiyle beraber gücünü kaybeder.

لكنما عشتار
ظلت على الجدار
مقطوعة اليدين ، يعلو وجهها التراب
و الصمت و الاعشاب
و حجرا اخرس في الخرائب الكئيبة¹⁰⁹

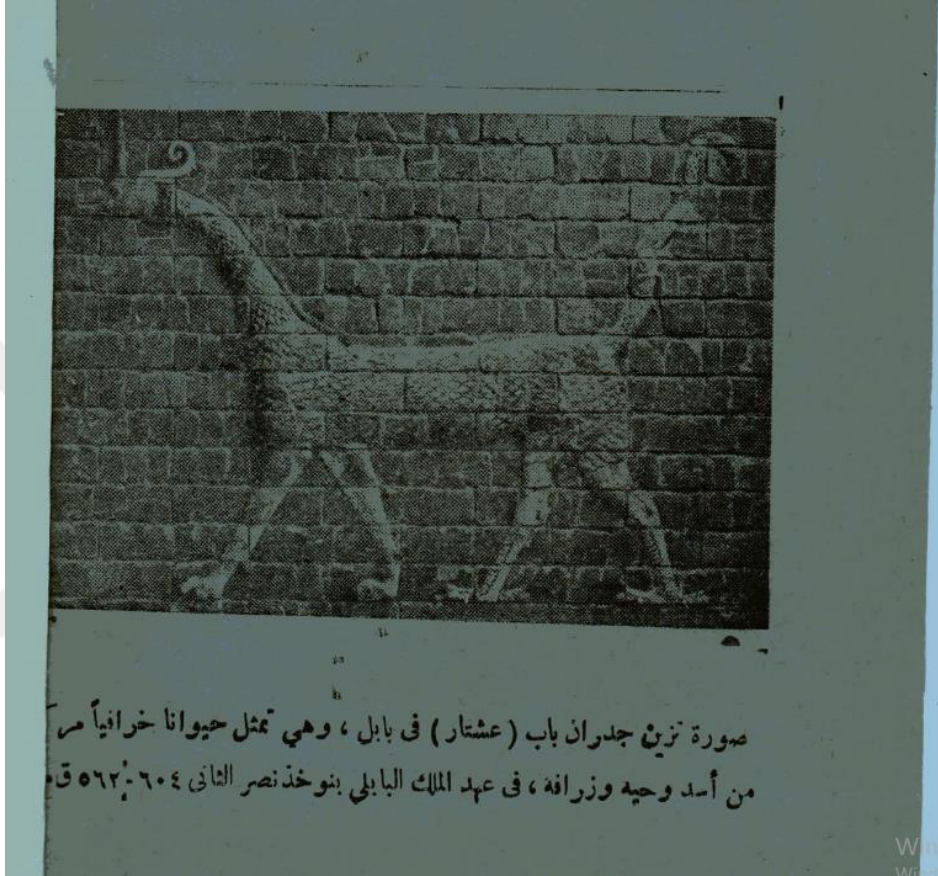
Fakat İştar
Hala duvarda
Elleri kesilmiş, yüzü toprak içinde
Suskunluk ve otlar
Yüreksiz harabelerde dilsiz bir taş.

بابل تَحْتَ قُبَّةِ اللَّيْلِ، بلا زاد ولا معاد
بلا حنوط، ترتدي عبادة الرماد
صَحْتُ علا اطلالها؛ عِشتار
فصاحت الأحجار
عِشتار، عِشتار ، عِشتار¹¹⁰

¹⁰⁸el-Beyâtî, el-'Amâlu'l-kâmile (Elleziye'tî ve lâ ye'tî), 32

¹⁰⁹el-Beyâtî, el-'Amâlu'l-kâmile, 32

Erzaksız ve düşmansız gecenin kubbesi altında Babil,
 Güzel koku olmadan, ibadetin küllerine bürünmüş,
 Kalıntıların başında bağırdım; İştâar
 Taşlar da bağırdı;
 İştâar, İştâar, İştâar...

Resim 1. Babil Kralı II. Buhtunnasır zamanında, Babil’de İştâr kapısında süsleme olarak yapılmış aslan, yılan ve zürafa figürlerini barındıran bir heykel. (Şu’ârâu’l-Hille, ‘Ali el-Hakanî, I-V, Matbaatu’l-Haydariyye, Necef, 1952, V, 505)

¹¹⁰el-Beyâtî, el-‘Amâlu’l-kâmile, 33

2.3.3. Temmuz Mitolojisi

Çağdaş Arap şiirinde 1950’li yılların başından itibaren Sümer, Babil, Fenike gibi eski çağlara ait iyilik, bereket veya felaket unsurlarının yanı sıra Arap kültürü ve din kavramlarının karışık işlendiği tipik mitoloji türleri ortaya çıkmıştır. “Temmuz” kavramı adı altında bu tür şiirlerin nazmedilmesinde Ezra Pound ve T. S. Eliot gibi batılı yazar ve şairlerin etkisi büyüktür.¹¹¹

19. asır edebiyatının en büyük özelliklerinden olan sembolizmin pek çok şekli kullanılmıştır. Dini, tarihi, halk ve mitolojik gibi türleri bulunan sembolizmin bir türü de “Temmuz” veya diğer bir adıyla “Adonis” mitidir. Aslı itibarıyla Babil kültürüne dayanan Temmuz/Adonis, güzellik ve sevgi tanrısıdır. Tammuz, Tamouz veya Dummuzi adlarıyla da bilinen Dicle Nehrinin kıyısında bir ağacın altında ikamet ederdi. Babil şairlerinin, genç yaşta ölmüş bir çoban olarak tasvir ettikleri Temmuz, gökten inen İştaret’un çabasıyla tekrar hayata dönmüştür. Finikelilerde aynı anlama gelen Adonis daha sonra şiirlere konu olmuştur. Temmuz şairlerini, Cebrâ İbrahim Cebrâ beş şair için kullanmıştır. Bunlar: Adonis, Yusuf el-Hâl, Bedir Şakir es-Seyyâb ve Halil el-Hâvî’dir.¹¹²

Modern Arap şiirinde devrim niteliğinde olan ve en fazla cüret edilen Temmuz mitolojisi her şeyden önce, paganizmi sembolize ettiğinden dolayı Müslüman toplumda oldukça yankı bulmuştur. Zira bu tür şiirlerin yayıldığı coğrafya İslam coğrafyası, dile getiren şairler Arap-İslam toplumunun bir parçası, hatta sembolize edilen unsurlar İslam öncesi Arap kültürüne de ait değildir.

Ebû Şâdî, Cibrân Halîl Cibrân, Nesîb Arîda ve Ali Mahmud Tâhâ gibi ilk dönem şairleri mitolojiyi sanat için veya kendini daha iyi ifade etmek maksadıyla kullanırken, Bedir Şâkir es-Seyyâb, Halîl el-Hâvî, Cebrâ İbrahim Cebrâ ve Yusûf el-Hâl gibi daha sonraki modern şairler, mitoloji ile anlatmak istedikleri hususu sembolize ederek birleştirme yoluna gitmişlerdir. Bu ikinci nesil şairler, Mitolojiyi, şiirin kendine özgü estetiği içerisinde Arap kültürüyle yoğrulmuş bir drama şeklinde kullanmayı

¹¹¹ Salih Tur, Çağdaş Arap Şiirinde Temmuz Şiir Hareketi, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 36, 2008, 358.

¹¹² Fâtıma Fâizî, Ustûratu Temmuz ‘ide’ş-şu’arâi’t-Temmuzyiyyîn, <http://www.almothaqaf.com/aaaa/49235.html>

başarmışlardır. Buna bağlı olarak Dünyanın hemen hemen her bölgesindeki modern şiirde kullanılmış olan Temmuz mitolojisi yeni şiir içerisinde dikkatleri çekecek bir şekilde Arap dünyasının her bölgesinde şairlerin baş vurduğu bir üslup olmuştur.¹¹³

Evrenin hareketi, mevsimler, bereketli veya kurak yıllar gibi tabiat olaylarını konu alan bu şiirler üzüntü, keder, ümitsizlik, kayboluş, endişe gibi karamsarlık duygularını ele alır. Hâlbuki çağdaş sembolizm, daha çok yenilik, ölüm ve yeniden diriliş, canlılık gibi ümit var düşünceleri işler.

el-Beyâtî daha önce Temmuz şairlerinin üslubu üzere mitolojik sembolleri kullanması araştırmacılar arasında değişik tartışmalara neden olmuştur. Bunlardan bir kısmı el-Beyâtî'nin "Temmuz" mitolojisiyle ilgili olarak kullandığı kavramları daha yeni ve formatiktir bulmaktadırlar. Zira el-Beyâtî'nin üslubu din ve halk kültürünün izlerini birlikte taşımaktadır. Bundan dolayı bazı eleştirmenler bu durumu "Sembolizm" kavramıyla açıklamaya çalışırlar. Örneğin "Ellezî Ye'tî velâ Ye'tî" kasidesinde en bariz sembollerden biri olan "Aişe" sembolünü "Tanrıça" olarak kullanması bu kabildendir.¹¹⁴

El-Beyâtî, her şeyden önce II. Dünya Savaşının yol açtığı ağır siyasi ve sosyal yaralar sonucu omuzlarında ağır bir sorumluluk hisseden ve bu nedenle yeni bir anlayışla şiir söyleyen yeni bir kültür ve bir anlayışa inanan nesle mensup bir şairdir. El-Beyâtî, modern dönem şiiri anlayışından çok farklı yepyeni bir akımı benimseyen ve fikirlerini daha çok mitolojik unsurlarla ifade etmeye çalışan "Temmuz şairleri" grubundan farklı olarak mitolojiyi direkt olarak kullanmamış, fikirlerini daha çok din ve halk kültürünün karışımı şeklinde kullanmıştır. Aslında kendisi de bunun farkındadır. Nedenini ise şöyle açıklamaktadır: Bir ekolden başka bir ekole ve bir mezhepten diğerine geçmiş olmam aslında hayatımın verimli ve yolculuğumun çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır"¹¹⁵

Buna karşılık bazı araştırmacılar el-Beyâtî'nin bu şiirleri ile paganizme kaydığı görüşündedirler. Sosyalist fikirli Abdulvehhâb el-Beyâtî daha önceki yıllarda yaşamış olan Bedir Şakir es-Seyyâb ve Nazik el-Melâike gibi Paganizm'e ait ilah isimlerini sayarak bunları yücelten ve bunlara yaratma, hayat verme, geliştirme, kalkındırma gibi

¹¹³ Fâtıma Fâizî, Ustûratu Temmuz 'ide's-şu'arâi't-Temmuzyiyyîn, <http://www.almothaqaf.com/aaaa/49235.html>.

¹¹⁴ 'Abdulvehhâb el-Beyâtî, *Şâ'iru'l- 'Aşk ve'l-Menâfi, Hâni el-Hayyir*, Dâr Rislân, tsz.

¹¹⁵ Muhammed Gâzi el-Ehras, Merviyyâtul-Beyâtî es-Serdiyye, el-Havzatu's-ş-riyye, sayı:2, yıl: 2016, 193-214 s. 208.

insan üstü uygulamaları nispet ederek bunlara hitap eden şairlerden biridir. Şaire göre bunlar, söyler, yürür, ağlar, pişman olur, güler vs. batılıların inandığı inançları dile getirmiştir. Mesela bir şiirinde şöyle der:

بابل تحت قدم الزمان
تنتظر البعث، فيا عشتار
قومي، الى الجرار¹¹⁶

Babil zamanın ayakları altında,
Yeniden dirilişi bekliyor,
Ey İştâr! kalk, testileri doldur.

“Kasâidu hubb ilâ İştâr” başlığı altında yine bunlara ait isimleri vermekte ve bunlardan medet ummaktadır. Müennes olarak saydığı “İştâr’ı” melek addetmekte ve buna ilahi kudretleri nispet etmektedir.¹¹⁷ Bunu divanında pek çok yerde görülmektedir.¹¹⁸ Başka bir şiirinde şöyle demektedir:

تمزقت و ناديتك باسم الكلمة
باحثا عن وجهك الحلو الصغير
في عصور القتل و الإرهاب و موت الآلهة
و تمتنيتك في موتي و في بعثي و قبلت قبور الأولياء
و تراب العاشق الأعظم في أعياد موت الفقراء
ضارعا أسأل، لكن السماء
مطرت بعد صلاتي الألف ثلجا و دماء.¹¹⁹

Yırttım (parçaladım) ve kelimenin adıyla sana seslendim,
Tatlı ve küçük yüzünü arayarak,
Katliam, terör ve tanrıçaların ölüm yıllarında,
Ölümümde seni arzuladım, tekrar dirilişimde de, velilerin kabirlerini kabul ettim,
Fakirlerin ölüm bayramında büyük âşıkların toprağını,
Israrla isteyerek; ancak sema,

¹¹⁶ El-Beyâtî, *el- ‘Amâlu ‘l-Kâmile*, II, 78.

¹¹⁷ Sa’îd el-Ğâmidî, *el-İnhirâfu ‘l- ‘Akdî fî Edebi ‘l-Hadâse ve Fikrihâ*, Cidde 2003, I, 777-778

¹¹⁸ Örnek olarak bakınız: *el- ‘Amâlu ‘l-Kâmile*, II, 78, 273, 274, 382.

¹¹⁹ el-Beyâtî, *el- ‘Amâlu ‘l-Kâmile*, II, 206.

Benim bin kere duamdan sonra kan ve kar yağdırdı.

Bu şiirinde şair, “İştâr”a seslenerek yardım talebinde bulunmaktadır. Buna göre el-Beyâtî, bu şiirlerini Temmuz şairlerinden etkilenerek nazmetmiştir. Temmuz kavramıyla ilgili divanında geçen isimler: Sipartakos, Mamon, Buza, Homerus, Efyus, Ninova, Babil, Olis, Memfis, Ovilya, Olimp, Amon, İrem el-İmad, Arfiyus, Aşur.¹²⁰ Hatta Mecusilerin “ateşini” de övmektedir. Arkadaşlarını da yaşadığı dönemi kastederek “Dönemin Mecusileri” diye nitelendirmekte, yani methetmektedir. Diğer taraftan el-Beyâtî, kendinden önceki şairlerden Adonis’in icat ettiği “Aişe” sembolü ile bu paganizm putlarını kasteder. Daha çok “Ellezî ye’tî velâ Ye’tî” adlı şiiri ile “el-Mevtu ve’l-Hayâtü” adlı şiirinde yer alan bu isim ile hem kişi hem de toplumsal sevgi için bir sembol olarak kullanmıştır¹²¹.

Bu bağlamda el-Beyâtî’nin kullandığı önemli bir sembol de güneştir. el-Beyâtî güneşi bir verimlilik miti olarak işlemiştir. Örneğin "Ebî fî Tariki's-Şems" (Babam Güneşin Yolunda) adlı şiirinde "güneş" ile "doğu" kavramlarının taşıdığı sembol derinliklerinden yararlanarak: kendi yaşam öyküsünü anlatır. Babasının, yani el-Beyyati'nin sürgünden dönüşü, hem aile için hem de tüm Irak halkı için adeta güneşin doğaya dönüşü gibidir: güneşle tabiat nasıl canlanıyor, gül bahçeleri nasıl şenleniyorsa güneşe benzettiği babası ile de kendisinde hayat yeniden canlanmaktadır. Şiir:

عاد من الشرق مع الشمس
 يمسح في أهدابها بؤسي
 نظرت، صحكته، وجهه
 وجه صبي مرهف الحس
 أعوامه السبعون زيتونة
 عزّت على الخطاب و الفأس
 الشعرات البيص في رأسه
 تنبيء عن حرائق الأمس¹²²

¹²⁰ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile*, I, 235, 151; II, 85, 93, 281, 147, 148, 172, 383.

¹²¹ Sa'îd el-Ğâmidî, *el-İnhirâfu'l- 'Akdî fî Edebi'l-Hadâse ve Fikrihâ*, Cidde 2003, I, 784.

¹²² el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile*, II, 253.

(Babam) güneşle birlikte doğudan döndü,
 Kirpiklerini ümitsizlik okşuyor,
 Bakışı, gülüşü, yüzü,
 Nazik duygulu çocuk yüzü gibi,
 Ömrü yetmiş, zeytin gibi,
 Ağaçlara ve baltaya şeref,
 Başında saçları ağarmış,
 Dünün yangınlarını haber veriyor...

2.3.4. Kelebek Sembolü

Sembol daha önce ifade edildiği gibi, bir kelimeye kişinin kendisinin bir anlam yüklemesi ve yüklediği anlamın karşısındakinin yorumuna açık olmasıdır. el-Beyâtî'nin sembolü kullanmasının pek çok nedenleri vardır, burada onları tekrardan zikretmeyeceğiz fakat söyleyen kişinin kelimeyi işaret yoluyla yoruma açık bırakması farklı düşünceleri ortaya koymaktadır. Bundan dolayı herkesin tek bir düşünce üzerinde birleşmesi mümkün değildir, bu da zaten yazarın istediği şeydir.

el-Beyâtî, şiirlerini ifade etmede pek çok sembolü kullandığını beyan etmiştik. Bu sembollerden biri de Kelebek sembolüdür. Kelebek eskilerin inançlarına göre ölümlerin ruhunu sembolize ettiğine inanılır; bedenin ayrılmasından sonra ruh yok olmaz, sadece farklı biçimlerde ortaya çıkar. Beyâtî'nin öldükten sonraki yaşamın var olduğu inancını bu sembolden de çıkarılabilir. Sevdiklerinin aslında ölmediğini bazen kelebek bazen bir ışık olarak hayat bulup bizleri izlediğini ortaya koymaktadır. Bu düşüncede kalan için büyük bir teselli olmaktadır.

El-Hallâc'ın işkencesi, kasidesinin üçüncü bölümünde, şair, kelekleri sevdiği sultanın kızına benzetir.

كان يحبَّ ابنة السلطان
 يحيا على ضفاف نهر صومها
 و صمتها
 لكن ماتت كما الفراشة البيضاء في الحقول
 تموت في الأفول

فَجُنَّ بَعْدَ مَوْتِهَا فَجُنَّ بَعْدَ مَوْتِهَا
وَلَاذَّ بِالصَّمْتِ وَمَا سَبَّحَ إِلَّا بِاسْمِهَا¹²³

Sultanın kızını seviyordu,
Onun sesi, nehrin kıyısında yaşıyor,
Ve onun sessizliği de...
Fakat tarlalardaki beyaz kelebek gibi öldü
Yıldızlar kayarken ölüyor,
O ölümünden sonra çıldırdı, ölümünden sonra çıldırdı,
Sessizliğe gömüldü ve sadece onun adını tesbih etti.

Burada bunalımın egemenliğinde özgür insan varlığının mümkün olmadığını sultanın kızının kelebeğe dönüşmesiyle anlatılmıştır. İnsan varlığı bütünleştğinde, bunalımdan kurtularak tabiata kendini verir ve tüm özelliklerini ortaya koyar; bu da onu özgürleştirir. Ancak sultanın kızının ölümü suskunluğa ve umutsuzluğa yol açar. Bu mana “Ebu-Ala’nın Durumu” kasidesinde de bulunmaktadır. Şiirin beşinci bölümünde kelebek bir yıldızla gelir ve bu da umut¹²⁴ anlamına gelir.

ابحث عن سحابة
خضراء ، عني تمسح الكآبة
تحملي
الى براري وطني
الى حقول السوسن
تمنحني فراشة و نجمة
و قطرة بما أبل ظمأى و كلمة¹²⁵

Bir bulut arıyorum
Yeşil renkli, depresyonumu silen
Beni taşıyan
Vatanımın doğal topraklarına,

¹²³ el-Beyâtî, *el-‘Amâlu’l-Kâmile* II, 14

¹²⁴ Buna tüm kederlerden arınma yorumunu da getirmek mümkündür.

¹²⁵ el-Ĥâkânî, 189

Süsen tarlalarına,
Bana kelebek ve yıldız veren,
Susuzluğumu gideren bir damla ve bir kelime.

Kelebeğin yıldızla ilişkilendirildiği aynı anlam Ömer el-Hayyam şiirinde de vardır. el-Hayyam şöyle diyor:

اصطدت الفراشة ، وقعت في شرك النور
و سحب الخريف و الغابات و الزهور
كلمت نجمة الصباح، قلت يا صديقة
أَتَزْهَرُ الْحَدِيقَةُ
و تُولَدُ الْحَقِيقَةُ
من هذه الاكذوبة البقاء
طُفُولَتِي الشَّقِيقَةُ
فراشة عمياء¹²⁶

Kelebeği yakaladım kartal tuzağına düştüm
Sonbahar bulutlarına, ormanlara ve çiçeklere,
Sabahyıldızıyla konuştum, dedim ki ey arkadaş,
Bahçe çiçeklenir mi?
Hakikatler doğar mı,
Bu yalancı Amman şehrinden.
Asi çocukluğum
Kör bir kelebek.

Kelebeğin ardından kelebeğin sembolünü doğrulayan yeni bir sembol ortaya koyar. (عمياء) Bu bir yandan sembolizme yeni bir boyut ekler. Bu boyut ışık ya da hakikate temas eder.

فراشة تطير في حدائق الليل إذا ما استيقظت باريس
يتبعها -أوليس -
عبر الممرات إلى - ممفيس -¹²⁷

¹²⁶ el-Ḥâkânî, 189

Gecenin bahçelerinde kelebek uçar, Paris uyanırken,
Peşinden Olis (uyanırken)
Memphis'e¹²⁸ kadar uzanan koridorlar boyunca...

Bu bölümde el-Beyâtî'nin Sevgide Ölüm kasidesinde şimdi ve geçmiş arasını bağlayan manzum eserler tezahür etmektedir.

2.3.5. Mum Sembolü

Gecenin karanlığını aydınlatan, meclislerin başköşesinde kendine yer bulan, kişiye yalnız kaldığında bir arkadaş olan mum, şairlerin hayal dünyasına girmiş ve bu dünyada kendine gerçek bir yer edinmiştir. Arapçada şem' (شمع) ve Farsçada mûm (موم) bu aydınlatma aracı için kullanılan kelimelerdir.¹²⁹

Eski toplumlar mumu, balmumu gibi yanıcı maddelerden üretirlerken günümüzde ise mum, paraf ağırlıklı değişik karışımlardan meydana getirilmektedir. Önceden mumlar hayvanların iç yağı gibi ağır koku veren şeylerden üretilir idi. Şimdilerde ise kokuları daha hoş, görünüşleri daha estetik bir hal almıştır. Teknolojinin bu kadar gelişmesine ve mumun yerini alan aydınlatma araçlarının en üst seviyede olmasına rağmen mum yerini korumaya devam etmiştir ve sadece yerini korumakla kalmamış şiirlere de konu olmuştur. Mum, şiir sanatında hem gerçek hem de sembolik anlamlarıyla sık kullanılan bir nesnedir.

Şairler duygularını ya direk ifade ederler ya da en az sözle en zengin hayaller kurduran sembolizme başvururlar. Mum da şiirde şairlerin en çok kullandığı bir imgedir. Beş duyu organımıza birden hitap etmesi onun değerini daha da artırmaktadır. Mumun yanarken çevreyi aydınlatması ve küçük de olsa etrafına ısı yayması, yanarken çıkarttığı küçük cızırtısı ve kokusu ile insanı büyüleyerek onu bambaşka âlemlere taşıyan eşsiz bir nesne. Mumun asırlardır vazgeçilmez olup şiirlerde bile gerek gerçek gerekse simgesel olarak kullanılması bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Arap şairi, üstün bir ifade tarzı olarak kabul edilen tasvire, daha ilk dönemlerde

¹²⁷ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* II, 138

¹²⁸ Memphis, ABD'nin güneydoğusundaki bir şehir.

¹²⁹ Osman Ünlü, "Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkraz", *Journal of Turkish Language and Literature*, cilt:III, Sayı:1, 2017, 322

başlamıştır. Ve bu tasvirler hızla yayılarak Arap şiirinin de içerik ve mana yönünden zenginleşmesini sağlamıştır. Arap şairler, etrafında gördükleri her şeyi ustalıkla tasvire konu etmişlerdir. Mum da Arap şiirinde bu tasvir örneklerinden bir tanesidir. Mum tasviri Arap dünyasında ilk olarak ünlü şair Ebu'l- 'Alâ el-Ma'arrî ile başlamıştır. Küçük yaşta gözlerini kaybeden ve dünyası kararmış olan el-Ma'arrî, mumu kendi hayatına benzetir ve onda kendini bulur. el-Ma'arrî, kendinin ve mumun gözyaşlarının sevincin ve mutluluğun ifadesi olduğunu dile getirir. Böylelikle mum tasvirinin her bir şair için farklı duyguları dile getirme aracı olarak kullanılmıştır. Kimisi çektiği ızdırabı dile getirirken kimisi de sevincin yansıması olarak, kimi de kahramanlık teması için kullanır. Mumun etrafını aydınlık içinde bırakmak uğruna yanmayı göze alması bunun yansısı mumun boyu, rengi gibi fiziki özellikleri elbette ki her insan için sayısız yorumlara açık olmasına vesiledir.¹³⁰

El-Beyâtî'de doğallığı anlatmak için mum simgesinden yararlanmıştır. Belli ölçülerde kullanılan bu sembol hızlı bir gelişme göstermektedir. Karanlığı dağıtan, ışığı üreten ateş, sembolizmin beslendiği büyük bir kaynaktır. Bunlar (النور = النار) değişken sembolik işaretlere sahip bir ikilidir. Ve ışık, ateşin ürettiği bir dehadır. El-Beyâtî Prometheus'a¹³¹ da değinerek onun mitindeki ateş, görünürdeki ateş olarak değil de düşüncenin ışığı manasındadır. Mecazi olarak da bilgidir diyebiliriz. Birçok işlevi gerçekleştirdiği için Beyâtî ateş sembolüne önem verir. Şairin ateşe verdiği sembolik ve manevi değer, aslında Prometheus'a ait bir ışıltıdır. Her ikisinin de hayali umuttur. Güneş, ışık, alev, ışıltı, fecir, sabah bunların hepsi birdir ve hepsinin manası aslında hayatın anlamıdır. Doğal rumuzun kaynağı da bunlardır. Böylece bu sembole bilgi sembolü de diyebiliriz aslında. Bu gelişen ışık (ateş) sembolü araştırmacının yani Beyâtî'nin tüm şiirlerinde ortaya koyduğu bir fikirdir. الشمعة yani mum النور ışığın

¹³⁰ Selami Bakırcı, "Arap Edebiyatında Mum Tasviri", *Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:1, 1996, 12-15

¹³¹ Yunan mitolojisinde Titan tanrılarından biri. Zeus'un kardeşi. Prometheus, akıllı yaratıcı ve zeki bir Tanrıdır. Bundan dolayı Zeus tahtının gideceğinden korkar. Prometheus'a ve onun meydana getirdiği insanlara ceza vermek amacıyla ateşi onlardan alır. Prometheus bu duruma üzülür fakat zekasını kullanarak ateşi tanrılardan gizlice alır ve insanlara ulaştırır. Bu duruma çok kızan ölümsüz tanrı Zeus Prometheus'u Kafkas dağlarında bir kayaya zincirletip her gün yenilenen karaciğerini yemesi için bir kartal gönderir ve bu işkence uzun yıllar devam eder. Sonunda Herakles (Herkül) gelip onu kurtarır. Prometheus, ilk devrimci lakabı ile de anılmaktadır düzene başkaldırdığı adalet, barış, eşitlik gibi kavramların savunucusu olduğu tüm zulme karşı koyarak sonunda özgürlüğünü kazanması insanlara kendi yaratıcılığının fark ederek özgür bir dünya kurma fikrini onlara aşılamıştır. Prometheus 'un insanlara ulaştırdığı ateş de aslında onlara bilgi, düşünce, yaratıcılık ateşidir. Bakınız: Zühre indirkaş, Hesiodos'tan Goethe'ye Prometheus Mitologemi

dostudur. Mum madde, ışık ise bir sembol olarak atfedilmektedir. Mum diğer sembollerin kaynağıdır.

Beyâtî'nin "Uyuyan Prens" kasidesinde mum simgesinin hem işlevine hem de vasfına değinildiğini görmekteyiz.

و شمعۃ تضيء حلم ليلة الأخير
كقطرة من ذهب، كقطرة العبير
تخرق ديجور الفراغ
شمعة المصير¹³²

Bir mum gecenin son rüyasını aydınlatıyor.

Bir damla altın gibi, bir damla koku gibi

Sessiz karanlığı yırtıyor

Mumun kaderi işte bu ...

Şairin bu parçada kadere inandığını görmekteyiz. Mumun önemi "devrim ve fakirliğe yolculuk" kasidesinin 5. kıtasında ortaya çıkmaktadır. Büyülü bir âleme daldığın zaman seni binbir gecenin hayalinde gezdiren bir parça olur.

أبيعك هذه الشمعة
إذا أوقدتها حملتك أجنحة من المتعة
إلى قلعة
بها الانسان لايسأم
و لا يشقى و لا يهرم
يقضى عمره في ليلها الاديب و يحلم
بصيحات العصافير
و ميلاد الازاهير¹³³

Bu mumu sana satayım,

¹³² el-Ĥâkânî, 207

¹³³ el-Ĥâkânî, 208

Onu yaktığında, eğlenceli kanatları taşır seni,
 Bir kaleye,
 İnsan sıkılmaz orada,
 Mutsuz olmaz, yaşlanmaz,
 Edebiyatçı ömrünü onun gecelerinde geçirir ve hayal kurmaz,
 Serçelerin haykırışıyla,
 Çiçeklerin doğuşuyla.

2.3.6. Şehir ve Şehir Hayatına Bakışı

Arap Edebiyatının ilk çağlarından itibaren şehirleşmenin başlamasıyla birlikte şairler şehirleri şiirlerine konu edinmişlerdir. Bu daha çok, uzun süre vatandan uzak kalmadan dolayı özlem, depresyon ve yangın gibi doğal afetler ile Moğolların istilası, Haçlı Seferlerinin yol açtığı sosyal felaketler gibi savaş ve istilaların acı sonuçları dile getirilmiştir.¹³⁴ Modern dönem şairleri şehri ve şehir hayatını daha farklı şekillerde değerlendirdikleri görülmektedir. Birçok Arap şairi batılı şairlerden T. S. Eliot gibi, genel olarak Arap şehirlerine karşı yabancılaşma, yoksulluk, baskı ve siyasi yolsuzlukla ilişkilendirilen düşmanlıklarını dile getirmiştir. Dolayısıyla genel eğilim umutsuzluk ve “gerçek olmayan şehirdeki kalabalığın canlı ölümü” gibi dramatik tasvirler yapmışlardır.- Açıkçası, birçok Arap şairi Eliot’un modern şehir vizyonunu taklit etmiş, hatta kopyalamışlardır. Bunu yaparken Avrupa-Amerikan metropollerini ile Arap şehirleri arasındaki sosyo-ekonomik ve refah seviyesi gibi önemli farkları kaçırmışlardır. Diğer bir ifadeyle şehir motifine biraz siyasi ideolojileri ve yaşadıkları acı tecrübelerine göre farklı perspektiflerden yaklaşmışlardır.¹³⁵ Dolayısıyla modern şairler şehri, sosyal mutsuzluk ve siyasi suçluluk ile ilişkilendiren bir yolsuzluk ve tehdit yeri olarak görmüştür. Bir kaktüs ülkesi, bir değirmen, bir vahşi doğa, şairin yabancılaşmasının tamamlandığı dipsiz bir kanalizasyondur şehir. Dolayısıyla “şehir” modern Arap şiirindeki en iyi işlenmiş temalardan biridir. Şehir hayatının şairin kişisel hayatındaki acı izleri, toplumlar ve ülkeler arasındaki çatışmanın daha derin bir yorumunu aramaya ve dillendirmeye itmiştir.

¹³⁴ Selami Bakırcı, *IV. Abbasi Döneminde Edebi Çevre* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 150-152.

¹³⁵ Saddik Gohar *The Poetics of the City in Modern Arabic Literature*, (PhD), Chair/English Literature Department Translator / Critic United Arab Emirates University P.O.Box 15551 Al-Ain-Uae, The Indian Review Of World Literature In English, ISSN: 0974-097X 12 No. II July-December, 2016. S. 1.

Şehir şiirlerinde Abdulvehhâb el-Beyâtî, çağdaş Bağdat'ı kent yaşamının sembolü olarak tanımlar. Eliot'u taklit ederek, tarihi şehir Bağdat için zarifler besteler. Tezatların bulunduğu şahsiyet olarak bilinen el-Beyâtî bazen de Bağdat'ı, “gerçek dışı şehir” olarak yorumlar. Şairin çoğunlukla siyasi tutsaklar, fahişeler ve kentin yolsuzluğun yaygın olduğu diğer kurbanlarının içerisinde kendisini tasvir eder. Mağduriyet ve yolsuzluk şehri olan Bağdat'ın sefil hayatından etkilenen Dicle ve Fırat nehirleri artık şarkı söylemiyor.¹³⁶

Zaman zaman gezip gördüğü Avrupa şehirlerindeki refahı, huzuru ve medeniyeti arayan el-Beyâtî, Arap şehirlerini matem yuvası görerek karamsar bir tablo çizmektedir. Ona göre krallar ülkesinde fakirler, suyun kenarındaki mahcup ve mahzun çiçekler gibidir.¹³⁷

Cahiliye dönemi şairlerin kabilelerinin ve ya sevgililerinin terk ettikleri diyarların (atıl) başında ağlaması gibi el-Beyâtî de modern fakat harabe şehirlerin kalıntıları üzerinde aynı duyguları yaşamaktadır. Örneğin eski Mısır firavunu Akhenaton mersiyesinde: enkaz ve gecenin karanlığındaki güneş ülkesinde, ıssız ve dilsiz harabelerinde ak saçlı büyücü kadını şöyle tasvir eder:

مدينة الشمس التي تنام تحت الليل و الأنقاض
تجوب في أطلالها الموحشة الخرساء
ساحرة شمطاء
تبكي على الأحجار.¹³⁸

Gecenin ve enkazın altında uyuyan Güneş şehri,
İssız ve dilsiz kalıntılarında dolaşmakta,
Aksaçlı büyücü kadın,
Taşlara ağlamakta.

Bazen de kendi yaşadığı yerleri aynı çerçevede anlatmıştır. Bilgi öğrendiği veya okudu şehrin surlarının garip aynı zamanda sevgi ile birlikte hüznün, ölümün, sürgünün, fakirliğin ve sefaletin bulunduğu yerlerdir. Yerin altında hala sedeflerin olabileceğini belirterek ümit var olduğunu belirtmekle birlikte velilerin kabirlerinin etrafında aydınlık

¹³⁶ http://geocities.com/marxist_lb .28-9-2001. 1-9; s.2

¹³⁷ el-Beyâtî , *el- 'Amâlu 'l-Kâmile*, II, 187.

¹³⁸ el-Beyâtî , *el- 'Amâlu 'l-Kâmile*, II, 261.

ve bahar beklemektedir.¹³⁹

Şiirlerinde işlediği diğer önemli konulardan biri de ideal şehir tasvirleridir. Zira ona göre dünyadaki şehirlerin çoğu özgürlükten mahrum, hapishaneler, bankalar, tozlu yollar, böcekler ve hırsızların, sıkıntıların ve sefaletin hâkim olduğu şehirlerdir. Özellikle idareciler kanun ve yasaları insanlara baskı, zulüm ve gasp için bir araç olarak kullanmaktadırlar. el-Beyâtî şehirlerdeki haksızlığı bir örnekle açıklamaya çalışır. Koyunun derisi boğazlandıktan sonra yüzülür. Ancak insanın derisi boğazlanmadan önce evlerde, mahkemelerde bankalarda yüzülür....¹⁴⁰

el-Bayati için birçok Avrupa şehri liberal şehirlerken, Arap şehirleri “acımasız rejimler tarafından yönetiliyor.” Korkak generaller kiralık katil, bankalar, silah fabrikaları halkı kana boyamakta, idareciler ise kurnaz tilkiler gibi, yoksullar ise çıplak şehirlerin sokaklarında gözyaşı dökmektedir.¹⁴¹

Genel anlamda “şehir” başlığıyla ele aldığı gibi bizatihi şehirlerin ismini de anarak ele aldığı olmuştur. Arap şehirlerinin başında Bağdat gelmektedir. Bunun için *Bağdat’a şarkılar, Bağdat’a Hasret, Göç ve Aşıkların şehri* gibi başlıklarla en fazla şiir söylediği şiirlerin başında Bağdat gelmektedir.¹⁴² Daha önce değindiğimiz gibi idealize ettiği bir şehir olarak görmek istediği gibi karamsar bir tablo da çizmeye çalışmıştır. el-Karyetu’l-Mel’üne (lanetli köy)¹⁴³ başlığıyla aldığı şiirinde kaybolmuş ufuklarda aradığı köyün ziraat hayatına değinir, daha sonra gerçek anlamda şehir hayatını ele alır, ancak yine aç hırsızların, zorbaların, yol kesecilerin yanında kana boyanmış yollarla bir köy, ama aslında bir şehir hayatı resmetmektedir. Şehir ile ilgili diğer başlıkları Kasâid ilâ Yâfâ 1/193, Medînetî ve’l-Ğacar 1/201, Uğniyetun Hadrâ ilâ Suriya 1/226; Selâsu Uğniyât ilâ Etfâli Suriya, 1/232 oluşan şiirlerde yine Arap şehirlerini değişik şekillerde ele alır. Merakeş, Tunus, Cezayir, 1/234 gibi yaşadığı yerlerden daha uzak yerlerde bulunan diğer Arap şehirlerini aynı muhteva çerçevesinde işler. Selamen Atina (Atina’ya selam olsun) şiirinde olduğu gibi Avrupa, Amerika ve Japon şehirlerini daha çok olumlu yönleriyle ele aldığı şehirlerdir. el-Leyl ve’l-Medîne ve’s-Sell 1/289, 1/315

¹³⁹ el-Beyâtî , el- ‘Amâlu’l-Kâmile, II, 214.

¹⁴⁰ el-Beyâtî , el- ‘Amâlu’l-Kâmile, II, 342.

¹⁴¹ el-Beyâtî , el- ‘Amâlu’l-Kâmile, II, 345.

¹⁴² el-Beyâtî, el- ‘Amâlu’l-Kâmile, I, 73, 347, II, 31, 298.

¹⁴³ el-Beyâtî, el- ‘Amâlu’l-Kâmile, I, 154 vd.

ile el-Erdu't-Tayyibe (Güzel topraklar)¹⁴⁴ adındaki şiirine köyüm diye başlamakta, çocukluk hayatını nostaljik bir dille anlattıktan sonra çocukların çıplak, yalın ayak, mahzun ve neşesiz olduklarını, sevinmelerinin ancak toprağı eşelemekle olduğunu belirtmekle birlikte hemen karamsar bir tablo çizmektedir. Ancak şiirinin sonunda ümitvar bir seslenişle yağmur, bahar ve yeniden canlanma ifadelerini kullanır. Ona göre, sahte tüccarların, köle ticaretinin hala devam ettiğini, şehir sokaklarında cesetlerin haraç mezat satıldığını, bunun yanında şehirler idaresinde Harun er-Reşîd ve Hülagü'nün hala var olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁵

Şehir şiirinde, kendisini “Doğu şehirlerinde / kasırgaların tahrip ettiği” hayalleri kırılmış bir kişi olarak satıldığını tanımlayan el-Beyâtî, T.S Eliot ve Ezra Pound gibi şehirlerin kör bir canavar olarak tasvir edilmesine karşıdır. el-Beyâtî şehri kirli bir dünya ve insanları yutan bir ölüm uçurumu olarak görmektedir. Şehir insanı cüceye dönüştüren korkunç bir yer”. Bundan dolayı el-Beyâtî'ye göre, eleştirel bir yaklaşımla incelediği şehir, acımasız, barbar ve iticidir. Şehre karşı düşmanca tutumu, köy veya kentsel öncesi bir geçmişin nostaljisinden kaynaklanmıyor, çünkü şehir ahlaksız değerler, yıpranmış gelenekler ve siyasi yolsuzluklar ile dolu bir yerdir. el-Beyâtî'ye göre, tarihte Arap kültürünün merkezi olmuş olan Bağdat şehri, 1950'lerden sonra siyasi rejimlerin elinde işkence ve acı çeken bir Arap şehri haline gelmiştir. Emperyalist dönemin sona ermesinden sonra Irak ve diğer Arap ülkelerindeki yeni hükümetler Avrupalı sömürgecilere göre daha acımasız ve daha barbardır. Daha sonra rejimler özgürlük ve demokrasiyi arayan Arap halkına şaka yaptılar ve yükselen uluslarının hayallerini yerine getirmek yerine kendilerini emperyalizmin yeni biçimleri olarak gösterdiler.¹⁴⁶

el-Beyâtî'nin kent vizyonu, 1950'lerden beri Irak'ta meydana gelen siyasi ve sosyal olaylarla yeniden şekillenmiştir. Bir şehirden diğerine seyahat ve hareketinden dolayı şairin belirli bir şehirle tanımlanması zordur. Ancak Bağdat önemli şiirlerinin içerisinde birincil öneme sahiptir. “*Ben orada doğdum ve çitlerinde yalnızlığın anlamını öğreniyorum / dünyasında ölüm ve yoksulluğun anlamını öğrendim.*” Diye nitelediği

¹⁴⁴ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile*, I, 221.

¹⁴⁵ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile*, I, 184-185.

¹⁴⁶ Gohar, 6-8.

Bağdat'ı açlık, kendisi için kayıp ve yoksulluk şehri olarak görmeye başlamıştır.¹⁴⁷

Şair, şehir sorunlarının temelinde siyasi yolsuzlukların yattığına inanır. Bunun başında da iktidar rejimi gelmektedir. Bundan dolayı Bağdat'taki rejime, insanların görüş ve düşüncelerini dile getirerek saldırıyor. Irak'ta petrolün diğer Körfez ülkelerinde de keşfedilmesini lanetli bir şey olduğunu kabul etmekte. Zira petrol sayesinde Avrupa ülkelerinin Arap şehirleri üzerinden beslenmeye başladığını, petrol gelirlerinden kaynaklanan yeni ekonomik gelişmeler, Irak'ın başkentinde fakirlerle zenginler arasındaki uçurumu daha da artırdığını belirtir. Şaire göre Irak ve Başkenti Bağdat, Doğu'nun diğer şehirleri gibi modern bir cehenneme dönüştü.¹⁴⁸

el-Beyâtî, Melekler ve Şeytanlar'ın toplandığı bir şehir olarak gördüğü Bağdat'ı insanların yoksulluk ve açlıktan öldüğü bir şehir olarak tasvir ediyor. “el-Medîne” (Şehir) olarak isim verdiği şiirinde özellikle Bağdat'ı dillendiren el-Beyâtî şehri, çıplak bir kadına benzeterek yolsuzluk, yoksulluk, zulüm ve baskı yeri olmaktan öteye bir çirkeflik yeri olarak nitelendirmektedir.

المدينة

و عندما تعرّت المدينة

رأيت في عيونها الحزينة

مبازل الساسة و اللصوص و البياذق

رأيت في عيونها المشانق

تُصب و السجون و المحارق

والحزن والضياء و الدخان

رأيت في عيونها الإنسان

يُلصق مثل طابع البريد

في أيما شيء

رأيت الدم و الجريمة

وغلب الكبريت و القديد

رأيت في عيونها الطفولة اليتيمة

¹⁴⁷ Gohar, 8.

¹⁴⁸ Gohar, 9.

ضائعة تبحث في المزابيل
عن عظمة
عن قمر يموت¹⁴⁹

Şehir, çıplak hale geldiğinde (soyunduğunda),
Gördüm hüznü gözlerinde,
Yöneticilerin elbiselerini, hırsızları ve askerleri,
Gözlerinde darağaçlarını gördüm,
(İdam için) hazırlanmış; hapishaneler ve holokostlar), Hüzün, yok olmuşluk ve duman
(gördüm),
Gözlerinde insanı gördüm,
Posta pulu gibi bir şeye yapıştırılmış,
Kan ve suçluluk (gördüm),
Kükürt ve kurutulmuş et kutularını,
Gözlerinde yetim çocukları gördüm,
Çöplüklerde kaybolmuş (çocuklar),
Bir kemik arayan,
Yitik kameri (ay) arayan (çocuklar).

Bu tabloya bakıldığında şair, genelde şehirden ve özelde ise Bağdat'tan ümitsizdir. Siyasi baskı, haksızlık, soygunculuk ve vurgunculuk yanında açlık, sefalet ve ahlaksızlık şehri yaşanılmaz hale getirmiştir. “Bağdat’a Özlem” adlı şiirinde ise bu şehrin güzel taraflarını yansıtacak, bulut, yeşillik, kelebek ve çiçek bahçelerini aramaktadır. Susuzluğumu giderecek bir damla su arıyorum, Dicle nehrinin suyu da sadece barajları ve köyleri boğmak için akıyor, diyerek ümitsiz bir tablo çizmiştir.¹⁵⁰ Suriye’nin önemli şehirlerinden olan Ma’arra için de aynı şeyleri dillendirmekte. “Ma’arra’da geceler” diye başladığı şiirinde, “Ey dünyanın sonu, bostanlarda su fışkıran fiskiyeler!” diye seslenerek yeryüzünün şarkılarının ve vadileri suyla coşturacak yıldırımların nerede olduğunu sormaktadır. Bu şehirde kurbağaların dillerinin kesildiğini, kana bulanmış kelimelerin ve dumanı çıkmayan ateşlerin sesiz kaldığını haykırmaktadır.¹⁵¹ Ölüm tamamlarının çalındığı, ağaçların sadece tabut yapıldığı,

¹⁴⁹ el-Beyâtî, *el-‘Amâlu’l-Kâmile*, II, 103.

¹⁵⁰ Bkz. *el-‘Amâlu’l-Kâmile*, II, 32.

¹⁵¹ Bkz. *el-‘Amâlu’l-Kâmile*, II, 33.

çocukların mezara gittiği ve her tarafın kan ve gözyaşından ibaret olduğu Nisabur'daki hayatı, oyuncularını ahmak ve deliler olan bir tiyatroya benzetmektedir. Sonunda ise “Ey bulutlar bu geveze şehrin saç örüklerini yıkayınız”¹⁵² diyerek hem durumun karmaşık hem de şehirde sadece anlaşılmaz bir gürültünün olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

¹⁵² Bkz. *el-'Amâlu'l-Kâmile*, II, 65.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDULVEHHÂB EL-BEYÂTÎ'NİN ETKİLENDİĞİ KİŞİLER

Her şeyden önce el-Beyâtî, Arap dili ve edebiyatının temel kaynaklarının tamamını, ileri gelen edip, yazar ve şairlerin her birini okuyup daha çocukluk çağından itibaren bunların şiirlerini ezberlemeye çalışmıştır. Dolayısıyla ilk etkilendiği edebi çevre kendisinin de müntesibi olduğu Arap edebiyatıdır. Ayrıca yaşadığı dönemin gereği olarak pek çok ülke gezmiş ve buraların kültür ve edebiyatından etkilenmiştir. Avrupa kültür ve edebiyatını da çok iyi tanıma fırsatı bulmuştur. Ancak Avrupa edebiyatını tanıması ve bundan etkilenmiş olması, onun edebi anlayışında ve şiir nazmetmesinde taklitçiliğe ve eski Arap kültüründen yüz çevirmesine neden olmamış, aksine klasik edebiyat ile modern çağın gerektirdiği üslup ve kültür zenginliğini kaynaştırmasına katkıda bulunmuştur. Eski Arap edebiyatı ve kültürüne olan vukufiyeti yanında modern edebiyat anlayışını ve tekniklerini iyi kullanması kendisini döneminin ileri gelen üç şairden biri ve belki de birincisi olmasını sağlamıştır.

El-Beyâtî, Klasik dönem Arap şiirinin önde gelen simalarından Tarafa ibn-i el-Abd (ö. 564-?), Ebu Nuvas (ö. 195-200/ 810-815), Ebu'l Âlâ el-Maarrî (ö.449/1057), Mütenebbi (ö.955-?)¹⁵³, eş-Şerif er-Radî (ö.403-1012) gibi şairleri çokça okumuştur. Bu şairlerin yanısıra okuduğu ilk yazılar arasında Maxsim Gorky'nin "Anne", Taha Hüseyin'e ait olan "el-Eyyam" kitabının ilk kısımları, Tevfik el-Hakim oyunları gibi güçlü eserler de bulunmaktadır. Bütün bunlar el-Beyati'nin şiire olan ilgisinin artmasına etkisi çok fazladır. Bunlar kendisini mutlu hissetmesine neden olduğu gibi şiir ve edebiyatta yeni deneyimler kazanmasına ve yeni yolları keşfetmesine imkan sağlamıştır.

el-Beyâtî, Mahmut Sami el-Barudî (ö.1904), Ahmet Şevki (ö.1932), Tantâvî Cevherî (ö.1940), Muhammed Sadi el-Habbubi, Badavî el-Cebel (ö.1981), Halil Mutran (ö.1949), Ömer Ebu Rîse gibi modern dönem Arap Edebiyatının usta şairlerini de yakından takip etmiş ve şiirlerini okumuştur. Ayrıca, Taha Hüseyin (ö.1973), Ahmet Emin (ö.1972), Mihail Nuayme (ö.1988) gibi ilmi, edebi, eleştiri ve çeviri çalışmalarıyla tanınan yazarların da etkisi büyük olmuştur. Tevfik el-Hâkim, Yahya Hakkı ve Necip

¹⁵³<http://www.rne.com.tr>

Mahfuz¹⁵⁴ gibi roman ve tiyatro alanında meşhur yazarların da etkisi diğerleri kadar önem arz etmektedir. Bütün bunlar el-Beyâtî'nin çok geniş bir okuma yelpazesinin olduğunu göstermektedir.

Düşüncelerini bazen de Avrupalı bilim adamlarıyla anlatmaya çalışmıştır. Bunlardan biri de dünyanın döndüğünü ispatlamış olan Galile'dir. Galile'nin tespiti üzerinden dönen dünyanın bir tarafının aydın olmasına karşılık diğer tarafının karanlık olduğunu söylerken, baskı, zulüm, haksızlık ve sıkıntılar içinde olduğunu vurgulamak istemektedir. Şöyle demektedir:

إذا أردتم يا سادتي فالأرض تدور

و لا يغطي نصفها الديجور

و لا يضم هذه القبور

إلا الدمي و لعب الأطفال و الزهور

فعصركم مضى إلى الأبد و لم تعودوا غير أشباح بلا قبور

و الأرض، رغم حقدكم تدور

و النور غطى نصفها المهجور¹⁵⁵

Eğer isterseniz Efendim! (istesenizde istemesenizde), Dünya dönüyor,

Onun yarısını karanlık örtmez (yarısı aydınlıktır.)

(Diğer taraf) bu mezarlıkları bulundurmaz,

Sadece kuklalar, çocuk oyuncakları ve çiçekler bulundurur,

Sizin çağınız ebediyete çekip gitti; Bir daha dönmediniz; kabirleri olmayan hayaletler olarak,

Dünya dönüyor, sizin kininize rağmen,

Aydınlık, terkedilmiş diğer yarısını bürümüş.

El-Beyâtî bu şiirine adeta “Efendim, isterseniz de istemeseniz de dünya dönmektedir, sizin bulunduğunuz taraf karanlık, ama diğer tarafı aydınlık, çocuklar şen, çiçekler ve neşe var” diyerek idarecileri yaptıkları baskı, zulüm ve haksızlıklarla dolu olduğunu, buna karşılık diğer tarafında aydınlık, refah, adalet ve insanlığın huzur içinde

¹⁵⁴[http:// www.ahram. org](http://www.ahram.org)

¹⁵⁵ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* II, 31-32

olduğunu edebi bir dille anlatmaya çalışmıştır.

Etkilendiği şairlerden bazıları şunlardır. El-Mütenebbî, Hallac-ı Mansur, Ömer Hayyam, Nazım Hikmet, Celâleddin Muhammed Rûmi, Ferîduddin Attâr, Ebu Âla el-Maarri, Ceyfârâ, Lurkâ gibi. Biz bunlardan birkaçını inceledik.

3.1. EL-MUTENEBBÎ

Ebu't-Tayyip el-Mütenebbî, H. 4. asırda yaşayan ve Arap tarihine damgasını vuran en önemli şairlerdendir.¹⁵⁶ el-Mütenebbî, 303 (915-16) yılında Kûfe'nin Benî Kinde mahallesinde doğdu. Öğrenimine Kûfe'de başladı. 312'de (924) Karmatî istilâsından dolayı ailesiyle birlikte Semâve çölüne göç etti. Bedevî hayatı yaşayan Araplar arasında iki yıl kalarak dil yeteneğini geliştirme, lügat, şiir, hikmet ve emsal öğrenme imkânı buldu.¹⁵⁷

Şiirlerinde yer alan şehir ve mekân adlarına dair zengin bir döküm de engin coğrafya bilgisini ortaya koymaktadır. İnsanın tabiat ve davranışları ile hayat-ölüm ilişkisine dair tecrübesini yansıtan hikemiyat, onun şiirine hâkim olan ana temalardandır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in mâna, üslûp, kıssa ve istiarelerinden etkilenme ve esinlenmeler, şiirine yansıyan temel özelliklerdendir. Mütenebbî, lügat ve nahiv meselelerini derinlemesine şiirine yansıtan ilk ve son şairdir.¹⁵⁸

Belâgat kitapları çoğu güzellik, bir kısmı da kusur örneği olarak Mütenebbî'den getirilmiş dizelerle doludur.¹⁵⁹

El-Beyâtî'nin etkilendiği klasik dönem Arap şairlerinin başında el-Mutenebbî gelmektedir. Beyâtî bu durumu “Mevtu'l-Mutenebbî” (Mutenebbî'nin ölümü) adlı şiiriyle dile getirmekte, bu şiirinde aslında Mutenebbî'nin siyasi baskılar karşısında direnişini ve baskıya karşı mücadelesini anlatırken kendi durumunu anlatmaya ve sonucun, direnen için “zafer” ile sonuçlanacağını vurgulamaya çalışmıştır. Bazı araştırmacılar, El-Beyâtî'nin, Abbasî şairi Mutenebbî'nin Seyfuddevle'nin sarayında ölümle sonuçlanan karşılaştığı durumu kısasî tarzında dramatize ederken aslında

¹⁵⁶ Şirin Gökkaya, *el-Mütenebbî'nin Şiirlerinde Yaşam Felsefesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, 39

¹⁵⁷ Durmuş, “Mütenebbî”, “Mütenebbî”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 195.

¹⁵⁸ Durmuş, “Mütenebbî”, 197

¹⁵⁹ Durmuş, “Mütenebbî”, 198

yaşadığı dönemde, yani modern çağda Arap dünyasının içinde bulunduğu durumu anlatmaya çalıştığını belirtmektedirler.¹⁶⁰ Kendisi bu şiiri hakkında şöyle demektedir: *“Bu şiir, kısasî tarzının baskın olduğu bir şiirdir. Ben burada Mütenebbî’nin örtüsünü giyinmedim, aksine dramatik bir şekilde sonuçlanan hayat hikâyesini anlatmaya çalıştım.”*¹⁶¹

Mütenebbî katledilerek öldürüldü. Fakat el-Beyâtî’nin ölüm kasidesinde ölümü bu şekilde değildir, o bir faciadır. Mütenebbî diye temsil edilen aslında sanatçının kendi ölümüdür. Kötü bir dönemde kurbanlar ve şahitler içinde köklü bir sanat meydana gelir. Mütenebbî de böyledir. Bu metinde günahlar ve devrimin kötülüğü görülür. Kurbanların en büyüğü... Ölümün sebeplerini açıklamak için insanların çöküşü ve kötü dönemin oluşturdıkları, onun derinden etkilenmesine sebep olur.

لَتَحْتَرَقَ نَوَافِدُ الْمَدِينَةِ
وَلَتَأْكُلَ الضَّبَاعُ هَذِي الْجَيْفَ اللَّعِينَةَ
وَلَتَحْكُمَ الضَّفَادِعُ الْعَمِيَاءَ
وَلَيَسِيدَ الْعَبِيدِ الْإِمَاءَ
وَمَأْسَحُوا أَحْذِيَةَ الْخَلِيفَةِ السَّكْرَانَ
وَالْعَوْرُ وَالْخَصِيَّانِ¹⁶²

Şehrin pencereleri yansın,
Bu lanetli leşi köstebekler yesin
Kör kurbağa hükmetsin,
Cariyeler ve köleler efendi olsun
Ve sarhoş halifenin ayakkabı boyacıları,
Şaşılabilir ve hadım edilmişler.

Çok hüznü ve aynı zamanda öfkeli görünen el-Beyâtî, masallara konu olan, varlığı ispatlanmamış ama son derece kıymetli, son derece güçlü ve küllerinden yeniden doğan Anka kuşuna benzetmiş Mütenebbî’yi. Onu bile bir hayvan gibi öldürdüler. Ölüm, ruhunu alırken, onun cesede kattığı tüm güzellikleri ve değerleri de yok etti Mütenebbî’den. Hasetçilerin kini onu bu elem verici sona hazırlamıştır. Eğer

¹⁶⁰ Abdî, 29

¹⁶¹ el-Beyâtî, *Tecribetü eş-Şi’riyye*, 39

¹⁶² el-Beyâtî, *el-‘Amâlu’l-Kâmile* I, 481; el-Ḥâkânî, 131-132

Mütenebbî'nin ölümü hasetten değil de kendi eceli ile olsaydı sanki Anka kuşu gibi görünmeyen ama hayran olunan biri olarak kalmayacaktı. Mütenebbî'nin ölüm metnini yazmadan önce kendi hali gelir aklına. Burada el-Beyâtî aslında Mütenebbî'yi kendine benzettiğini birkez daha görürüz.¹⁶³

الرُّخْمَاتِ
بَيْضَةً تَعَفَّتْ فِي طَبَقِ الْخَلِيفَةِ
الرُّخْمُ صَارَ جِيفَةً
فِي طَبَقٍ مِنْ ذَهَبٍ¹⁶⁴

Anka kuşu öldü,
Yumurta Halifenin tabağında kokuştı,
Anka leş oldu,
Altın tabakta.

Şiirin bu kısmında Mütenebbî'nin ölümüne açıklık getirmektedir. Ancak aslında Mütenebbî'nin düşmanları kendi nefsidir. Onun yüksek mertebesine karşılık bu çöküşe uzanan görünümle övünür. Mütenebbî hayattayken hayranları, yandaşları, hatta onunla beraber isyana kalkışan edipler mağlup olunca ona sırt çevirip düşman oldular ki bunlar şaire kendisi kadar yakındılar. Beyâtî, Mütenebbî'nin yaşadığı hayal kırıklığından dolayı gizli bir şekilde adeta özür dilemektedir. Mütenebbî'nin fırtınalı zorluklarla geçen hayatına rağmen yılmayan, onu yaşama sınırsızlığı bağlayan ışığını, hayat arzusunu çaldılar. Beyâtî'nin, Mütenebbî'nin hayranlarına ve yakınlarına duyulan kin, onun için ruhunda bir savaşma arzusu oluşturmuştur. Diğer taraftan Mütenebbî'nin şiirlerine duyduğu hayranlık kendisini kuşatmış ve dolayısıyla duyduğu hayranlık kendisini sakinleştirmiştir.¹⁶⁵

Mütenebbî'nin bir bedevi tarafından saldırıya uğradığında oğlu ve kölesiyle birlikteydi ve tam kaçmaya yeltenecekken kölesinin ona “Gece ve çöl tanır beni; Kılıç, mızrak kâğıt ve kalem tanır beni” At, Gece ve Çöl... beytini okuyarak korkusuzluğunu, savaşçı ve yılmaz gururunu alevlendirdiği için ölene kadar orda savaşmıştır. Bundan dolayı el-Beyâtî, şairin kölesini, yandaşlarını, bedevileri ona ihanetle suçluyor. Deryaya

¹⁶³el-Hâkânî, 132

¹⁶⁴el-Beyâtî, *el-'Amâlu'l-Kâmile* I, 482; el-Hâkânî, 132

¹⁶⁵el-Hâkânî, 132.

benzettiği Mütenebbî'nin kadrinin bilinmediğini belirterek adeta şehirlerin yanıp kül olmasını, harebeye dönüşmesini istemektedir. Bu aslında el-Beyâtî'nin hissettiği acının ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Tüccarların ve siyasetçilerin vahşi hayvanları öldürür gibi Mütenebbî'yi parçalyarak öldürdüklerini, kasidelerinin yetim kaldığını, bu faciaya kargaların bile ağıt yaktığını ifade ederek ağır bir benzetme ile anlatmıştır. Şöyle demektedir:

لتحترق نوافذُ المدينة
ولتذبل الحروف و الأوراق
و لتأكل الضبأُ هذي الجيف اللعينة
وليحتضر نسرك فوق جبل الرماد
فأنت بحارٌ بلا سفينة
و أنت منفى بلا مدينة
صليبك الغرابُ في المقاطع الحزينة
ينعبُ
يبنى عُشَّهُ
يموتُ في طاحونه

.....

يا عالماً عاثَ به التجارُ و الساسةُ، يا قصائدَ الطفولة اليتيمه¹⁶⁶

Şehrin pencereleri yansın,
Harfler, kâğıtlar kurusun,
Kurbağalar bu melun cife yi yesin,
Kartalın kül dağının tepesine gelip (konsun),
Sen gemileri olmayan okyanussun,
Sen şehri olmayan bir sürgünsün,
Senin haçın; şu hüznü kitalarda karga,
Ötüp (bağırma)
Yuvasını yapmakta,
Değirmende ölmekte,
.....

¹⁶⁶el-Beyâtî, *el-‘Amâlu’l-Kâmile* I, 481.

Tüccarların ve siyasetçilerin telef ettiği (öldürüp yok ettiği) bilgin, ey çocukluğun yetim kasideleri!

Aynı bölümde başka bir şiirinde Mütenebbî'yi çekemeyen şairlerin de bulunduğunu ve aslında şairin tasarladığı hayallerini gerçekleştiremeden ölmesine neden olduklarını ironik bir dille anlatmaktadır. Şöyle:

انا شججتُ جبهة الشاعر بالدواه
 بصقت في عيونه
 سرقت منها النور والحياه
 اغمدت في اشعاره سيفي
 وأفسدتُ مريديه ، وضللت به الرواه
 جعلته سخرية البلاط والفرسان والأشباه¹⁶⁷

Divitle şairin alnını yardım,
 Gözünün içine tükürdüm,
 Ondan hayat ve ışık çaldım,
 Kılıcımı şiirlerinin kınına soktum,
 Müritlerini ifsat ettim, ravilerini saptırdım,
 Sarayın, komutanların ve liderlerin maskarası yaptım.

Mütenebbî'ye olan hüznünü açıkça ortaya koyduğu bu şiirinde Mütenebbî tüm arzularını, heveslerini, şöhret ve servet hayalleri önünde bir serap gibi canlı ama ulaşılmaz bir durumda yaşadığı ve arzularına ulaşamadan ölüp gittiğini belirtir. Şiirinin devamında ölümün onun için gerçek anlamda yok oluş olmadığını, aksine yaralarıyla geri dönüp ve hep canlı kalacağını anlatmak ister.

el-Beyâtî, diğer taraftan kendisinin yarım kalmış hayallerini ve hayatını, gurbette olan bir şairi, rüzgârın bile hüznüyle yâd ettiğini sembolik bir şekilde dile getirir.

الشاعر الغارق في الأحزان والأغلال
 يعود من غربته ممزقاً جريح
 ماذا تقول الريح ؟

¹⁶⁷ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* I, 483; el-Hâkânî, 132

للشاعر الشريد
في وطن العبيد¹⁶⁸

Hüzünler ve prangalar içerisinde boğulmuş şair,
Parçalanmış ve yaralı olarak gurbetten döner.
Rüzgâr ne söyler
Sürgün edilmiş şair için
Kölelerin vatanına...

Hayatı gasp eden şehirleri anlattığı ve bin sene sonrasında zamanın ötesine
gözyaşı döken Mütenebbî'nin ölümsüz hayatını da aktarmaktadır.

عُيُونُهُ الطينية السوداء
حصانه يصهل في المساء
على تخوم المدن الغبراء
يرود نبع الماء
حصانه عبر المراعي الخضراء والتلال
يوقظ في حافره النجوم والأطفال
يوقظ ذاكرة السنين

اللهب الاسود والحب الذي يموت في ظل السيوف¹⁶⁹

Çamurdan kara gözleri,
Akşamleyin atı kışıyor,
Toz toprakla kaplanmış şehirlerinin sınırlarında,
Su gözelerinde otlamakta,
Atı, yeşil otlaklar ve tepeler arasından
Toynakları ile yıldızları ve çocukları uyandırıyor,
Yılların hatırasını uyandırıyor,
Kılıçların gölgesinde ölen sevgi ve siyah alev.

Bu şiirinde el-Beyâtî, betimlemedeki ustalığı ile Mütenebbî ile kendisi arasında
dengeli bir karşılaştırma yapmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Mütenebbî dönemindeki at

¹⁶⁸ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* I, 484

¹⁶⁹ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* I, 486; el-Ĥâkânî, 132-133

ve kılıcın kullanıldığı savaşlar ile kendi dönemindeki savaşları ima ederek çocukların savaşın etkisinde kaldığını ustaca anlatmaya çalışmıştır. Burada “yılların hatırasını yeniden canlandırma” dediği aslında kendisi ile Mütenebbî arasında olan “bin yıllık hatıra” bu olsa gerek. Mütenebbî’den kendi dönemine bu kadar yıl geçmiş olmasına rağmen, yaşanan dram aynı şeydir. Mütenebbi gibi kendi dönemindeki kötülüklerin özelliği aynı, ancak bunlara engel olmayı çok arzulamasına rağmen başarılı olamadığını hemen hemen her fırsatta anlatmaya çalışmıştır.

3.2. HALLAC-I MANSUR

Asıl adı el-Huseyn b. Mansûr Ebu Abdillâh olup 244/858 yılında İran’ın Beyzâ şehrinin kuzey doğusunda Tûr beldesinde doğmuştur. Dedesinin Mecusi olduğu yönünde değişik rivayetler bulunmaktadır. Pamuk temizleyici anlamında “Hallâc” ismi ile meşhur olmuştur. Bir rivayete göre bu lakabı babasının dokuma işçisi olduğundan yani mesleğinden dolayı, bir rivayete göre kendisinin pamuk işiyle meşgul olduğundan, başka bir rivayete göre ise insanların gönüllerindeki sırları açığa çıkararak pamuk gibi altüst ettiğinden “Hallâc-ı Esrar” unvanını almıştır.¹⁷⁰

El-Hallâc, ilim hayatına Tûstür’de başlamış ve buradan Basra’ya geçerek burada sürdürmüş ve buraya yerleşmiştir. Aynı zamanda tasavvufun ileri gelenlerinden tasavvuf dersleri almış ve daha sonra dönemin ilim merkezlerinden biri olan Bağdat’a geçmiştir. Burada bir nevi dünya kültürüyle tanışmış olan el-Hallâc, değişik felsefi görüşlere sahip ilim adamları ve islam karşıtı fikirlerle tanışmış ve bundan dolayı kendisini bu yönde geliştirmeye karar vermiştir. İslam karşıtı, sapık veya hatalı gördüğü fikirlerle, aynı zamanda siyasette dönen entrikalarla tasavvuf sayesinde daha iyi mücadele edeceğine ve bu konuda başarılı olacağına inandığından kendisini bu yönde geliştirmeye başlamıştır. El-Hallâc, özellikle devlet idaresinde Nasturiler gibi İslam karşıtı olan gruplar ile israf, islami ve ahlaki olmayan uygulamalar, insanlara yapılan haksızlık ve zulüm yapan devlet adamları, vezirler ve hilafet çevresiyle ileri derecede mücadeleye giren bir mutasavvıf olarak tanınır.¹⁷¹ Devlet ricalini eleştirisinde oldukça cesur davranan el-Hallâc halifeye şikâyet edilmiş olmasına rağmen savunduğu konuları

¹⁷⁰ Tâhâ ‘Abdulbâkî Sürûr, *el-Huseyn b. Mansûr el-Hallâc Şehîd e’ttaşavvf-l islamiyye*, Kahire, 2014, 31; Süleyman Uludağ, Hallâc-ı Mansûr, *DİA*, 1997, XV, 377-381.

¹⁷¹ ‘Abdulbâkî Sürûr, 31; Uludağ, 377-381

halifenin huzurunda dahi çekinmeden söylemesi nedeniyle eli kolu bağlı bir şekilde muhakeme edilmiş ve sonunda idam edilmiştir.¹⁷²

El-Hallâc, aşkı; elem ve azap olarak görür ve âşığın sevgilisi uğruna en acı ıstırabı tereddüt etmeden göze alması gerektiğini düşünür ve idam edileceği gün vücudundan akan kanla abdest aldığı ve “*Aşk namazı için abdest ancak kanla alınır*” dediği rivayet edilir.¹⁷³

Hallâc’ın düşünceleri pek çok mutasavvıflar tarafından benimsenmiş hatta idam edilmesine sebep olan “Ene’l Hak” sözü çoğu şair tarafından eserlerinde kullanılmıştır. Mısırlı yazar Salâh Abdüssabûr, Me’sâtül-Hallâc adlı eserinde onu haksızlığa başkaldırmanın ve devrimci düşüncenin gözüpek, fedakâr bir temsilcisi olarak göstermiştir.¹⁷⁴ İleri gelen mutasavvıf şairlerden etkilenmiş olan Abdülvehhab el-Beyâtî de örnek aldığı Hallâc’ın bu görüşleri doğrultusunda şiirler nazmetmiştir.

El-Beyâtî, gerçeği gördüğü gibi söylemesiyle meşhur olan ve bu da hayatına mal olacak bir bedel ödeyen Hallac-ı Mansur’u, Modern Arap Şiirinde sembol olarak kullanır. El-Beyâtî meşhur metinlerinden bazılarını özellikle zamanında sultanın zulmüne maruz kalan Hallac-ı Mansur’u kullanarak yazdığı “Hallacın Azabı” şiirini yayınlamıştır. İzdiham arasında hakikat ateşini görenler dışında Metin dini ve dünyevi kimselerin yaptıkları zulüm çeşitlerinden bahseder. Zulüm sembolleri: Sultan ve takipçileri, yalancı şahitler, haktan ayrılmış hâkimleri barındırır.¹⁷⁵

El-Beyâtî’ nin, mutasavvıf şairler içerisinde belki de en fazla etkilendiği şahsiyet el-Hallâc olmuştur. Zira divanına baktığımızda “Azâbu’l-Hallâc” başlığı altında “el-Murîd”, “Rihletunhavle’l-Kelimât”, “Sifru’l-Fakrve’sevre”, “el-Muhâkeme” ve “es-Salbu” gibi başlıklar altında Hallâc’ın gördüğü işkenceleri, baskı ve zulmü yanında tasavvufî görüşlerini bolca işlemiştir.¹⁷⁶

Azabu’l-Hallâc kasidesinin ilk bölümü olan el-Murid’de Hallâc’a yapılan kötülüklerden bahsediyor.

¹⁷² ‘Abdülhakî Sürûr, 105-107, 115 vd.

¹⁷³ Uludağ, 377

¹⁷⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/hallac-i-mansur>

¹⁷⁵ el-Ĥâkânî, 120-121

¹⁷⁶ el-Beyâtî, *el-‘Amâlu’l-Kâmile* II, 9

سقطت في العتمة و الفراغ
 تلطّخت روحك بالأصباغ
 شربت من آبارهم
 أصابك الدوار¹⁷⁷

Karanlığa ve boşluğa düştün,
 Ruhun boyalarla lekелendi,
 Onların kuyularından içtin,
 (Bundan dolayı) başın döndü.

el-Beyâtî, Hallâc'a ve etrafındaki masum insanlara karşı yapılan acımasız eziyetin nedenleri ile onlara bu durumu reva görenleri sultanın tebaası olarak görür ve şiirinde Hallâc'ın acı çeken durumunu tasvir etmeye çalışır:

و أكلتُ خبزَ الجِيعِ الكادِحِينَ زُمُرُ الدِّنَابِ
 و صائدو الذباب
 و خَرَبْتُ حديقَةَ الصَّبَاحِ
 السَّحْبُ السُّودَاءُ و الأمطارُ و الرياحُ¹⁷⁸

Aç emektarların ekmeğini kurtlar zümresi yedi,
 Sineklerin avcıları
 Sabahın bahçesi harap oldu,
 Kara bulutlar, yağmurlar ve rüzgârlar...

Devleti idare edenlerin en büyük destekçileri kılıç erbabı ve cellatlardır, yani güç sahibi askerler ve insanların haksız yere ölümüne sebep olan hâkimlerdir. Fakat el-Beyâtî, Hallâc'ın bunlara karşı direnişini ve az da olsa birtakım şeylerin değişmesini bir devrim olarak görmektedir. O, bu konuda Allah'a güvenir, ümitvardır; fakirler adına konuşur, ancak fakirler, şeytan sofrasından korkarlar. Bu direniş ve haksızlığa karşı koymada herkes Hallâc'ı yalnız bırakmıştır. Dolayısıyla bunu da bir “zulüm” olarak görmektedir. Her zulmün başlangıcı korkaklık değil midir?

¹⁷⁷ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* II, 9

¹⁷⁸ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* II, 12

نَمْتُ لَيْلَتَيْنِ
 حَلَمْتُ فِيهِمَا بِأَنِّي لَمْ أَعِدْ لَفْظَيْنِ
 تَوَحَّدْتُ
 تَعَانَقْتُ
 وَ بَارَكْتُ – أَنْتَ أَنَا
 تَعَاسَيْتِي
 وَ وَحْشَتِي
 وَضَجَ فِي خَرَائِبِ الْمَدِينَةِ¹⁷⁹

İki gece uyudum,
 Rüyamda iki kelimeyi tekrarlayamadığımı gördüm;
 “Birlik oldu”
 “Kucaklaştı”
 Ve “mübarek olsun”! Sen, ben,
 Acı çekmem,
 Yanlızlığım,
 Şehrin harebelerinde bir gürültü koptu,

Bu dizelerle şair, kendi ülkesindeki bölünmüş ve parçalanmışlığı, siyasi yargılama dönemini terennüm etmektedir, reform isteğini beklemektedir.¹⁸⁰

Başka bir bölümde ise kardeşi olarak nitelendirdiği yoksulları kendisi gibi zavallı saymakta ve dertlerine çare olmaya çalışmaktadır:

الْفُقَرَاءُ إِخْوَتِي
 يَبْكُونَ، فَاسْتَيْقِظْتُ مَذْعُورًا عَلَى وَقْعِ خَطَا الزَّمَانِ
 وَلَمْ أَجِدْ إِلَّا شُهُودَ الزُّورِ وَالسُّلْطَانِ
 حَوْلِي يَحْمُونَ، وَ حَوْلِي يَرْقِصُونَ: إِنَّهَا وَلِيمَةُ الشَّيْطَانِ
 بَيْنَ الذَّنَابِ، هَا أَنَا عَرِيَانٌ¹⁸¹

¹⁷⁹ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* II, 16; el-Ĥâkânî, 121

¹⁸⁰ Nuheyrât, 8

¹⁸¹ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* II, 16; Nuheyrât, 8; el-Ĥâkânî, 121

Fakirler kardeşimdir!

Ağlıyorlar, zamanın adımlarının sesine korkuyla uyandım

Yalancı şahitler ve Sultandan başkasını bulamadım.

Etrafımda dönüyorlar, dans ediyorlar; bu şeytanın düğün yemeği,

Kurtlar arasında, ben ise çıplağım.

Görüldüğü gibi el-Beyâtî bu şiirinde, Hallâc döneminde yaşananları, zamanın ayak seslerine korkuyla uyanarak, kendi zamanına taşımaktadır. Fakir halk, seviçten ve kaygısızlıktan dans eden zalimler, yalancı şahitler ve idareciler; kendisi ve Hallac'ın çıplak olarak sahnelendiği yerde kurtlar ve şeytanın sofrası: sahne aynı.

“es-Salbu” adındaki beşinci bölümde Hallâc'ın çarmıha gerilişini, yine acıklı ve hüznü, fakat kısa ve tesirli cümlelerle anlatmaya çalışıyor:

و اندفع القضاة والشهود والسياف

فأحرقوا لساني

ونهبوا بستانني

وبصقوا في البئر¹⁸²

Hâkimler, şahitler ve cellatlar fırladılar.

Dilimi yaktılar

Bahçemi yağmaladılar

Kuyuya tükürdüler.

Diğer bir şiiri ise bu konuya adeta sonuç olacak niteliktedir:

الحلاج كان بقميص الدم مشبوحا على القاموس

في عيونه: مدينة أصابها الطاعون¹⁸³

Hallâc kanlı gömleği ile sözlük üzerindeydi,

Gözlerinde ise vebaya tutulmuş bir şehir.

Burada, vücudu parça parça kesilerek öldürülmesi nedeniyle kanlı olan vücudunun bulunduğu idam sehbasını “Kamusa” banzetmektedir. “Kamus” ise ilim ve

¹⁸² el-Beyâtî, *el-‘Amâlu’l-Kâmile* II, 18; el-Ĥâkânî, 122

¹⁸³ el-Ĥâkânî, 123

şiiirin sembolüdür. “Veba” ise sessiz kalmaları nedeniyle bütün şehri bürümüş olan zulüm, haksızlık ve eleştirdiği olumsuz durumdur.

Sonuç olarak söylenebilir ki; tohum ölmez bilakis ağaç kabuğundan doğan yeni bir hayat, yüksek ağaçların bulunduğu kül ormanını canlandırır. Bu umudun başka bir metinde (ifadede) kaybolup başarısız olmaya başladığını görürüz. Şiir el-Hallâc karakterinin devrimci yönüne odaklanıyor. Gözleriyle hakkı gören diliyle gerçeği söyleyen en kötü ölümle cezalandırılan adamın resmini sunuyor bizlere. Konuşmalarına bakılmasına rağmen Hallâc, imanının gücü ve onun verdiği etkinin büyüklüğü ile geri adım atmamış ve umutsuzluğun üstesinden gelerek bir devrim meydana getirmiştir. Hallâc’ı inciten şey ise zulmün galip gelmesi ve onun alkışlanmasıdır.¹⁸⁴

3.3. ÖMER HAYYAM

Horasan eyaletinin merkezi Nîşâbur’da 1039-1048 yılları arasında doğdu. Babasının mesleğinden dolayı çadircı anlamına gelen Hayyam ismini almıştır. Hayyatının büyük bir bölümünü Semerkant’ta sakin bir hayat içerisinde geçirmiştir.

Hayyâm cebir, geometri, astronomi, fizik ve tıpla ilgilenmiş, müzikle uğraşmış, ayrıca adını ölümsüzleştiren rubailerini kaleme almıştır. Rubailerinde az sözle çok şey ifade etmiş, yalın bir anlatımı mevcuttur. Bundan dolayı rubailer evrenselleşmiştir.¹⁸⁵ *Rubailerinde, dünya, varoluş, Allah, devlet ve toplumsal örgütlenme biçimleri gibi hayata ve insana ilişkin konularda özgürce ve sınır tanımaz bir şekilde akıl yürüttüğü görülmektedir.*¹⁸⁶

Hayyam şiirlerinde şarap ve şarap ile ilgili kavramları sembol olarak kullanmıştır. Hayyam’dan sonra gelen pek çok şair de şiirlerinde bunları sembolik ifade olarak kullanmışlardır. Bu şairlerden biri de el-Beyâtî’dir.

el-Beyâtî, hayatında karşılaştığı sıkıntı ve zorlukları diğer şair, edip, yazar veya mutasavvıf gibi ileri gelen şahsiyetlerin karşılaştıkları sıkıntıları dile getirerek aslında kendini anlatmaya çalışmıştır. Bu şahsiyetlerden biri de el-Hayyam’dır. Bağdat’ta idareciler/yöneticiler tarafından karşılaştığı sıkıntılar nedeniyle sürgüne gönderilmiş

¹⁸⁴ el-Ĥâkânî, 123

¹⁸⁵ Yavuz Unat, *Ömer Hayyam, DİA*, 2007, XXXIV, 66.

¹⁸⁶ <https://www.antoloji.com/omer-hayyam/hayati>

olan el-Beyâtî, aynı şekilde Nişâbur'dan sürgün edilmiş olan el-Hayyâm'ı kendisi için örnek almıştır. Bu her iki şahıs da toplumu çeşitli açılardan ve belki de yönetimi eleştirdiklerinden birtakım baskı ve haksızlıklarla karşılaşmışlardır. Bu benzerliği gören el-Beyâtî bu konuları şiirlerinde dile getirmiş, Hayyâm'ın yaşamış olduğu zorlukları kendisi için bir fırsat bilerek hem Hayyâm gibi bir başka şairi veya edibi, hem de kendisini anlatmaya çalışmıştır. Hayyâm'ın tasavvufî görüş ve düşüncelerini, örneğin dünyadan el çekmeyi, dünya hayatına ve dünya malına fazla değer vermemeyi, fani hayatın insan için fazla bir önemi olmadığı gibi konuları kendisinin karşılaştığı sıkıntıları anlatmak için üstü kapalı bir şekilde işlemiştir.¹⁸⁷

el-Beyâtî, Hayyâm karakterini iki divanında da bir sembol olarak kullanmıştır; biri “Gelen ve Gelmeyen”, diğeri ise “Hayattaki Ölüm” kasidesidir. Ömer Hayyâm'ın biyografisi, gelen ve gelmeyen bölümünde ilk alt başlıktır. Beyatî'nin yaşadığı çağ da dahil olmak üzere her asırda gerçeğe ulaşmak için iç yaşamın açığa çıkması anlamına gelen biyografi kullanılmıştır. Böylece sembol tüm asrı ihtiva eden düzene intikal eder.¹⁸⁸

el-Beyâtî'nin, Hayyâm karakterini kullandığı ikinci alt başlık, “Hayattaki Ölüm” divanıdır. Hayyâm'ın diğeri bir yönü de varlık ve yoklukta incelenmesidir. Hayyâm, hakikat ile mecazı, yaşam ile ölümü bir tutmuştur. Bu divanda kötülüğün galip geldiği asır ve onun çağıyla insan mücadelesini bir çizgide düzenleyen el-Beyâtî, ölümü ana sembol olarak kullanmıştır. Hayyâm'ın kendisi ve dönemiyle mücadelesini anlatmak için kullandığı semboller daha sonra el-Beyâtî de aynı düşünceleri ortaya koymak için kullanmıştır. Hatta el-Beyâtî tasvirde öyle bir boyuta gelmiştir ki kendine özgü bir yöntem ortaya koymuştur.¹⁸⁹

Hayyâm, (Gelen ve Gelmeyen) ihtişamlı geçmişten bugünün kaosunun yer aldığı tarihi çelişkilerden başlıyor.

كان على جواده، بسيفه البتار
يمزق الكفار
و كانت القلاع

¹⁸⁷ Nuheyrât, 17; Abdî, 31

¹⁸⁸ el-Ĥâkânî, 99

¹⁸⁹ el-Ĥâkânî, 100

تنهار تحت ضربات العزل الجياع

مولاي: لا غالب إلا الله

فالتغسل السحابة

أران هذي الأرض ، هذي الغابة

و لينهض الموتى من القبور

و لتحرق الصاعقة الجسور

و الجثث المنفوخة البطون

فحول رأس القيصر، النسور

تحوم، و الأمطار

تغسل جرحك الدفين ، تغسل الأشجار¹⁹⁰

Keskin kılıcıyla atının üzerindeydi,

Kâfirleri darmadağın ediyordu,

Kaleler,

Aç silahsızların darbeleriyle göçmekte,

Efendim: Allah'tan başka gâlip yoktur,

Bulutlar yıkasın,

Bu toprakların, bu ormanın kirini,

Ve kalksın ölümler kabirlerden,

Ve yaksın yıldırım köprüleri,

Karınları şişmiş cesetleri,

Akbabalar imparatorun başının üzerinde

Dönüyor; yağmurlar,

Gizli yaralarını yıkıyor; ağaçları yıkıyor.

Metnin girişi geçmişe yönelik başarıları dile getirirken hitabın eksik cümlelerle kurulmuş bir kahramanlık resmini çizen ve ikinci bölüme hızlı bir giriş yapan konuşmacı önce vicdanını sonra nefsini konuşturur, böylece hezimet ve ölüm hakkında yeni bir üslup ortaya çıkar.

¹⁹⁰ el-Beyâtî, *el- 'Amalu'l-Kâmile*, 7-8; el-Hâkânî, 100

مولاي: قال النجوم لي، و قالت أنوار
 بأننا ممثلون فاشلون فوق هذا المسرح المنهار
 و إن هذي النار
 الشاهد الوحيد في محكمة الزمان¹⁹¹

Efendim yıldızlar bana şöyle dedi: aydınlık bana şöyle dedi:

Bizler, bu çöken tiyatronun üzerinde başarısız oyuncularız,

Ve bu ateş,

Zaman mahkemesinde tek tanık.

Böylece geçmiş tamamen yok edilmiştir. Şimdi ise onun zıttı olarak ortaya çıkmaktadır. Hayyam, biyografisine cehennem ve ölümle başlamıştır.

ولدت في جحيم نسابور
 قتلت نفسي مرتين ، ضاع مني الخيط و العصفور
 بثمر الخبز ، اشترت زنبقا
 بثمر الدواء
 صنعت تاجا منه للمدينة الفاضلة البعيدة
 لأننا الارض التي تولد كل لحظة جديدة¹⁹²

Nişabur cehenneminde doğdum

Nefsimi bir kez daha öldürdüm

Serçeyi ve telleri benden al

Ekmek fiyatına zambak satın aldım

İlaç fiyatına

Erdemli uzak şehir için bir taç yaptım

Her yeni anı doğuran tabiat ana için

Faziletli şehre insanın gelmesiyle doğumlar ve savaşlar girdi.

طفلي الشقية الحمقاء
 فراشة عمياء
 البشر القانون في مدينة الحديد و الاحجار

¹⁹¹ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* II, 8-9; el-Hâkânî, 101

¹⁹² el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* II, 10; el-Hâkânî, 101

Benim aptal, yaramaz kızım “e
Kör kelebek
Demir ve taş kentinde insanlar
Sırlara tırmanıyorlar
Ve tuzaklar kurdular...

Hayyam biyografisinin büyük ölçüde genişlediğini görürüz. Bu sembolün amacı Beyati'nin kendi dönemine uzanan fikir düşüncelerini ifade etmede aracı olmasıdır. Böylece aslında ana faktör, çağların birbirine olan bağlarından başka bir şey olmadığını ifade etmektir. Kaos ortamının yarattığı etkiler ve sürekli tekrarlanan olaylar, Hayyam'dan kaynaklanan sembollerle ortaya konulmuştur. Beyati aslında kendinde ve döneminde olan sorunları Hayyam adı altında dile getirmiştir.

3.4. EBU'L-'ALÂ EL-MA'ARRÎ

Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî, 363/973 tarihinde Halep'in Maarretünnu'mân beldesinde dünyaya gelir ve küçük yaşta yakalandığı çiçek hastalığından dolayı gözlerini kaybetmiştir. Buna rağmen çocukluk ve gençlik dönemlerinde okumaya devam etmiş ve ilköğrenimini babasından almıştır. Fakat diğer eğitimlerini kimden aldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Günümüze kadar gelen şiirleri onun lügat, edebiyat, gramer, fıkıh ve tarih gibi farklı alanlarda ilim tahsili yaptığı anlaşılmaktadır. 20 yaşından sonra felsefi eserlerle tanışarak bu alana eğildi. Hatta felsefi görüşlerini şiirleriyle örmüş ve bunları da sembol ve mecazlarla ifade etmiştir. Alfred von Kremer, Ebu'l-'Alâ'yı bir ahlak filozofu olarak nitelendirmiş ve onun aydınlanma çağındaki bir çok münevherden daha ileri fikirlere sahip olduğunu dile getirmiştir ki bu da bize göre mübalağa sayılmaz.¹⁹⁴

Ma'arrî, Bağdat'a giderek dil, edebiyat, fıkıh ve kelâm ilminde tanınmış âlimlerle görüşmüştür. Hayatında önemli bir etki yapacak olan felsefi eserleri burada tanımış ve okumuştur. Memleketine döndükten sonra uzlete çekilen ve bundan sonra da hep yalnız

¹⁹³ el-Beyâtî, *el-'Amâlu'l-Kâmile*, 11; el-Hâkânî, 101

¹⁹⁴ Sahrân Halifât, *DÎA*, X, 287-291

yaşayan Ma'arrî, et, süt ve yumurta gibi hayvansal ürünler yememiş, hayatını maddî sıkıntı içinde geçirmiştir. Gözlerini kaybetmiş olmasından dolayı başkalarına güvensizliği ve karamsarlığı ile tanınmıştır. Mağrur, alıngan ve çabuk öfkelenen bir kişi olmakla birlikte dünyaya önem vermediğinden eski elbise giyinmiş ve sade bir hayat sürmeye gayret etmiştir. Ma'arrî, fakih, kelâmcı, sûfî ve idarecileri ısrarla tenkit eder, onların cehaletini ortaya koymaktan büyük bir zevk alırdı. Bu tutumu başına birçok dert açmakla birlikte onun İslâm dünyasında tanınmasını ve talebelerinin artmasını sağlamıştır. Zamanının felsefî görüşlerini benimsemekle birlikte, hayat, zaman, düşünce, bilgi, insan, cennet, cehennem ve ahlak hakkında değişik felsefî görüşleri olan birisi olarak tanınmaktadır. Gerek manzum gerekse nesir olsun, hemen hemen bütün edebî eserlerinde bu özellikler göze çarpmaktadır. el-Lüzûmiyyât, Risâletu'l-Gufrân, Sıktu'z-Zend, Lüzûmu mâ-lâ yelzem gibi değişik eserleri bulunmaktadır.¹⁹⁵

el-Beyâtî'nin şiirlerinde işlediği bir başka şahsiyet, Arap Edebiyatının önemli simalarından Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî'dir. "Rehînu'l-Mahbiseyn" (iki hapishanenin rehini, yani evinden ve dünyadan mahrum) deyimiyle meşhur olmuş olan Ma'arrî ile el-Beyâtî'nin benzer noktaları bulunmaktadır. Her yönüyle hayata adeta küsmüş olan her iki şair de devlet idarecileri ile yakınlıkları olmamış ve şiirlerinden bir kazanç ve fayda elde etmemişlerdir. Akıl ve düşünce vermeleriyle ortak noktada buluşan bu şairlerden Ma'arrî evine hapsedilmiş bir hayat yaşarken el-Beyâtî dünyada pek çok ülkeye seyahat etmiş, yani gezmiş ve görmüştür.¹⁹⁶ Bunun gibi el-Beyâtî'nin örnek aldığı Ma'arrî ile pek çok noktada benzer yönleri olduğu gibi farklı oldukları noktalar da fazladır. Ancak el-beyâtî, Maarî'yi daha çok yaşadığı sıkıntıları ve hayata bakışı açısından örnek almıştır. *Mihnetu Ebi'l-'Alâ*¹⁹⁷ başlığı altındaki şiirlerinde Ma'arrî'nin sıkıntılarıyla kendini ifade etmeye çalışmıştır. Hayatın dilsiz, günlerin karanlık, insanların gelip uğramadığı bir kişi olarak ima etmeye çalıştığı Ma'arrî'nin hayatının kül ve gecelerinin uykusuz olduğunu belirtir veya ölüm, ya da uykusuzluğa seslenir. Kendisinde canladığı hususları belirterek giriş şiirini şu şekilde bitirmektedir:

¹⁹⁵ Yâkut el-Hamevî, *Mü'cemü'l-Udebâ*, III, 1-20 Beyrut, 1938, 107-127; İbn Hâlikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I-VIII (nşr. İhsan Abbas), Beyrut tsz. 113-115; Aybek es-Şafedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VII, 101; Sahban Halifat, "Ebü'l-Alâ el-Maarrî", *DİA*, 1994, X, 287-291.

¹⁹⁶ Şehriyâr Himmetî vd, "İstid'âu Şahsiyyeti'l-Hallâc ve'l-Ma'arrî fi Şi'ri Abdilvehhâb el-Beyâtî", *Bühûs fi'l-Edebi'l-Mukaren*, yıl; VII, sayı; 28, Câmî'atu Râzî, Kirmanşah, 2018, 125.

¹⁹⁷ el-Beyâtî, el-A'mâlu'l-Kâmile, II, 24.

والبابُ أغلقت إلى الأبد
ثلاثة منها أطل في غد عليك
متقبلاً يديك:

لزومي بيتي و عمائي واشتغال الروح في الجسد¹⁹⁸

Kapı; ebediyete kadar kapattım,
Onlardan üç şeyi, yarın sana arzedeceğim,
Ellerinden öperek:
Evime kapanmam, körlüğüm ve ruhumun cesedimle meşgul olması.

El-Beyâtî bu şiirde Ma'arrî'yi üç şeye hapsetmiş ve kötümser bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir.

Ma'arrî'nin "Sıktu'z-Zend" (Kıvılcım çakması) adındaki eserinin adıyla başlık yaptığı şiirinde ise, devlet idarecilerini, görevlileri hatta idareciler etrafındaki şairleri ağır bir şekilde eleştirmektedir. Şöyle der:

كان مجلسه يُعجّ بدوابّ الأرض و الهوام
من كلّ صعلوك شويعر، دعيّ، داعرٍ، نَمّام
كان - إذا ما أنشدوا أشعارهم - ينام¹⁹⁹

.....

Emir'in meclisi yeryüzünün hayvanları ve mecnunlar ile dolup taşıyordu,
Her türlü çapulcu, piç, ahlaksız ve koğucu şairlerle; şairlik taslayanlarla,
Bunlar şiirlerini söylediklerinde emir uyuklardı,
.....

Görüldüğü gibi burada devlet ricalinin etrafı, her türlü ahlaksız insanlar ve dalkavuk şairlerle dolup taşığını ağır ifadelerle anlatmaktadır. Aynı şekilde Ma'arrî'nin de aynı karakterdeki insanları ağır dille eleştirdiği bilinmektedir.

Yani el-Beyâtî, Maarri'nin dramatik hayatında kendi hayatını yansıtmaya çalışmış, tasavvufi ve felsefi düşünceleri yanında ölümle hayat arasındaki sıkıntılı

¹⁹⁸ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* II, 25.

¹⁹⁹ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* II, 29.

durumunu, dünyadan el çekmiş, siyasi idareden uzak, hayata ümitsiz bir bakışla kendini Maarî ile anlatmaya çalışmıştır.²⁰⁰

3.5. MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ

Asıl ismi Muhammed, lakabı Celâleddin'dir. Rum diyarı Anadolu'ya hicret etmelerinden dolayı "Rûmî" lakabını almıştır. "Mevlâna" lakabı ise efendimiz demektir. 604 (m.1207) yılında Afganistan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi. Babası Muhammed Bahâeddin-i Veled Hazretleri; Peygamberimizin rüyada methettiği ve Sultân-ül-ulemâ Alimlerin sultanı ünvanını verdiği kıymetli bir alim ve evliyadır.²⁰¹

el-Beyâtî, Kendi edebiyatı olan Arap edebiyatından Fars ve Türk edebiyatına kadar geniş bir edebî kültüre sahip olan ileri gelen her şair veya edibin meşhur olduğu özellikleri şiirlerinde işlediği görülür. Bunlardan biri de gerek Fars edebiyatında gerekse Türk edebiyatında önemli bir yeri olan Mevlâna Celâleddin er-Rûmî'dir. El-Beyâtî Mevlana'dan adeta bir Mevlevi gibi bahsetmekte ve Mevlâna ile özdeşleşen "ney", sema ve hocası Şems-i Tebrizi ile olan bağı gibi konuları şiirinde işlemektedir.²⁰²

Mevlevi yaşamında dönüşler ve özellikleri el-Beyâtî'yi mest eder ve şiirlerinde bunları kullanır. Heyecanlarının bir dışavurumu olarak sık sık yapılan dönüşleri ve el-Beyâtî'nin dedesinin sofî biri olması ve Mevlana'yı dedesinden sıkça duyması el-Beyâtî'yi etkilemiştir. Mevlevi aşkı ve Allah'a olan sevgisi, Şems-i Tebriz'i ile yaptığı görüşmeler ve bunların üzerinde bıraktığı etki. Bunun yansısı Şems-i Tebriz'inin paradoksları ve dönüş ritimleri, Mevlana'nın şiirlerinde ney çalgısının etkisi gibi sebepler el-Beyâtî'nin Mevlâna hakkında iki şiir yazmasına vesile olmuştur.²⁰³

Ayrıca Şems-i Tebrizi'den bahsetmekte ve Mevlâna ile olan bağı şiirine konu yapmıştır.²⁰⁴

el-Beyâtî, Mevlana ile ilgili ilk şiirin ilk kıtasında Celâleddin Rumi'nin sofizm tecrübesine tabi olur.

²⁰⁰ Salâhuddin Abdî, *İstid'âu't-turâs fî Mir'âti Eş'âri Abdilvehhâb el-Beyâtî*, 30

²⁰¹ Reşat Öngören, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 441-448

²⁰² Nuheyrât, 15

²⁰³ Nuheyrât, 15-17

²⁰⁴ Nuheyrât, 15

قالت عائشة للنأي الباكي: مَنْ يَقتلُ هذا الشاعرَ أو يُعتَقُه
من نار الحب الأبدية. ها هو ذا أوغل في السكر
و أصبح بي مجنوناً، و أنا أصبَحْتُ به... أيضاً²⁰⁵

Ayşe ağlayan “ney” için şöyle dedi: Bu şairi kim öldürür veya kim azat eder.
Ebedi aşk ateşinden. İşte sarhoşluğa daldı
Ve bana âşık oldu, aynı zamanda ben de ona âşık oldum,

Hatta el-Beyatî’nin sevgilisi de tıpkı el-Rumi gibi güneşi dolaşıyor.

ها هو ذا شمس الدين
يَشْرُقُ من تَبْرِيز
يمنحني بَرَكات العاشق و المعشوق
و كِلانا ثَمَلٌ مَجْنُونٌ²⁰⁶

İşte Şemseddin (dinin güneşi)
Tebriz’den doğuyor
Bana âşık ve maşuğun nimetlerini bahşediyor,
Her ikimiz de çılgın mecnunuz.

Burada el-Beyâtî, “Şemseddin” ile birkaç şey kastetmektedir. Bunlardan birincisi dinin güneşi olarak insanlığı aydınlatan İslam, ahlak ve Mevleviliğin yaymış olduğu tasavvuftur, Mevleviliğin bizatihi kendisidir. Ancak asıl bununla kast ettiği ise görüştüğü hocası “Şems-i tebrizi”dir. Ancak sevgilisi olarak gördüğü “Şems-i Tebrîzî”yi “Ayşe” olarak sunarken modern ifadeler kullanmaktadır. Böylece el-Beyâtî tarihi şahsiyet gibi Mevlevi düşüncesine girmiş fakat kendi aykırı düşüncesiyle onu yok saymış, bununla iki farklı şiirsel ve tarihi söylem türünü birleştirmeye çalışmıştır.

Bu kıta Mevleviliğin temel sembolleri olan ney, aşk, fakir, şarap ve raks gibi kavramlar oluşturmuştur.

²⁰⁵ el-Beyâtî, *el- ‘Amâlu’l-Kâmile* II, 443

²⁰⁶ el-Beyâtî, *el- ‘Amâlu’l-Kâmile* II, 443

بَرَمَاد حَرِيقٌ أَتَغَشَى وَ بِأَسْمَالِ الْفُقَرَاءِ
أَمْسَكَ كَأْسُ شَرَابِي بِيَدٍ، وَ بِأُخْرَى شَعْرَ حَبِيبِي
أَرْقُصُ عَبْرَ الْمَيْدَانِ²⁰⁷

Fakirlerin elbiseleri ve yanan ateşin külleri ile bürünüyorum,
Bir elimle şarabımın kadehini diğeri ile sevgilimin saçlarını tutuyorum,
Meydanda raks ediyorum,

Burada el-Beyâtî'nin, el-Hallâc'da olduğu gibi şarabı, dansı tamamen sembol amaçlı kullanmıştır.

İkinci bölümde ise Mevlana'ya olan tutkusunu, özlemini ona duyduğu hayranlığını dile getirir.

حَطَبْتُ مِنِّي قَلْبِي
سَلَبْتُ مِنِّي نَفْسِي
أَخَذْتُ مِنِّي الْعَالَمَ
فَرْتُ مِنِّي
لَمْ تَتْرُكْ لِي غَيْرَ الشَّوْقِ الْوَارِي وَ فُؤَادِي الظَّمَانِ²⁰⁸

Kalbimi benden aldı
Ruhumu benden aldı
Dünyayı benden aldı
Ve benden kaçtı

Bana susamış gönlüm ve gönlümün derinliklerindeki özlemden başka bir şey bırakmadı.

Abdulvehhâb el-Beyâtî'nin ölümsüzleştirdiği ve onunla ney hakkında konuştuğu “Celaleddin-i Rumi” başlıklı kasidesi onun Mevlâna hakkındaki ikinci şiiridir.

أَصْغِي أَلَى النَّايِ يَنْ رَاوِيَا
قَالَ جَلَالُ الدِّينِ

²⁰⁷ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* II, 443

²⁰⁸ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* II, 444

النَّارُ فِي النَّايِ
و فِي لَوَاعِجِ الْمُحِبِّ²⁰⁹

Dikkatle dinliyorum neyi, inileyerek aktarıyor,
Celaledin Rumi Şöyle dedi:
Ateş, bir neyin içinde,
Bir de sevgilinin yakıcı sevgisinde.

el-Beyati, şiirlerine Mevlana tarafından ifade edilen anlamlarla aynı mana vermiştir. El-Rumi'nin zamanında kastedilen mana aynı şekilde zuhur etmiştir. El-Beyati, Mevlevi sevgisine karşı vefakârlık gösteriyor ve yıllar geçmesine rağmen bu yolda herhangi bir umutsuzluğa kapılmadan bağlılığını devam ettiriyor.

دَارَ الزَّمَانِ
إِخْتَرَقْتُ فَرَاشَتِي
تَغَضَّنَ الْجَبِينُ
وَانْطَفَأَ الْمَصْبَاحُ
لَكِنِّي مَعَ السَّارِينَ
مَعَ الْمُحِبِّينَ، مَعَ الْبَاكِينَ²¹⁰

Zaman geçiyor
Kelebeğim yandı
Alnım kırıştı
Ve lamba söndü
Fakat neşelilerle birlikteyim,
Âşıklarla beraberim,
Ağlayanlarla beraberim.

3.6. FERÎDUDDİN ATTÂR

el-Beyâtî genelde siyasi ve sosyal konuları işleyen şairleri örnek almak ve bunların hayatlarını kendisinin yaşadığı sıkıntıları dile getirmek için bir fırsat olarak değerlendirmekle birlikte bazen de gerçek anlamda münzevi bir hayat yaşamış ve

²⁰⁹ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* I, 470

²¹⁰ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu'l-Kâmile* I, 170

herhangi bir siyasi olayla bağlantısı olmayan şairleri de şiirlerin de dile getirmiştir. Bu aslında el-Beyâtî'nin geniş ve zengin tarihi ve edebi kültürünü göstermekle birlikte kültür ve fikir alanında güçlü şahısların edebiyatı ile kendi edebiyat ve düşünce dünyasını zenginleştirdiğini göstermektedir. Bu tür şahıslardan biri de Attâr'dır. Attâr zamanının siyasi ve sosyal konularıyla yakından ilgilenmiş biri değildir. Bundan dolayı el-Beyâtî, Attâr'ın şiirlerini örnek alırken daha çok ahlaki ve tasavvufi konulara değinmiş aşk, sevgi, şarap ve sarhoşluk gibi kavramlarla şiirini zenginleştirmiştir.²¹¹

بَادِرْنِي بِالسُّكْرِ وَ قَالَ:

أَنَا الْخَمْرُ وَ أَنْتَ السَّاقِي

فَالْتُصَبِّحْ يَا أَنْتَ أَنَا مَحْبُوبِي²¹²

Sarhoşlukta benimle yarıştı ve şöyle dedi:

Ben şarabım, sen sâkisin (şarabı sunansın),

Sen sen ol; Ben de kendi sevgilim (olayım).

3.7. NAZİM HİKMET

Nazım Hikmet 20 Kasım 1901 de Selanik'te doğdu.²¹³ Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok örneği görülen kozmopolit bir aileye mensuptur. Nazım Hikmet'in gelişmesi de şüphesiz ki bu kozmopolit yapının hem şiirlerinde hem de yaşantısında büyük bir etkisi vardır.²¹⁴

İstanbul'un işgali onun genç ruhunu kamçılar ve daha ilk şiirinde milli şiirler yazmaya başlar. Ve bu şiirler "Alemdar" gazetesinde yayınlanır. Ve zamanında bu derginin açmış olduğu şiir yarışmasında Nazım "Bir Dakika" adlı şiiri ile birinci olur ve daha o zaman adını duyurmayı başarır.²¹⁵

²¹¹ Nuheyrât, 14

²¹² el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* II, 405; Nuheyrât, 13

²¹³ Nazimhikmet.org.tr

²¹⁴ Mariya Leontiç, *Nazım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri*

²¹⁵ Yalçın Kaya, *Nâzım Hikmet Hayatı-Edebi Şahsiyeti hakkında hükümler- Şiirlerinden Örnekler*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 1950, 10

Kurtuluş Savaşı'nı daha yakından görmek için İnebolu'ya oradan da Ankara'ya geçer; orada Vala Nurettin ve onun Sovyetleri öven grubuyla tanışır ve Vala ile Sovyet Rusya'ya giderler.²¹⁶

3 Haziran 1963 yılında Moskova'da kalp krizi sonucunda vefat eder.

Nazım Hikmet, 1951'den ölümüne kadar Sovyet dönemde şekillenen ve şiirinde her dönemde siyasal bir bildiri taşıyıcısı olmanın ötesinde şiirlerini sosyalist ve realizm ile birlikte yurt özlemi, güzel günler hayali, inanç, barış, aşk ve ölüm gibi konularda yazmıştır. Modern dönemin mücadeleci sembolik şairlerden biridir. İdeolojik söylemler bakımından sonraki kuşakların etkilendiği bir lider olmuştur.²¹⁷ Sadece sonraki kuşakların değil kendi döneminde olan ve Nazım Hikmet'ten etkilenenlerin başında Modern Arap şiir öncü şairi olan el-Beyâtî gelir.

El-Beyâtî'nin Moskova'da olduğu sırada Temmuz 1958 ihtilalinden önce Nazım Hikmet ile arasında başlayan samimi dostluk, el-Beyâtî'nin ihtilalden sonra Moskova'ya dönüşü ve 1959 yılındaki kültürel birlik ile daha da güçlenmiştir. Bu bağ, Nazım Hikmet'in ölümüne (1963) kadar sürmüştür. İkili arasındaki bu bağ aslında kaderlerinin benzerliğinden kaynaklandığı söylenilebilir. Abdülvehhâb el-Beyâtî, Nazım Hikmet'in düşüncelerinden, şiirlerinden karakterinden çok etkilenir. el-Beyâtî'nin bu etkisini şiirlerinde görmek mümkündür. Zira her ikisinin de şiire başlamaları ve onları şiire yönlendiren sebepler birbirine çok benzerdir ki zaten onları yaklaştıran nedenler de aslında bu yaşadıkları ve geçirdikleri evrelerdir.

El-Beyati ile Nazım Hikmeti, şiirleri ve edebi yönleriyle ele alarak iki şair arasında karşılaştırma yapan birtakım çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan biri de "BeresîtatbîkîEş'ârûAbdulvehhâb el-Beyâtî ve Nâzım Hikmet" Halîl Pervînî, Mecelletu'l- 'İlmiyye el-İrânîyye li'l-Luğati'l-'Arabiyye ve âdeâbiha, sayı:4 tür.²¹⁸

Nazım Hikmet'in büyük hayranı olan el-Beyâtî onun ölümü üzerine mersiyeler kaleme almıştır. "Mersiye" adlı kasidesinde şair, gurbette aşkın ölümünü işlemiştir. Bu kasidede "Sonbaharda Aşk" adlı üçüncü bölümünde Nazım Hikmet'in mücadele ile geçen ömrünün ölümle kuşatılmış son anlarından bahsedilir.

²¹⁶ Karaca Emin, *Nazım Hikmet'in Aşkları ("Tepeden Tırnağa")*, Destek Yayınevi, İstanbul 2010, 42.

²¹⁷ Alim Kahraman, Nazım Hikmet, *DİA*, 2016, II, 351-352

²¹⁸ Nuheyrât, 3

Aşağıdaki dizelerde şair, Nazım'ın sevdiği kadının kucağında öldüğünü, karşılaştığı sıkıntıları sevdiği kadına belli etmemesini, dolayısıyla kadını duyup üzülmelerini istemediğini dile getirmektedir. Şair zorluklarla geçen hayatından yorulduğunu ve bir üzüntü daha kaldıramayacağını dile getirir. Burada Beyâtî'nin, Nazım Hikmet'in ölümüne ne kadar üzüldüğünü görebiliriz.

الورقة الأخيرة
تسقط في حديقة الأميرة
يا عندليب الموت
يا محالب الظهيرة
لاتنبشي المسائل الصغيرة
لاتوقطي الأميرة
مدي إلى بئر حياتي المظلم الصغيرة
وللمي الآنية الكسيرة
ودثريني فأنا بردان في الظهيرة²¹⁹

Son yaprak
Kraliçe'nin bahçesine düştü
Ey ölüm bülbülü
Ey öğle sıcaklığının pençeleri!
Küçük meseleleri deşip açığa çıkarma
Kraliçeyi uyandırma
Hayatımın girift ve karanlık kuyularına elini uzat!
El çek örgü gibi iç içe girmiş hayatımdan
Ört beni! Öğle sıcaklığında üşüyorum.

Sevginin ölümü ile onun yerini kuraklık ve soğukluğun aldığını dile getirir. 5. bölüm (en son) ölüm gerçeğini anlatırken adeta bir devrimciyle²²⁰ şakalaşır gibidir.

²¹⁹ el-Hâkânî, 140

²²⁰ Devrimci: Dünya görüşü ve idealleri doğrultusunda toplumda "kökten" değişim isteyen ve toplumu değiştiren kişidir. Ayrıca Bknz. *Devrimci Yol Bir Dönem 1980-85/ Kavgamız Bitmeyen Sevdamız, Arayış Yayınları*, 2013; <http://engineerkiner.org>

Şair aynı kaderi paylaştığı bu eşsiz insan Nazım Hikmet'in ölümü için aslında ölenin sadece o olmadığını onunla birlikte aşkın da öldüğünü ve kendisinden de pek çok şeyin yok olduğunu dile getirmektedir.

أعدمت في اليونان
تفتحت في الليل وردتان
سال دمي على جبين القمر النعسان
و عاد عاشقان
من رحلة الضياع والأحزان²²¹

Yunanistan'da idam edildim.

O gecede iki gül açıldı
Aktı kanım, uyuklama üzere olan ayın alnında,
İki âşık geri döndü
Kayıp ve kederli yolculuktan.

Bu anlatıda sembolizmi daha iyi aktarmak için birtakım mecazi anlamlar kullanmıştır. Gurbet ve insan için feda olmayı ölümle özdeşleştirerek sembolizmi güçlü bir şekilde kullanmıştır.

Beyâtî Nazım'a ölümü yakıştıramaz ve ondan yaşayan birinden bahseder gibi konuşur.

كان ينام، كانت ابتسامته تمر فوق فمه الصغير
وخذه المورّد المنير
كالقمر الميت في غياهب الحرير
كان يَنَامُ
كانت - استانبول - في خياله
فراشة تطير
حطت على القرنفلات
أيقظت من نومه الأمير²²²

²²¹ el-Ḥâkânî, 14.1

²²² el-Beyâtî, el- 'Amâlu 'l-Kâmile II, 472

Uyuyordu, gülümsemesi küçücük ağzının üzerinden geçiyordu,
 Parlak gül yanağı,
 İpeklerle gömülmüş ölü bir ay gibiydi
 Uyuyordu
 Hayalindeydi İstanbul
 Bir kelebek uçuyor,
 Karanfillere konar
 uyandırdı prensi ²²³ uykusundan.

Onu uyuyan birine, sessiz aya ve hayatındaki hayallerinin hala devam ettiği bir prene benzetmektedir. ²²⁴

Şair Nazım'ın ölümünün acısını karın beyazlığı ile bir nebze olsa kapattığını ifade ederek sembolik ifadeyi en net şekilde ortaya koymaktadır. Nazım ile yaptığı her şeye veda eder; en önemlisi dostluğuna ve birlikte yaşadıkları mutluluklara...

Gurbette kaybettiği hayatı için dönüş esnasındaki metaforlar (mecazlar) da şairin önemini artırıyor.

ناظم عبر الأناضول ، فأفتَحوا الأبواب
 يَسْقِي الدُّوَالِي
 يَغْرُس الزَّيْتُونَ فِي الْمَهْضَابِ
 وَعَرَقَ الظَّهْيِرَةَ الْحُمْرَاءَ فِي الْإِهْدَابِ
 كَانَ جَلالَ الْمَوْتِ
 كَانَ حَفْنَةَ التُّرَابِ ²²⁵

Nazım Anadolu'ya geçti,
 Açın kapıları,
 Bostanları sulayacak,
 Tepelerde zeytin dikecek,
 Kızıl öğle sıcaklığının terleri kirpiklerinde

²²³ Şair burada Nazım'ı bir prene benzetmiştir.

²²⁴ Beyati ile Nazım aynı yıllarda Moskova'da bulunuyorlardı. 1959 da başlayan dostlukları Nazım ölene kadar sürmüştür. Yukarıda ifade ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Beyâtî'nin Nazım'ın son yolculuğunda da onu yalnız bırakmadığı görüşü ortaya çıkmaktadır.

²²⁵ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* I, 474

Bu ölümün yüceliği idi
Bir avuç topraktı

Burada bilgisi, birikimi ve insanlara vereceği faydaları ile dolu olduğuna inandığı Nazım'ın Anadolu'ya gelmesini istemekte ve “açın kapıları” diye seslenmektedir. Fakat kapılar açılmaz ve böylece ölüm kasidesi (İstanbul Boğazında Ölüm) ortaya çıkar. Nazım için ölüm inancı zamanla yapılan sözleşmedir. Onlardan ayrılanlardan bazıları sembolün temsilcileridir; bazılarını ölüm yok etmiştir, bazıları da düşmana boyun eğdirmiştir.²²⁶

Nazım hakkında pek çok şiiri bulunan el-Beyâtî'nin, İstanbul'a uğradığını ancak burada bulunan Nazım'ın oğlunu görmekten utandığını belirtmektedir. Aslında arkadaşı şair Nazım'ı çok sevdiğini ve bu sevgiden dolayı da oğluna karşı mahcup olacağını anlatmıştır: Şöyledir:

مررتُ باستانبول، لا أقول
نزلتها،
لأنني عجلول،
لأنني أخجل من محمد،
من وجهه الصغير،
إمّا رأي فارغ اليدين،
مسهد العينين
أهيم في شوارع إستانبول،
في وحشة الأفلول
و في فؤادي ...
آه يا حبيبتى،
مررتُ ... لا أقول²²⁷

²²⁶ Ersin Özarslan, *Nazım Hikmet Hayatı ve Şiiri*, (Doktora Tezi) Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, 602

²²⁷ el-Beyâtî, *el- 'Amâlu 'l-Kâmile* I, 375.

İstanbul'a uğradım,
Konakladım demiyorum,
Çünkü çok acelem vardı,
Çünkü Mehmet'den utanırdım,
Küçük yüzünden dolayı,
Ya beni eli boş görünce,
Gözleri uykusuz,
İstanbul'un caddelerine aşığım,
Kayboluşun sessizliğinde,
Ve gönlümde,
Âh sevgilim!
Uğradım,
(Başka bir şey) demiyorum.

SONUÇ

Abdülvehhâb el-Beyâtî, Modern Arap edebiyatına damgasını vurmuş önemli şairlerden biridir. 1926 yılında Irak'ta, kozmopolit bir çevrede dünyaya gelmiş ve hayatının en önemli dönemlerini burada tamamlamıştır. Bulunduğu kozmopolit çevre el-Beyâtî'ye fasih Arapçayı etkin bir şekilde kullanmasını sağlamıştır. Irak'ın içinde bulunduğu olumsuz şartlara rağmen kendisini gün yüzüne çıkarmayı başarmış olan el-Beyâtî'nin kendine has üslubu ile nazmettiği şiirleri bir mesaj niteliğindedir. Döneminde yaşadığı sosyal, siyasi ve iktisadi sıkıntıları hakkında nazmettiği bu şiirleri sanat ve üslup bakımından modern dönem Arap şiirine damgasını vurduğu gibi duygu, düşünce ve gözlemlerini yansıtmaları bakımından hemen hemen herkes tarafından kabul görmüştür.

Doğu ile Batının çatıştığı aynı zamanda batının doğu, özellikle de Arap ülkeleri üzerindeki sömürgeci emellerini gerçekleştirmek için siyasi mücadelelerin sürdürüldüğü ve bunun sonucunda en acımasız tarihi olayların vuku bulduğu ülkesi Irak'ın kaos ortamı, güçlü bir dile sahip olan el-Beyâtî'nin şiirde öncü hale gelmesine olanak tanımıştır. Avrupalı sömürgecilerin boş bırakmadığı, yönetimin sürekli el değiştirdiği memleketi Irak için darbeler ülkesi denilmesi her halde yanlış bir söylem olmayacaktır. Hayatın her alanında olduğu gibi şiir de özgürlük ister; sıkıntılı ortam buna müsaade etmediğinde veya kelimelerin yetersiz kaldığı anda şair ve yazarlar sembole başvururlar. Bu durum el-Beyâtî'nin şiirlerinin şekillenmesinde, yani sembolik bir anlatıma sahip olmasında büyük bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla el-Beyâtî sembolizmi en güzel şekilde kullanan öncü şairlerdendir.

Daha çocukluğundan itibaren edebiyat, tarih, din, tasavvuf, halk kültürü ve mitoloji gibi aldığı güçlü ve köklü eğitim, el-Beyâtî'nin derin bilgi birikimine sahip olmasına ve dolayısıyla bu gücün şiirlerine yansımaya ve şairi bugünkü konumuna taşıyan en önemli etkenlerden biridir. Öncelikle kendi Arap kültür ve edebiyatını iyi bilmesi, bunun yanında pek çok ülkede bulunması sonucunda Avrupa edebiyatını tanınması, modern edebiyat anlayışını iyi bilmesi ve tekniklerini iyi bir şekilde kullanması ve bütün bunları Arap edebiyatıyla sentezlemesi el-Beyâtî'ye öncü şair sıfatını almasını sağlamıştır.

Şiirleri birçok dile çevrilen el-Beyati aynı zamanda pek çok şairi de etkilemeyi

başarmıştır. 1950'lerin sonlarından beri şiirdeki reform anlayışını ustalıkla bir şekilde sürdüren şair, 20. yüzyılın önemli şair, yazar ve eleştirmenleri tarafından da usta bir isim olarak kabul ve takdir edilmiştir. “Kolera” ve “Âzar” adlı şiirleriyle Arap edebiyatında ilk serbest şiirin Irak'taki öncüsü olmuştur. Ayrıca eşsiz bir hayal gücünün ürünü olan “el-Kitâbetu ‘ala’t-tîn” (balçıkla yazı yazmak) adlı şiiriyle bir ilk olduğu görülmektedir. Bu itibarla el-Beyâtî'ye Modern Arap şiirinin kurucusu demek mübalağa sayılmaz.

Yazdığı sol eğilimli yazılardan dolayı suçlanarak işinden ve ülkesinden olan el-Beyâtî kendisine daha yakın gördüğü komünizmi öven yazılar kaleme almıştır. Aslında Batılı Emperyalist ülkelerin Arap dünyasındaki sömürgeci hareketleri ve özellikle mensubu bulunduğu topraklarda yaşanan haksızlıklar, adaletsizlikler, darbeler, açlık, susuzluk, kısacası toplumsal sefalet el-Beyâtî'yi bir çıkış yolu olarak gördüğü sol eğilimli fikirleri dile getirmeye hatta övmeye kadar sevk etmiştir. Bunları yaparken beslendiği kaynaklar komünizm kaynakları değil, Mütenebbi, Maarî, Hallâc, Ömer Hayyam, Mevlana, İbn Arabî, İbnu'l-Farîd, Ebû Bekr Şiblî, Rabi'atu'l-'Adeviyye gibi İslami ve özellikle tasavvufi kaynaklardır. Ayrıca, Mahmut Sami el-Barudî, Ahmet Şevki, Halil Mutran, Ömer Ebu Rîşe gibi modern dönem Arap Edebiyatının usta şairleriyle birlikte, Taha Hüseyin, Ahmet Emin ve Mihail Nuayme gibi İslami ilim ve edebiyat dünyasında tanınan yazarlardan beslenmiştir. Bütün bunlar el-Beyâtî'nin geniş bir okuma yelpazesini yansıttığı gibi fükür dünyasının rengini de göstermektedir.

Çağı çok iyi tanıdığından bu kavramları çoğu kere sembollerle anlatmıştır. Dış dünya ile ilgilendiği kadar kendi iç dünyasını da şiirlerinde yansıtmıştır. Yine burada başvurduğu temel üslup sembolizmdir. Kullandığı semboller sevgi ve aşkın timsali olan kadın, farklı duygulara hitap eden ve kişide derin hisler bırakan mum; insanları, renkleriyle mest eden kanatlarında kaybettikleri (ölülerin) sevdiklerini gördüğü kelebek; güzellik ve gücün simgesi olarak iştâr gibi farklı sembollerdir. Bu sembollerde Ömer Hayyam, Hallac-ı Mansur, el-Mütenebbi, Nazım Hikmet, Ferîduddin Attâr ve Mevlâna Celaleddin-i Rûmî gibi İslam kültür ve edebiyatının temel şahsiyetlerinin fikirlerini işlemiştir.

Bu çalışmamızda el-Beyâtî'nin bazen anlaşılması zor olan fakat içinde derin anlamlar barındıran ve kişiyi okuyup düşünmeye sevkeden eşsiz şiirlerin olduğunu ve

bu şiirleri gerçekten çözümlemeye değdiğini tespit ettik. Özellikle Irak'ın sosyokültürel ve sosyoekonomik tarihini ve geleceğı tüm çıplaklığıyla gözler önüne serdiğini görmekteyiz. Ancak yaşadığı tüm olumsuzluklar ve kötü olaylara rağmen karamsarlığa kapılmayıp içinde umudu, aşkı eksik etmeyen kelimeleri bazen bir kıtada bazen de bir mısradaki görmek mümkündür. Tezatlklar şairi de denilen el-Beyâtî aslında bu tezatlklarıyla zifiri karanlıkta bile küçük bir aydınlığın dahi olacağını ve her daim umudun var olması gerektiğine dair bizlere büyük dersler vermektedir. Bütüb bu yönleriyle ele aldığımız bu çalışmamızın okyucularına ve özellikle çalışma arkadaşlarıma faydalı olacağı umuduyla herkese teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Abdî Salâhuddîn, “İstid‘âu’t-turâş fî Mir’âti Eş‘âri Abdilvehhâb el-Beyâtî”, *Fasliyyetu’n-nakdve’l-Edebi’l-Mukaren, Külliyyetu’l-Âdâb ve’l-‘Ulûmi’l-İnsâniyye*, Câmi‘atu Razî- Kirmanşah, Birinci sene, sayı: 4, yıl 1433/ 2012.
- Abdulemir er-Refi‘î, *el-İrâk Beyne Sukûti’d-Devleti’l-Abbâsiyye ve Sukûti’d-Devleti’l-Osmâniyye*, c. I, tsz.
- Akbaş, Zafer, *Irak*, Barış Kitap Basım Yayın, Ankara 2011.
- Akkan, Erdoğan, “Irak”, *DİA*, XIX, İstanbul 1999, 83-85.
- Ali Necefî İveki ve diğerleri, “Dırâsetu eşkali tevzîfi Usturati birumisus (Prometheus) fi’s-şî’ri’l-‘Arabiyye el-mu‘âşır”, *Mecelletu Dırâset fi-l Luğati’l-‘Arabiyye ve âdâbiha*, 1394 h.ş, 2016, 137-164.
- ’Ali el-Hakanî, *Şu’ârâu’l-Hille*, I-V, Matbaatu’l-Haydariyye, Necef, 1952, V
- Ateş, Serap, *Nazım Hikmet’in Fikirleri, Yapıları, Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları*, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2007.
- Aslan, Yaşathak, *Devrimci Yol Bir Dönem 1980-85/ Kavgamız Bitmeyen Sevdamız*, Arayış Yayınları, 2013.
- Aybek es-Şafedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, nşr. Ahmed el-Arnâvut, Türkî Mustafa, I-XXIX, İhyau’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 2000.
- Alodalı, Ayşe Nihal, *Mimarlıkta Sembolizm Kutsal’ın Mimariyle Buluşması ve Kâbe Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2015.
- el-Bağdâdî, İbrahim Fasîh b. Sıbğatullah el-Haydarî, *Unvânu’l-Mecd fî beyâni aḥvâli Bağdâd ve’l-Başra ve Necd, Dâru’l-hikme*, 1998.
- Bakırcı, Selami, “Arap Edebiyatında Mum Tasviri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:1, 1996, 12-15
- _____, *IV. Abbasi Döneminde Edebi Çevre* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1997.

El-Beyâtî, Abdulvehhâb, *el-‘Amâlu’l-kâmile -Elleżîye’tî ve lâ ye’tî-*, Dâru eş-şuruğ, Kahire 1985.

_____, “el- Vechü ve el-mer’at”

_____, *el-‘Amâlu’l-kâmile- Kitabu el-Baħr*, Dâru eş-şuruğ, 2.Baskı, Kahire 1985.

_____, *el-‘Amâlu’l-kâmile I-II*, Dâru’l-Fâris, I-II Baskı, Beyrut 1995

_____, *Tecribetî eş-Şi’riyye*, 1972,

_____, *Yenâbi’u’ş-Şems*, 1999, 10-14;

_____, “el-Baħru Esmau’uhu yeteneħħadu”

_____, Şâ’iru’l-‘Aşk ve’l-Menâfi, Hâni el-Hayyir, Dâr Rislân, tsz.

Büyüķunal, Zeynep, *Mevlana’nın Tasavvuf Felsefesinde Sembolizm*, (Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.

Coşkun, Menderes, “Oryantalizmin 19. Asırda İslam Tarihine Kazandırdığı Bir Şahsiyet: Ömer Hayyam”, *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2013, sayı:28, 1-16.

Çakır, Erdal, *Türkçe’nin Sürgün Şairi Nazım Hikmet Özel Sayısı*: 121, Hece Yayınları, 2007.

ed-Dâkûkî, İbrâhim, , “Arap Kültüründe Nazım Hikmet”, *Birikim Dergisi*, Temmuz/Agustos 1998, 111-112.

_____, “Irak Kültür ve Medeniyet”, *DİA*, XIX, İstanbul 1999. 103-108

Dîb, Kemâl, “*Mûcez Târihi’l-Irâk*”, Dâru’l-Fârâbî, Beyrut-Lübnan 2013.

Durmuş, İsmail, “Mütenebbî”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, 195-200.

_____, “Remiz”, *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, 556-558.

Dıanar, Sadaf, *Mimarlıkta Sembolizm ve Simgesel Anlam*, (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2015.

el-Eħras, Muhammed Gâzi, “Merviyyâtü’l-Beyâtî es-Serdiyye”, *el-Havzatu’ş-Şi’riyye*, sayı:2, yıl: 2016.

Er, Rahmi, *Bedr Şâkir es-Seyyâb ve Yağmurun Türküsü*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, 27-29, Mayıs 2004.

Erşed el-Hurmuзі, *et-Türkmân ve 'l-Vatanu 'l- 'Irâkî*, Kerkük Vakfı yayını, Kerkük 2003.

Elbir, Bilal, *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*, Baskı:5, Pegem Akademi, Ankara 2017.

Fâtıma Fâizî, *Ustûratu Temmuz 'ide 'ş-şu 'arâi 't-Temmuziyyîn*,

<http://www.almothaqaf.com/araaa/49235.html>

Fâdl 'Abd el-Vâhid 'Alî, *'Îştar ve Me'sau Temmuz*, Ehâlî Basım, Yayın ve Dağıtım, Suriye 1999.

Ferrûh, Ömer, *Hâza 'ş-şî 'ru 'l-ḥadîş*, Beyrut tsz.

Fevzi, Nahide, “Şûretu'l-mer'e fî şî'ri Abdulvehhâb el-Beyâtî ve Ahmed Şamlû”, *Kufa Studies Center Journal*, 1(23), Year: 2011, 77-101, Publisher: University of Kufa.

Gohar, Saddik *The Poetics of the City in Modern Arabic Literature*, (PhD), Chair/English Literature Department Translator / Critic United Arab Emirates University P.O. Box 15551 Alain-Uae, Thf Indian Review Of World Literature In English, ISSN: 0974-097X 12 No. II July-December, 2016. S. 1.

Gökkaya, Şirin, *el-Mütenebbî'nin şiirlerinde yaşam felsefesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

Güngör, Ferhat, “Ortadoğu Denklemine Irak Türkmenleri ve Geleceği”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, I(2), Aralık 2014.

Ḥasan 'Abd 'Avde Ḥamîdî el-Ḥâḳânî, *et-Termîz fî Ş'ir 'Abdulvehhâb el-Beyâtî*, (Doktora Tezi), Küfe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Küfe 2006.

Halîfât, Sahbân, “Ebü'l-Alâ el-Maarri”, *DİA*, X, İstanbul 1994, 287-291

Sa'id el-Ğâmidî, *el-İnhirâfu 'l- 'Akdî fî Edebi 'l-Hadâse ve Fikrihâ*, c. I., Cidde 2003.

İbn Ḥallikan, *Vefeyâtu 'l-A 'yân*, I-VIII (nşr. İhsan Abbas), Beyrut, tsz.

Kahraman, Alim, “Nazım Hikmet”, *DİA*, II, İstanbul 2016, 351-352

- Karaca, Emin, *Nazım Hikmet'in Aşkları ("Tepeden Tırnağa")*, Destek Yayınevi, İstanbul 2010.
- Karaaziz, M ve Atak, İ. E. "Narsizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme", *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(2), 44-59
- Kantarcıoğlu, Sevim, *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Akçağ Yayınları, II.Baskı, Ankara 2004.
- Kaya, Yalçın, *Nâzım Hikmet Hayatı-Edebi Şahsiyeti hakkında hükümler- Şiirlerinden Örnekler*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 1950.
- Keskin, Aysel Ergül, *Şiirin Galip Aşkın Devrik Kralı Nizar Kabbani'de Aşk ve Kadın*, Araştırma Yayınları, Ankara 2006.
- Leontiç, Mariya, *Nâzım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri*. https://turuz.com/storage/shiir-2019/2580-5-Nazim_Hikmetin_Yashami_Ve_Shiirleri-Mariya_Leontic-18s.pdf
- Mehdî, Samî, "*Fi-ttarîk ilâ Hadâseti, d-ırâsât fi's-şi'iril'Irakî el-Mu'âsır*," I.Baskı, Darul Mezopotamya, 2013.
- Muhammed Mutedâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-kâmûs*, Dâru'n-neşr, Kuveyt, c.I, 1984
- Nadir Kasım, "Esaîru'l-mevt ve-l inbi'âs fî mecmu'ati (Nehru Remâd) eş-ş'âir Halîl Havî", sayı: 3, Nisan 2004, 234-257.
- İbnu'l-Cevzî el-Muntâzam, *fi-tarihi'l-umem ve'l-mulûk*, I- XVIII, Beyrut 1992-1995.
- Muhammed 'Abdurrahman Yunus, *Fedâu'mevt ve ustura (Temmuz ve 'İştâr) fi ş'ir Bedr Şâkir es-Seyyâb*, İbnü Rüşt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü.
- Mîr Basri, *'Alâmu't-Türkmân ve'l-Edebu't-Turkî fi'l-İrâk*, London 1997.
- Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît*, c. I.
- Nuheyât, Ahmed, *Şahsiyyât İrânîyye fî Divân Abdilvehhâb el-Beyâtî*, el-Mecelletu'l-İlmiyye el-İrânîyye li'l-Luğati'l-'Arabiyye ve âdâbiha, sayı: 26, 2013.
- Kaval, Musa, "Mistisizm'in Dili; Sembolizm, Turkish Studies International Periodical For The Languages", *Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/6 Spring, Ankara 2015.

- Olgun, Kenan, *Türk Basınında 1967 Arap-İsrail Savaşı*, 2231-2254
<https://www.ayk.gov.tr/>
- Olguner Ergene, Pınar, *18.y.y ve 19.y.y Türk İşleme Motiflerinde Sembol Dili ve Sembolizm İçerikli Yeni Yorumlar*, (Yüksek Lisans Eser Metni), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Öngören, Reşat, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, 441-448
- Özarslan, Ersin, *Nazım Hikmet Hayatı ve Şiiri*, (Doktora Tezi) Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.
- Özdemir, Sevim, “Bir Sürgün Şairi Olarak ‘Abdolvahhâb el-Beyyâtî (1926-1999)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/1, sayı:18, 51-70
- Özkaya, Tüten, (2017). Rus Edebiyatında Sembolizm. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2017, 33(1-2).
- Polk, William R., *Irak'ı Anlamak II*, (2007), (Çev.: Nurettin Elhüseyni), NTV Yayınları, İstanbul 2007.
- Reşâ Abdulhasan Abdulazîm, *Ez-Zât ve'l-Âhar fî Şi'ri Abdilvehhâb el-Beyâtî*, Irak 2013.
- es-Safedî, Aybek, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, I-XVIII, Tahran 1961.
- Sarıçiçek, Mümtaz, Leblebici Merve, *Modern Türk Şiirinde Mum*,
<https://erciyes.academia.edu>.
- Sunar, Lütü, “Türkçe’de Emperyalizm Literatürü”, *İstanbul Üniv. Sosyoloji Dergisi*, 3 (16), 2008, 193-222
- Sümer, Faruk, “Bayat”, *DİA*, V, İstanbul 1992, 218-219
- Şâkir, Mahmûd, *et-Târîhu 'l-İslâmî et-Târîhu 'l-Muâsır Bilâdu'l-Irâk*, Beyrut 1992.
- Şehriyâr Himmetî vd, “İstid’âu Şahsiyyeti'l-Hallâc ve'l-Ma‘arrî fî Şi'ri Abdilvehhâb el-Beyâtî”, *Bühûs fî'l-Edebi'l-Mukaren*, yıl; VII, sayı; 28, Câmî'atu Râzî, Kirmanşah 2018.
- Tâhâ ‘Abdubakî Sürûr, *el-Huseyn b. Manşûr el-Hallâc Şehîd e'ttaşavyf-l islamiyye*, Kahire 2014.

- Tekşan M. ve Tekşan K. “Nazım Hikmet ve Yavuz Bülent Bakiler’in Şiirlerinde Kullandığı Kelimeler”, *Ana Dili Eğitim Dergisi*, 3(3), 2015, 20-50
- Tetik, Kevser, *Rus Edebiyatında Sembolizm ve Valeriy Yakovleviç Bryusov’un Şiir Sanatı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.
- Tur, Salih, “Abdulvehhâb el-Beyyâtî ve Nazım Hikmet ile İlgili Şiirleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı:24, 2014.
- _____, “Çağdaş Arap Şiirinde Temmuz Şiir Hareketi”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 36, 2008.
- Turan, Maşallah, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.
- Turancı, Eda ve Özgen Özlen, “Türk Kültüründe Ağaç Sembolizmi ve filmlere Yansıması”, *Etkileşim*, sayı:1, Nisan 2018.
- Uçaş, Işıl, *Rubaiyat-ı Ömer Hayyam*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2012.
- Uluç, Tahir, *İbn-i Arabî’de Mistik Sembolizm*, (Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005.
- _____, “İbn Arabî’de Mistik Sembolizm”, *Tasavvuf; İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı:16, 7(2006), 151-190.
- Uludağ, Süleyman, “Hallâc-ı Mansûr”, *DİA*, XV, 1997, 377-381.
- Unat, Yavuz, “Ömer Hayyam”, *DİA*, XXXIV, 2007, 68-70
- Üçgül, Sevinç, “Rusya’da İlk Dekadan Görüşlü Okul: Rus Sembolizmi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, 2002.
- Ünlü, Osman, “Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkraz”, *Journal of Turkish Language and Literature*, III(1), 2017, 239-321.
- Yâkut el-Hamevî, *Mü’cemü’l-Udebâ*, III, 1-20 Beyrut, 1938.

Yılmaz, Ebru Burcu, “Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme,” Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, *Bilig*, Kış 2011, Sayı; 56.

Zekkâr, Suheyl, *Târîhu'l-Arab ve'l-İslâm*, Dimaşk 1992.

Zangeneh, Fatemeh, “Mevlâna Şiirlerinde Aşk, Ney ve Gül İncelemesiyle Sembolizm”, *II. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi*, Bildiriler Kitabı III, Bursa, 2013.

İndirkaş, Zühre, *Hesiodos'tan Goethe'ye Prometheus Mitologemi, Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi*, (7), 107-120.

ONLINE KAYNAKLAR

<http://www.ahram.org.com>, Erişim Tarihi: 16/04/2018

<http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat>, Erişim Tarihi: 12.04.2019

<https://www.antoloji.com/omer-hayyam/hayati>, Erişim Tarihi: 27.06.2019

<http://engineerkiner.org>, Erişim Tarihi: 12.03.2018

<https://www.rumimevlevi.com/tr/authors-society/63-cemalnur-sargut/2661-tasavvufta-kadin> Erişim Tarihi: 05.04.2017

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hallac-i-mansur>, Erişim Tarihi: 05.06.2018

<https://www.edebiyatogretmeni.org/sembolizm-simgencilik> Erişim Tarihi: 15.03.2018

https://www.dersimiz.com/ders_notlari/Sembolizm-ve-Sembolizmin-Ozellikleri-oku, Erişim Tarihi: 15.03.2018

<http://www.edebiyatfakultesi.com/sembolizm-akimi.htm>, Erişim Tarihi: 15.03.2018

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?>, Erişim Tarihi: 16.03.2018

<http://www.deyimsanatgalerisi.com/tr/sembolizm-k12.html>, Erişim Tarihi: 16.03.2018

<http://www.edebiyatkultur.com/index.php/edebiyat-akimlari/103-sembolizm>, Erişim Tarihi: 16.03.2018

<http://www.tarihsayfasi.com/ulkeler-tarihi/irak-in-tarihi.html>, Erişim Tarihi: 10.07.2019

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/040202_irak_kronoloji.shtml,

Erişim Tarihi: 10.07.2019

<http://mozartcultures.com/sembolizm-simgecilik/>, Erişim Tarihi: 13.10.2019

<http://www.deyimsanatgalerisi.com/tr/sembolizm-k12.html>, Erişim Tarihi: 08.05.2019

<http://www.edebiyatkultur.com/index.php/edebiyat-akimlari/103-sembolizm>, Erişim Tarihi: 08.05.2019

<https://www.cokbilgi.com/yazi/sembolizm-simgecilik-nedir-ozellikleri-temsilcileri/>
Erişim Tarihi: 08.05.2019

<https://www.bilgiustam.com/sembolizm-nedir/>, Erişim Tarihi: 10.05.2019

https://www.turkedebiyati.org/edebiyat_akimlari/sembolizm.htm, Erişim Tarihi: 15.05.2019

https://www.dersimiz.com/ders_notlari/Sembolizm-ve-Sembolizmin-Ozellikleri-oku-22481.html, Erişim Tarihi: 15.05.2019

<http://www.edebiyatfakultesi.com/sembolizm-akimi.htm>, Erişim Tarihi: 16.05.2019

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?>, Erişim Tarihi: 15.05.2019

<http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat>, Erişim Tarihi: 20.12.2018

<http://www.rne.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.12.2019

<https://www.antoloji.com/omer-hayyam/hayati>, Erişim Tarihi: 21.05.2019

<https://www.albayan.ae/paths/art/2013-01-20-1.1806630>, Erişim Tarihi: 05/09/2019

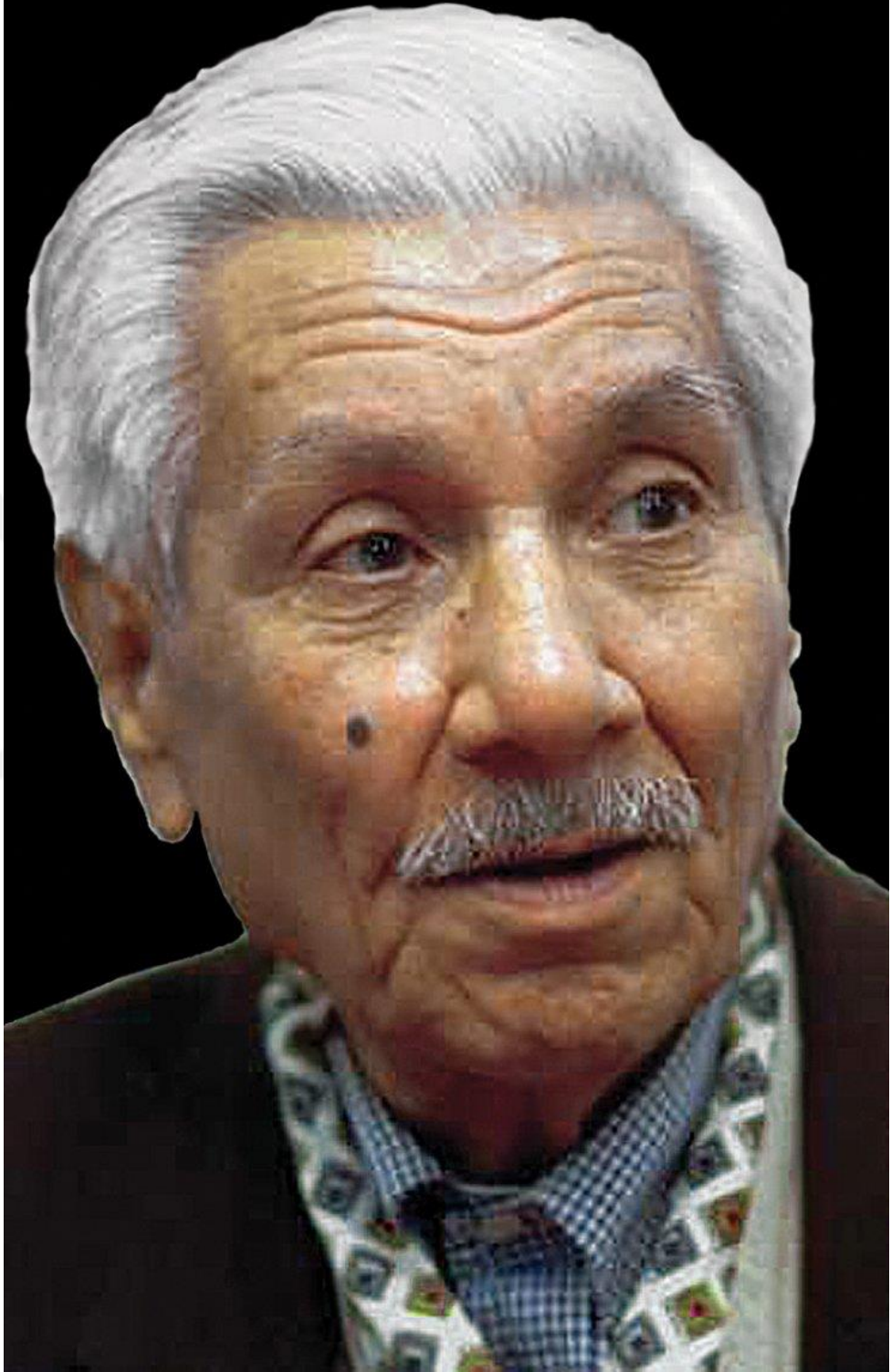
<http://www.almothaqaf.com/araaa/49235.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2019

http://geocities.com/marxist_lb .28-9-2001. 1-9; s.2, Erişim Tarihi: 13/06/2019

Nazimhikmet.org.tr, , Erişim Tarihi: 03/11/2019

<https://www.mepanews.com/alti-gun-savasi-arap-devletlerinin-hezimet-i-israilin-mesruiyeti-6287h.htm> 21/12/2019

EKLER

ⁱReşâ Abdulhasan Abdulazîm, Ez-Zât ve'l-Âhar fî Şi'ri Abdilvehhâb el-Beyâtî, Irak, 2013, 28

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Fatma AKBULUT
Doğum Yeri ve Tarihi	Şavşat/ 1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Halk Eğitim Merkezi/ Milli Eğitim Müdürlüğü (2014-Halen)
İletişim	
E-Posta Adresi	Fatma.yalduz@gmail.com